GYÓGYPEDAGÓGIAI SZEMLE

A Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének folyóirata

2

XXII. évf.

1994. április — június

GYÓGYPEDAGÓGIAI SZEMLE
A Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének folyóirata

Főszerkesztő: Gordosné dr. Szabó Anna
Olvasószerkesztő: Dr. Földiné Angyalossy Zsuzsanna
Tervező-szerkesztő: Kováts Lajos György
Szaktanácsadók: Dr. Buday József
Dr. Csányi Yvonne
Dr. Csocsánné Horváth Emmy
Dr. Farkas Miklós
Krasznárné Erdős Felicia
Lányiné dr. Engelmayer Ágnes
Subosits István

A Szerkesztőség címe: 1071 Budapest, Bethlen tér 2.

HU ISSN 0133-1108

Kiadja a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete
(1071 Budapest, Bethlen tér 2. Telefon: 1421-379)
Felelős kiadó: Dr. Méhes József elnök

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.
Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (1900 Budapest, Lehel u. 10/A.) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a Postabank Rt. 219-98636/021-02809 pénzforgalmi jelzőszámára.

Egy szám ára: 80,- Ft Indexszám: 25 359

Megjelenik negyedévenként. Évi előfizetési díj 320,- Ft.

Nyomda:
Repro Stúdió Nyomdaipari Egyéni Cég
5000 Szolnok, Ostor út 2. Telefon: (56) 420-324

EREDETI KÖZLEMÉNYEK

Bárczi Gusztáv Gyógypedagógia Tanárképző Főiskola (Budapest)
Szociális Munka Alapítvány (Budapest)

Egy emberbarát politikus a vakok és a siketnémák oktatásáról

(100 éve hunyt el Kossuth Lajos)

SUBOSITS ISTVÁN — DR. GÖLLESZ VIKTOR

(Közlésre érkezett: 1993. december 1.)

A szakmai önismeret — hasonlóan a nemzeti önismerethez — a tudatosságból, a szakma iránti felelősségérzetből, a múlt eredményeinek tiszteletéből tevődik össze, természetesen nem hiányozhat belőle az érzelmi elemek sokféle változata sem(1). A gyógyító pedagógia és a területeit művelő szakemberek közös szakmai tudatának alakulása, az önazonosság megőrzése is szorosan kötődik nemzeti múltunk ama tényeihez, amelyek a sérült idegrendszerű emberekről való gondoskodással, a humánum táplálta kötelesség- és felelősségérzéssel vannak kapcsolatban; a múlt ismerete a jövő záloga.

Kossuth Lajos ilyen irányú tevékenységére való emlékezés is hozzájárul a szakmai önismeret elmélyítéséhez, s ezen kívül alkalmat ad arra, hogy bepillanthassunk a reformkor és a szabadságharc nagy államférfiújának érzésvilágába, nemes eszméinek gondolatkörébe.

Hogyan került kapcsolatba *Kossuth* a vakok és a siketnémák oktatásával? Hogy válaszolhassunk a kérdésre, nem kerülhetjük meg, hogy ne ismertessük röviden az 1840-es évek történetét, elsősorban a *Kossuth* által szerkesztett *Pesti Hírlap* megindulásának körülményeit.(2)

Az 1840-es esztendő utolsó napjaiban a börtönéből nemrég szabadult *Kossuth* hírlapszerkesztésre kapott felkérést *Landerer Lajostól*, egy több generáció óta Magyarországon élő nyomdászfamília leszármazottjától. A felkért főszer-

kesztő előfeltétele az volt, hogy a Pesti Hírlapot a nemzet életének hű tükrévé tehesse, s megvalósíthassa a sajtószabadságot. A bécsi udvar sugalmazta szerkesztői felkérés ki nem mondott célja az volt, hogy a *Kossuthnak* biztosított lehetőség majd megosztja a reformerek táborát, mivel soraikban a nevével fémjelzett irányzatnak voltak bírálói, ellenzői. Az udvar *divide et impera* politikája ellenére a kossuthi szerkesztés következtében olyan lap került az utcára, amellyel új szakasz kezdődött a magyar újságírás történetében(3). A vezércikkek, amelynek legtöbbjét *Kossuth* írta, példákkal mutatták be a „fagyponton álló civilizációt", a feudális állapotokat, az embertelen körülményeket. A Pesti Hírlap támadta a maradiságot, követelte a nemesi rendszer megszüntetését, az alsóbb rétegek egyenjogúsítását, humanitárius reformokat hirdetett. Megbélyegezte az igazságszolgáltatásban és a családban egyaránt dívó botozást, bírálta a börtönállapotokat és javasolta árvaházak, kisdedóvók, gyermekkórházak és egy vakok intézetének felállítását. Az aktualitásokból és a problémák iránti érzékenységgel, a szükséges általánosításokkal megfelelő következtetéseket vontak le a cikkek írói. Konkrét tényekből, jellegzetes hazai eseményekből indultak ki vagy elevenítettek fel. A bajokat hol innen, hol onnan vett kisebb példákkal olyan élénk színekkel tudták leírni, hogy az olvasókban mindenekelőtt az az érzés kerekedett felül, hogy ez így nem mehet tovább. A lapban nem a híranyag volt a fontos, hanem *Kossuth* vezércikkei, amelyekben ösztönös biztonsággal nyúlt a tömeg, elsősorban az értelmiség és szegény nemesi tömeg érzéseihez(4).

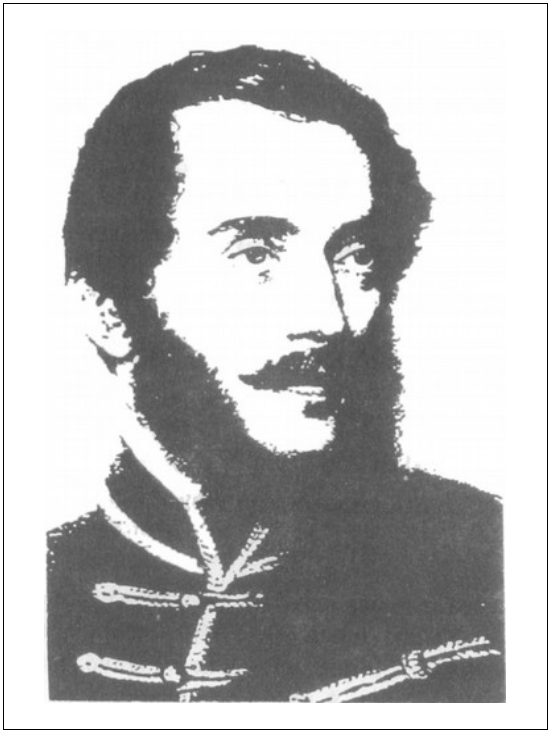

„...nekem most szív kell, áldozatra kész, melyhez a' nyomor mindenhatóan szól..."

Végigtallózva a Pesti Hírlap azon évjáratainak számait, amikor *Kossuth* szerkesztette (1841 és 1844 közöttiek), számos helyen olvashatunk olyan kérdésekről, amelyek a későbbiekben a gyógyító nevelés fogalma alá tagolódtak.

A lap 1841. évi 38. számában, amely Tavaszutó hó 12-én jelent meg, *Kossuth Lajos* tollából egy kb. 1700 szavas vezércikk látott napvilágot. Címe: *A szegény vakok*. Az írás, amely a kossuthi „irályművészet" mintaszövege is lehetne, arra hívja fel a tisztelt olvasóközönség figyelmét, adományaikkal járuljanak hozzá, hogy felépülhessen a vakok új intézete. Ismeretes, hogy a vakok intézetét, amely 1826-ban „Pestre tétetett át", az 1838. évi pesti árvíz romba döntötte. Már a vezércikk első bekezdése elmélyedésre, áhítatra, tettekre indító gondolkozásra szólít fel: *„Hagyjuk egy kissé a' politikát. Érdekbarázdás komor mezején a' fontolgató hideg ész lakik, nekem most szív kell, áldozatra kész, melyhez a' nyomor mindenhatóan szól. Legyen távol a' szeretetlenség, mely véleményharcot a' jótékonyság birodalmába is átviszi 's még jót sem örömest teszen, ha más is teszi, akit nem számít barátaihoz."* Cikkének további részében a látás kiesése által okozott lelki károsodást, a könyörületre érdemes emberi sorsot rajzolja meg az olvasónak: *„...kőszívnek kell lenni, melly meg nem indul, ha egy vakot lát. Gondoljuk meg csak az örökös éjt, melly őt környezi egész életében, a' vesztességnek, nélkülözésnek minden nemeit, a' gyámságra kárhoztatott kiskorúságot 's tehetetlenség minden bajait — és érezni fogjuk, mit értett amaz ó-világi bölcs, midőn azt mondá: hogy a vak feje még az istenek előtt is szent"*(5).

Hogy egy újságírónak milyen alapossággal kell elmélyülnie a választott témában, mennyire otthonosnak kell lenni a tények világában, méltán ajánlhatjuk az érdeklődőnek *Kossuth* eme cikkét. Az egyik szakmai kritikusnak, egy *Dufan* nevű illetőnek, aki „1837-ben csudálkozva, említé, hogy a' vaknevelőintezetek a' szegény vakok számára sajátlagos gymnasticáról nem gondoskodtak", *Kossuth* a tények fölényével frappánsan válaszolja, hogy az illető *„panaszos csudálkozását nem terjeszthette volna ki általánosra, hahogy a' pesti intézetet ismeri, mert ennek már 1834 óta gymnasticája van. Ki a' testgyakorlati egyesületnek Pesten a' Beleznay-féle kertben Clair úr igazgatása alatt levő gymnasticai iskoláját látta, ha később a' vakok intézetét meglátogatja, egy bizonyos nemével a' szent bámulatnak fogja szemlélni minő szabatos bizonyossággal mozognak a' vak gyermekek sok nemében a testgyakorlásnak"*(6).

Az adakozásra felhívó cikkét a reá jellemző zseniális rá beszélőkészségével, képies improvizáló tehetségével, eleven képeket alkotó stílusával ekként zárta: *„... a' nyomorenyhítés felszámíttatik ama mérlegben, mit egy Isten tart és felrovatik a' végtelenség márványkönyvében annak számára, aki embertársai*

nyomorát megenyhítette. Íme! Itt az alkalom egy szép rovatra szert tenni, ne szalasszuk el használatlanul."

Egyébiránt a Pesti Hírlap rendszeresen tájékoztatta az olvasókat a vakok intézetének életéről. Az 1842. évi április 21-i száma közli, milyen volt a „pesti vakok intézete pénztárának állapotja 1841-ben". Ennek az évfolyamnak a július 17-i számában találjuk azoknak a névsorát, akik adakoztak a „vakok intézete új házának építésére". A szeptember29-i, „csötörtöki" száma a következő hírt adta tudtul: *„Meghívás a' vakok intézetének alapkő-letételére. — A' vakok intézetének Pesten a' Király-utczában épült háza alapkövét a' fenséges nádor ő cs. kir. főherczegsége, mint az intézet magas pártfogója, jövő október 3-kán délutáni 4 órakor fogja letenni. Melly ünnepélyre ezennel mindenki tisztelettel meghívatik."*

Az érlelődő forradalmi események miatt, amelyek *Kossuthot* a hazánk sorsát irányító politikusok színpadára szólították, kénytelen volt megszakítani a szorosabb kapcsolatát azokkal a teendőkkel, amelyeknek célja az volt, hogy a vakok intézete „országosításának ügyét a megérlelés stádiumába vigye"(7).

De nemcsak a vakok ügye keltette fel *Kossuth* érdeklődését, hanem figyelt a váci siketnémák intézetében folyó munkákra is. A Pesti Hírlap 1841. évi december 4-i számában rövid hírt olvashatunk a siketnémák intézetének életéből. A következő évfolyam július 17-i száma értesíti az olvasóközönséget, hogy a „váczi magyar siketnémák kir. intézete növendékeinek második félévi nyilvános próbatétele" július 31-én lesz.

A lap 1842. évi február 6-i számában nagyobb terjedelmű cikket találunk ezzel a címmel: *Váczi siketnémák*. A kossuthi stílus szinte valamennyi elemét megtaláljuk abban a rövid részletben, amely e cikkből származik: *„Valóban a' philanthropiai resignatiónak nem mindennapi foka kell arra, hogy valaki egész életét illy szerencsétleneknek áldozza.... ha látunk egy siketnémát elhagyottan, neveletlenül; látjuk, miként — mondhatnók — nem is ember, és látjuk őt későbben derék, becsületes emberré, szorgalmas munkássá, jeles művésszé, hasznos polgárrá, sőt a' tudományok mély titkaiba is avatottá képeztetve: ama vallásos csudálat mellett, a 'mellyel é látványt szemléljük, lehetetlen szívünkön keresztül nem villanni a 'gondolatnak, hogy mennyei éldeletet kell éreznie, a 'ki elmondhatja: ím e nyomorult lényt emberré teremtettem!!! — Igenis, mert valósággal ez második teremtés!"*

Ennél szebben, tökéletesebben, a valóság pátoszával átszőve, később sem fejezték ki a hallásukat vesztett emberekkel való foglalkozás intellektuális élményét, mint az idézett sorok. *Kossuth* fennkölt gondolata a gyógypedagógus hivatástudatának jeligéje lehet ma is.

Vajon hová vezetnek a szálak, miben gyökerezik *Kossuthnak* az emberi fogyatékosságok iránti érdeklődése és lankadatlan tenniakarása?

Összefüggött egyrészt *politikai nézeteivel*. Liberalizmusa a felvilágosodás századában gyökerezett, és előzményeiben visszanyúlt a humanizmus ideáira. A korszerű állam egyik legfőbb feladatának azt vallotta, hogy nyújtson védelmet a gyengéknek az erősekkel szemben. Nem akarta, hogy a gazdasági szabadság címén az erősebbek behozhatatlan előnyökre tegyenek szert a gyengékkel szemben(8).

Eszméinek másik forrása a *filantropizmus* volt. Ez a filozófia-pedagógiai irányzat, amely a XVIII. században fordult termőre, az egyetemes emberszeretetet hirdette, tekintet nélkül a fajra, vallásra, társadalmi helyzetre stb. *Kossuth* cikkeiben többször is használja a *filantróp* jelzőt; az emberszeretet kifejezés vissza-visszatér írásaiban.

Kossuth Lajosnak, mint zsurnalisztának is, mint politikusnak is az eszméit a *jó*, a *közjó* megvalósítására való törekvés hatotta át. Azt vallotta, hogy a politika feladata a legfőbb jónak minél tökéletesebb megvalósítása az állam, a társadalom életén belül. Amikor halálának 100. évfordulója alkalmából reá emlékezünk, nem feledhetjük, hogy a közjóba tartozónak tudta a szerencsétlen embertársak életének megjavítását is.

Jegyzetek

1. Imre Sándor: Nemzeti önismeret 1920. 6-12.

2. A korszak történetének tanulmányozásához elsősorban a következő műveket használtuk fel: *Hóman-Szekfü:* Magyar történet V. k. 1936. A fejezet *Szekfű Gyula* munkája. — Magyarország története 1848-1890. 2., javított kiadás. Főszerkesztő: *Kovács Endre.* A fejezetet *Szabad György* írta. 1987. — Magyarország története I. k. 1964. Gondolat Könyvkiadó. —*Asztalos M.- Pethő S.:* A magyar nemzet története 1932. — *Unger M.- Szabolcs O.:* Magyarország története 1967. Gondolat Kiadó. — *Kosáry Domokos:* Magyarország története 1943.

3. A Pesti Hírlap indulásáról, jellegéről, szerkesztéséről részletesebben olvashatunk az alábbi művekből: *Deák I.;* Kossuth Lajos és a magyarok 1848-49-ben 1983. Gondolat, 56. — A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig. 1965. 564-66.

4. A Kossuth Lajos szerkesztette Pesti Hírlap jelentőségét önálló monográfiában dolgozta fel *Diószegi György.* A munka címe: Kossuth Lajos üzenete Pesti Hírlap anno 1841-1844.

5. Kossuth és a vakok oktatásának kapcsolatához vö. *Gordosné Szabó Anna:* Gyógypedagógia történet II. 1991. 90. A szegény vakok c. cikket szemelvényként közli *Tóth György:* Szemelvénygyűjtemény a „Gyógypedagógia történetéhez IV." (Tiflopedagógiatörténet.) Tankönyvkiadó 1982. 39-42. — Az átvétel forrása: Magyar Siketnéma Oktatás 1916. 7-10. sz. 132-135.

6. Az idézeteket szöveghűen, a Pesti Hírlap írásmódja szerint tesszük közzé.

7. Vö. Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára c. kötete. Bp., 1926. 30-31.

8. Féja G.: Kossuth Lajos 1987. Szépirodalmi Könyvkiadó 1987. 64.

Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola (Budapest)
Fonetikai és Logopédiai Tanszék

A szájról olvasás néhány információelméleti összefüggése

SUBOSITS ISTVÁN

(Közlésre érkezett: 1993. május 25.)

A XX. század egyik nagy felismerése, hogy az ember és az őt körülvevő természeti és társadalmi környezet közötti kapcsolat jóval több formában, eltérő szinteken és bonyolultabb, szövevényesebb hálózatot alkotva valósul meg, mint ahogy azt korábban képzelték. Az egész társadalmat átfogó kommunikációs-információs rendszer behálózza az emberek mindennapi élettevékenységét. Minden bizonnyal nem kíván bővebb magyarázatot az a megállapítás, hogy minél fejlettebb és differenciáltabb a társadalom, annál sűrűbb, szövevényesebb az információhálózata, tehát gyorsabban és biztosabban áramlanak az információk. Megfordítva a következtetést: minél sűrűbb az információs hálózat, annál gyorsabb, hatékonyabba fejlődés és a differenciált szerveződés. A rendszereket éppen az információk szervezik rendszerekké. Minden társadalmi rendszer, szervezet mindig hírhálózata, információs kapcsolatai révén szerveződik rendszerré, s válik mobilissá. A társadalomnak, mint rendszernek a funkcionálása, életképes működése annál hatékonyabb, minél rövidebb és biztonságosabb „útvonalakon" közlekednek benne az információk (1).

A működő társadalmakban minden egyes ember egy-egy információs csomópont, amelybe és amelyből számos csatornán hasznos és kevésbé hasznos, esetenként káros információk áradata fut össze, illetve áramlik ki, kölcsönösen erősítve vagy gyengítve egymást. A folyamat végigkísérését roppant megnehezíti, hogy az információt szállító csatornák sokfélék lehetnek, s mindegyik különböző mennyiségű és minőségű információt szállít.

Hogy képet alkothassunk az emberhez érkező információözönről, hivatkoznunk kell arra, hogy az ember érzékszerveit — különböző csatornákon — másodpercenként 3 milliárd inger éri. Természetesen ezeket a szervezet szelektálja, feldolgozza, értékeli, sőt nagy részük az ingerküszöböt sem éri el. Az ingerületek formájában beérkező híranyag döntő hányada természetesen nem

jut el a tudatosság fokára. Egyébként is — ahogy *K. Lewin* megállapította — minden információs rendszerben bizonyos szelepek működnek, amelyek nyitása és zárása szabályozza az információáramlást. Az interperszonális kommunikációban ez akként érvényesül, hogy nem minden hírt adunk tovább; a helyzettől függően magunkba zárjuk vagy tovább adjuk.

Érzékszerveink nem egyformán veszik ki részüket az információk felvételéből és feldolgozásából. A kutatók szerint ismereteink 83 %-át látás, 11 %-át hallás útján szerezzük be, s mindössze 3,5 %-a szaglás, 1,5 %-a tapintás és 1 %-a ízlelés útján éri el a szervezetet. A világról alkotott ismereteink megszerzésében és az ingerek feldolgozásában a látás receptorának van legnagyobb szerepe. Ebből következik, hogy a látásában akadályozott vagy attól megfosztott ember sokkal jobban ki van szolgáltatva környezetének, minta sérült hallású ember. Az ún. fizikai világhoz való igazodás tekintetében a látási sérülés nagyobb mértékben akadályozza az embert. Még egy fontos adat az ember és az információ viszonyához: az olvasott információknak 20 %-a, a látott (képszerű) információknak 30 %-a, az egyidejűleg látott és hallott információknak 50 %-a marad meg tartósan emlékezetünkben. Természetesen az egyének között e tekintetben jelentős eltérések lehetségesek.

Ahogy ismert, az információs csatornákon haladó üzenetek *jelek formájában* érkeznek az egyénhez, s a társadalmi konvenció eme termékeit a kódolás eszközeinek kell tekintenünk, amelyek lehetővé teszik, hogy a szubjektív jellegű tudattartalmat olyan objektív formává alakítsuk át, amelyet aztán a bipoláris jellegű kommunikációs helyzet másik oldalán álló egyén érzékszerveivel képes felfogni.

A jelek által hordozott információk jellegük, természetük szerint *három*, illetve egyes szerzők szerint *két* csoportra oszthatók:

a) *elemi* vagy *fizikai információk* pl. az ajtó bevágódása azt az információt közli, hogy huzat van, vagy a felmelegedett fémdarab szemmel is láthatóan kitágul;

b) *biológiai információk*, amelyek a szervezeten belül áramlanak, számos esetben biológiai akkomodációra kényszerítik a szervezetet. Az öröklődés is a biológiai információk átadását példázza;

c) *szemantikai információk*, amelyeket a valóság visszatükrözéseként fogalmakba sűrítünk; ezeket leggyakrabban a nyelvi jelek révén juttatjuk el a másik félhez.

Más szerzők két kategóriát különböztetnek meg:

a) *fizikai* vagy *biológiai rendszerekre* jellemző információk;

b) az emberi társadalomra jellemző ismeretközlő információk, amelyeket *gnoszoinformációknak* neveznek. A gnoszoinformációk a nyelvi formákhoz kötött emberi üzenetváltásban vannak jelen.

Tekintsük át röviden a főbb jeltípusokat!

Thomas *Sebeok*, az ismert szemiotikus, akinek több közleménye magyar nyelven is megjelent, a jeleket ekként csoportosítja (2):

1. Ha egy jel mechanikusan vagy konvencionálisan cselekvésre indítja a jelvevőt, azt mondjuk rá, hogy *szignál*ként funkcionál. A szignál voltaképpen olyan inger, stimulus (S), amelyre viselkedés, cselekvés a válasz (R). Pl. a rajtpisztoly eldörrenése.

2. A *szimptóma* olyan jel, amely közvetlen és automatikus viszonyban van a jelölt dologgal, tehát nem önkényes jelölés. A jel és a jelölt dolog közötti természetes kapcsolatra jó példa a *láz*, amely a betegség jele, a *láz* tehát szimptomatikus jel. A *szindróma* több szimptomatikus jel együttes konfigurációja. Egyébként mind a kettő orvosi, biológiai vonatkozású.

3. *Ikon* jel. A jel akkor ikonikus — mondja *Th. Sebeok* —, ha topológiai hasonlóság van a jelölő és a jelölt között. A jelelmélet megalapítója, *Ch. Peirce* szerint egy jel akkor lehet ikon, ha objektumát elsősorban hasonlóság alapján idézi föl. *Ch. Morris* meghatározása némiképp eltér az előzőektől: egy jel akkor ikon, ha rendelkezik az általa helyettesített tárgy néhány tulajdonságával. Ikonikus jellegű jelek közé tartoznak a hallási fogyatékosok által használt globális jelek, legalábbis nagy részük ide tartozik. Az ikon jeleknek konkrétabb vagy absztraktabb jellegük szerint széles skálája van.

4. *Index*. Egy jel akkor index, ha jelölője érintkezik jelöltjével, tehát a természet két tárgya vagy jelensége között okbeli összefüggés van, pl. az ég zengése indexe a villámnak, a hőmérő higanyszálának elmozdulása indexe a hőmérséklet változásának.

5. Szimbólum jellegű jelek. Az ikon és az index definícióinak kulcsszava a *hasonlóság* és az *érintkezés* volt. Azt a jelet, amelyben nincs sem hasonlóság, sem érintkezés, hanem csak konvencionális kapcsolat van a jelölő és a jelölt között, *szimbólumnak* nevezzük. A szimbólumban, mint jelben a társadalmi determináltság, a szociális jellegű konvenciók kötik a jelet a jelentett tartalom-

hoz. Szimbólum jellegű jelek közé tartoznak a szavak, mint nyelvi (lingvisztikai) jelek, amelyeket a velük foglalkozó tudományban *morfémáknak* neveznek. Szimbólum jelet használnak a matematikában, a fizikában, több tudományágban is.

6. A teljesség céljából említsünk meg egy sajátos jelfajtát, ez pedig a *név*, mint jel. Egy jel akkor névszerű, ha akikre vonatkozik, nem rendelkeznek olyan közös tulajdonsággal, amely szükségszerűvé tenné, hogy azzal a névvel jelöljük. Példának említve: a *Ferenc* nevet viselők semmi olyan közös tulajdonsággal nem rendelkeznek, amely miatt szükséges volna, hogy éppen a *Ferenc* nevet kapják.

Ha az információkat szállító csatornákat osztályozni akarjuk, célszerű a kódolás lehetőségeiből kiindulni.

1. A *verbális csatornák*, amelyek szavakba öntött, a valóságot fogalmilag tükröző információkat szállítanak, diszkrét ismeretegységek átáramoltatására alkalmasak. Jellemző rájuk, hogy a bennük futó híranyag nyelvileg megfogalmazott, grammatikailag megszerkesztett. E csatornákon továbbított információk digitális módon kódolhatók, azaz kifejezhetők az *igen* [1] és *nem* [0] döntések, válaszok kombinációjával, sorozatával; az információt egy bináris kód továbbítja. Az információmennyiség egységét, a *bit*et úgy határozhatjuk meg, hogy az az információmennyiség, amelyet egy *igen*nel vagy *nem*mel megválaszolható kérdésre adott válasz tartalmaz. A kettes számrendszer (kétjelű ábécé) egyébként az információátvitel „anyanyelve”. Minden üzenet leírható bináris jelekkel, s ezek könnyen átalakíthatók fizikai jelekké (3, 4).

2. A *nem verbális csatornák* az információt nyelvileg megformálatlanul juttatják a jelvevőhöz; a közlés grammatikailag kidolgozatlan, a jelek egymáshoz csak lineárisan kapcsolódnak, tehát nincs közöttük logikai-grammatikai viszony, amely formalizálható lenne. A kódolás analóg formában történik a nem verbális csatornán áramló jelek esetében. Az analóg kódolás lényege, hogy a nagyobb vagy értékesebb információt nagyobb formátumú jel fejezi ki, pl. az élénkebb gesztikuláció nagyobb izgalmi állapotnak a jele, intenzívebb mimika hevesebb érzelmi töltést takar. Analóg módon elsősorban az érzelmek kódolhatók. Az ember jelzése és az állatok jeladása közötti legnagyobb különbség, hogy az előbbi nagyrészt digitálisan kódolható, s csak kisebbrészt közvetíti az információt analóg módon, az utóbbi viszont kizárólag analóg kódolás révén valósul meg. Míg az ember alatti fajok leginkább analóg módon kódolt jelekkel kommunikálnak, addig a beszédben, az emberi üzenetváltásban bizonyos információk analóg módon, mások pedig digitálisan vannak rejtjelezve.

A verbális csatornák — attól függően, hogy fiziológiailag-neurológiailag milyen érzékszervek, szervrendszerek vesznek részt az üzenetváltás folyamatában — többfélék lehetnek:

a) Az artikulációs-auditív csatorna végpontjain a beszélő hangképző szervei és a hallgató (beszédtárs) hallószerve helyezkedik el. A benne áramló közlések összeszerkesztett jelekből (morfémákból), illetve őket felépítő jelelemekből (fonémákból) állnak össze. A fonémák beszédhangváltozatok, variánsok (akuémák) alakjában vannak jelen. A közlés jelelemei fonológiai rendszereket alkotnak. Egy-egy nyelv *fonémakészlete* tehát *rendezett halmaz*, amelynek tagjai szabadon kombinálódhatnak, permutációjukkal szinte végtelen számú jelet hozhatunk létre. Ha egy nyelvnek pl. 10 fonémája van, ebből 10 000 négy fonémából álló szót hozhatunk létre maximálisan (10^4). A magyar nyelv 39 fonémájával elvileg 1521 két betűből álló szót (39^2), 59 319 három betűs szót (39^3) és 2 313 441 négy betűs (39^4) szót tudunk megalkotni. Ebből látható, hogy a nyelvek redundánsán bánnak fonémakészletükkel, amelyre egyébként a megértés szempontjából szükség van, ugyanis állandóan jelen vannak egyéb tényezők (pl. zajok), amelyek mintegy 50 %-kal csökkentik a megértés lehetőségeit, tehát bőséges „rátartással" kell a nyelvek szókészletének kialakulnia (5).

b) A manuális-vizuális csatornán a közlés írott formájában áramlik az üzenetet váltó felek között. Ez kialakulásában másodlagos. A morfémákat felépítő jelelemek vizuális megjelenítői a *grafémák*.

c) A manuális-taktilis csatornán, amelyet a süket-vakok oktatásában használnak, a közlések jelelemei a fonémákat reprezentáló *taktémák*.

d) Az artikulációs-vizuális csatorna egyik végpontján a beszélő látható ajakartikulációját, a másikon a közlésvevő, a szájról leolvasó dekódoló tevékenységet találjuk. A fonéma megjelenési formája az *artikuléma* vagy *kinéma*.

A nem verbális csatornákhoz soroljuk a gesztikulációs-vizuális, a képszerű, ikonikus jeleket továbbító ideográfikus és a zenei anyagot továbbító melodikus csatornát.

Hogy milyen mértékben veszünk fel információkat a verbális és a nem verbális csatornákon keresztül, hogyan oszlik meg a két csatornatípus között a felvett információk %-os aránya, a pszichológusok válasza, hogy a nem verbális

csatornán folyó információk teszik ki a megismerés 65 %-át, a verbális formát öltött információk aránya pedig 35 %. Természetesen az előbbiek is a gondolkodás síkján „élnek", ha nem is kifejezetten közvetlenül verbális-logikai formában, pl. az üzlet leeresztett rácsa nem verbális úton informál arról, hogy az üzlet zárva van, tehát máshová kell mennem bevásárolni. A mentőautó szirénázása arról tudósít, hogy valahol súlyos baleset történt. Ilyen és ezekhez hasonló információk teszik ki egynapi információmennyiségünk nagy többségét.

Vizsgáljuk meg, milyen következtetésekre juthatunk a gyógypedagógiai oktatás-nevelés területén, ha az információelmélet elemi összefüggéseire gondolunk.

Az információátadást, mint entrópiacsökkentő folyamatot vagy rendszert az alábbiak jellemzik:

1. Az információ *mennyisége*, amelyet fel akarunk dolgozni, át kívánunk adni. Ezt információforrásnak (entrópiaforrásnak) is szokás nevezni. A híranyag mennyiségét *H*-val jelöljük. Ez voltaképpen nem más, mint a megtanítandó tananyag, amely a tanár tudásában, a tankönyvekben, a tantervi követelményekben van jelen.

2. A csatorna *kapacitása* (C), amely a pedagógiában általában a tanulók képességét, értelmi teljesítményüket jelenti. Mennyire tudják elsajátítani a tananyagot? A csatorna áteresztő képessége összefügg az *idővel* és a *sebességgel*. Ami az utóbbit illeti, az információs pszichológia kutatói szerint az egyes érzékelésfajtáknál eltér az idegpályák áteresztő képessége. A látási érzékszerv áteresztő kapacitásértéke $1{,}6 \cdot 10^8$ bit/s, a hallási csatornáé $0{,}32 \cdot 10^8$ bit/s, a taktilis-kinesztéziás csatornáé $0{,}13 \cdot 10^8$ bit/s. Ezek az adatok arra vonatkoznak, hogy az ingerületek milyen mértékű tömege jut el az érzékszervből a megfelelő kérgi központba 1 s alatt. Ebből érdekes következtetés vonható le; arra az információtömegre, amelyet látás útján juttatunk a tanulók birtokába, ha a taktilis-kinesztéziás csatornát kívánjuk felhasználni, tízszer több időt kell arra fordítanunk, hogy eljussunk ugyanarra az ismeretszintre.

3. Figyelembe kell venni a T időtartamot is, amely szükséges, hogy az elsajátításnak bizonyos szintjét eléljük. Az eredményes elsajátításhoz az szükséges, hogy a C értéke nagyobb, vagy legalábbis egyenlő legyen a hírtartalommal: $C > H$; $C = H$. Az eredménytelen elsajátítás esete: $H > C$.

Az idő függvényében kifejezve: $C = \frac{H}{T.}$

Ebből következően az értelmi fogyatékosok oktatásában vagy növelnünk kell az időtartamot, vagy csökkenteni a hírtartalmat, vagy fejleszteni a kapaci-

tást. Az értelmi fogyatékosok oktatására alkalmazva az információelméleti összefüggéseket, három tényezőre kell gondos figyelmet fordítani:

a) a tananyag mennyiségének csökkentése;
b) sokszoros gyakorlás, az idő „megnyújtása”;
c) a megismerő képesség fejlesztése, sajátos pedagógiai módszerek.

A hallási fogyatékosok (elsősorban a súlyosan hallási fogyatékosokra gondolunk) oktatásában a verbális csatornák (artikulációs-auditív és az artikulációs-vizuális módok) kombinációjáról, illetve az előbbinek az utóbbival való pótlásáról van szó. Milyen különbségek, illetve megegyezések akadnak a beszédhangokkal kifejezett közlés hírtartalma és a szájról olvasás révén szerzett hírtartalom között? Azonos-e a két csatorna kapacitása a hírtartalom értékeit tekintve? Más szavakkal: milyen minőségű a verbális közlés a hallási feldolgozás, és milyen minőségű a látási feldolgozás során? Mennyire helyettesíti az artikulációs-vizuális csatorna az artikulációs-auditív csatornát?

Induljunk ki *L. Bloomfield* kijelentéséből. A nyelv működéséhez — írja *Saussure* nyomán a szerző, aki a nyelvészet amerikai iskolájának megalapítója — csak annyi szükséges, hogy minden egyes fonéma félreérthetetlenül különbözzék valamennyitől... A maga lényeges funkciói szempontjából bármely nyelv helyettesíthető élesen megkülönböztethető jelzések (szignálok) bármely rendszerével, amennyiben a nyelv minden egyes formáját egy ilyen jelzéssel helyettesítjük. — Ezek után a kérdés így teendő fel: a fonémák képviseletében megjelenő hangelemek (akuémák) azonos hírtartalmat hordoznak-e a szájról olvasás elemeiként megjelenő kinémákkal (artikulémákkal)?

A közlésben egyenlő valószínűséggel megjelenő elemek hírértékét az alábbi képlet alapján számítjuk ki:

$$H = -\sum_{i} P_i \log_2 P_i$$

Szavakkal kifejezve: egy-egy elem hírértékét bitben kifejezve megkapjuk, ha a jelkészlet elemei számának 2-es alapú logaritmusát vesszük. Nézzük meg egy példán. A magyar nyelvben 25 mássalhangzó és 14 magánhangzó van. Ha ebből a jelelemkészletből egy elem megjelenik a szóban, annak bit értéke (a 49 2-es alapú logaritmusa!) 5,28. Feltéve természetesen, ha a jelelemek előfordulási valószínűsége egyenlő. Ejtsük ki az *iskolaudvar* szót. A szó ejtése kb. 1 s alatt történik (1 mp alatt kb. 11 beszédhangot ejtünk ki, ha nyugodt tempóban beszélünk). Mivel a szót 11 beszédhang teszi ki, s mindegyiknek a bit értéke 5,28, tehát 1 s alatt 58,1 bit áramlott a csatornán (5,28 · 11). Vessük össze ezt az

értéket a szájról olvasás (artikulációs-vizuális) csatornájának áteresztő képességével. *Bárczi Gusztáv* szerint a magyar hangzórendszernek 15 optikailag elkülöníthető eleme van, tehát 15 olyan elemmel kell számolnunk, amelyek élesen elütnek egymástól, a szájról olvasó számára jól megkülönböztethetőek, azaz nem cserélhetők össze a leolvasáskor. Az *iskolaudvar* kiejtésekor egy-egy elem hírértéke (lg_2 15 = 3,90 bit), tehát 1 s alatt (11 · 3,9) az *iskolaudvar* fonematikus felismeréséhez 42,9 bit értéket kaptunk. A bit érték nem a szó szemantikai értékét mutatja, nem is azt jelzi, hogy közvetlenül mennyit értettünk meg a szóból, hanem, hogy mennyi segítséget kaptunk a szó feldolgozásához, tehát a hangok előfordulási valószínűsége tűnik ki a számításokból; a bit érték mutató ahhoz, hogy a szó percepciója mennyire lehet sikeres vagy sikertelen. Nyilvánvaló, hogy egy olyan rendszerben, amelynek több olyan tagja van, amely határozottan elkülönül a többitől, a felismerés biztosabb, mint abban a rendszerben, amely kevesebb élesen elkülönülő elemet tartalmaz (6).

A *Bárczi Gusztáv* által kidolgozott fonetikai írás, amely nem jelzi a zöngétlen — zöngés korrelációt, 20 jelelemből áll. Egy-egy elem megjelenésének bit értéke 4,32. Ha 1 s alatt 11 jelből álló szóalak percepciója történik, a szóalak elemeinek valószínűségi értékét 47,52 bit fejezi ki. Az átdolgozott fonetikai írás, amely *Göllesz Viktor* és *Kelédi Ferenc* nevéhez fűződik, megkülönbözteti az írásjeleken a zöngétlen — zöngés korrelációt, 27 elemet tartalmaz. Egy-egy elem megjelenésének értéke 4,75 (7).

Szögezzük le, minél gazdagabb elemkészletből választhatunk a percepcióhoz, a választás következtében megjelenő jelelem annál nagyobb információs értékű, annál jobban segíti a szóalak percepciós differenciációját.

A szóalak percepciós „feldolgozásának", az értelmi azonosításnak a folyamata — az informatika nyelvén kifejezve — bizonyos nyelvi valószínűségi modell alapján történik. Ez azt jelenti, hogy a nyelvi közlésben a hangok bizonyos valószínűséggel fordulnak elő, s ennek a valószínűségi modellnek a programja a hírt felfogó ember tudatában stratégiai tervként van jelen. Például a magyar nyelvben nagyobb a valószínűsége annak, hogy mássalhangzó után magánhangzó következik, kicsi viszont annak a valószínűsége, hogy 3 mássalhangzó kövesse egymást. Maximálisan biztos, hogy az *az* névelő után magánhangzóval kezdődő szó következik, tehát a valószínűsége 1, s ennek nincs is információs értéke. A nyelvi közlésben a beszédhangok előfordulási gyakorisága különböző, s rengeteg kötöttség korlátozza a hangok szabad használatát, ahogy az előbbi példák is mutatták. Ennek az a következménye, hogy a nyelvi közlemények információtartalma nem egyenletes. Egy hosszú szóban például az első hangok sok információt tartalmaznak, az utolsók nagyon keveset vagy

semmit, ugyanis a szó percepciójában nagy fontosságú az agyi mechanizmusban kialakult előrejelzettségi struktúra, amely valószínűségi modellálásra épült. A szófelismerés folyamata tehát hullámzó, hol a megértést elősegítő (nagyobb valószínűségű helyzet), hol a megértést gyengítő (kisebb valószínűségű helyzet) fázisok váltják egymást (8, 9).

Hogy miként követik egymást a fázisok, arra vonatkozóan tanulságos vizsgálatot végeztünk. A vizsgált beszédrész a következő volt: *természeti csapások*. Egy kb. 100 főből álló csoportnak megadtuk az első hangot (*t*), s felkértük őket, írják le, milyen hang fogja követni. Majd visszajeleztük, hogy a *t* után *e* hang van, s ezek után megint felkértük a csoportot, hogy „saccolják meg", melyik hang következik. Majd visszajeleztük, hogy az *e* hangot az *r* követi, s így tovább folytattuk a vizsgálatot a beszédrészt kitevő hangok láncolatos egymásutániságára. Az értékelés alapja az volt, hogy hányféle fonémát vártak az egyes helyekre. A szókezdő *t* után 8, az *e* után 9, az *r* után 10 fonémát jelöltek meg. Az *m* után hirtelen lecsökkent a variációk száma. Az eredményeket az alábbi táblázat mutatja. A fonémák alatti szám azt fejezi ki, hogy a vizsgálatban részt vettek hányféle hangra gondoltak, amikor a szövegrészt folytatták, vagyis mennyi volt azoknak a hangoknak száma, amelyekre a folytatásban számítottak. Például a *t* után a személyek legtöbbje magánhangzóra számított. Ezek a következők: *a, á, o, ó, u, i, e*. Csupán egy személy „várt" *h* hangot. Az *e* után mindenki mássalhangzóra számított. A szóródás így alakult: *l, r, m, g, v, k, n, h, b*. Az *r* után hatféle magánhangzóra, illetve négyféle mássalhangzóra tippeltek. A szöveg folytatásának esetenként gondolt hangvariációinak száma alatt egy-egy hang előfordulási valószínűségének bit értékét tüntettük fel. Minél nagyobb a variációk száma, annál nagyobb az előforduló, illetve hangsort felépítő jelelem bit értéke.

jelelem	*t*	*e*	*r*	*m*	*é*	*sz*	*e*	*t*	*i*
előfordulási szám	-	8	9	10	5	5	4	3	5
bit érték	-	3	3,1	3,3	2,3	2,3	2	1,6	2,3

A csapások értékei az említett kategóriákban

jelelem	*cs*	*a*	*p*	*á*	*s*	*o*	*k*
előfordulási szám	12	3	3	3	2	5	1
bit érték	3,6	1,6	1,6	1,6	1	2,3	0

A *természeti csapások* szókapcsolatban nagy az információs értéke (entrópiacsökkentő szerepe, negentrópiája) az *e, r, m, cs* hangoknak, kicsi a *t, a, p, á* hangnak. Nincs információs értéke, azaz redundáns az utolsó hang, ugyanis minden személy a *k* hangot várta, csupán egyvalaki gondolt az *n* hangra, mint szövegrészt befejezőre. A szó percepciója a hallgató részéről tehát nem passzív folyamat, hanem a megértés jelentős mértékben függ a tudat anticipációs struktúrájától, amely a nyelvi fejlődés nyomán bontakozik ki az egyénben.

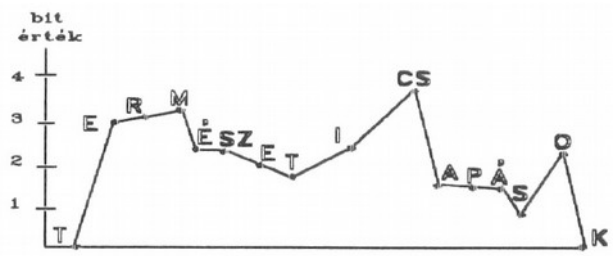

1. ábra
A hangok előfordulásának értékei

Függ-e a szómegértés anticipációs szerkezeti-műveleti stratégiája attól, hogy milyen csatornákon áramlik a kommunikációs híranyag az adótól a vevőig? Vajon hogyan alakul a szómegértés anticipációs műveleti stratégiája a szájról olvasás esetén?

Valószínű, hogy el kell vetni azt a feltevést, hogy az artikulációs-vizuális közlés folyamatában a percepció pusztán a kinémák lineáris összegeződéséből alakul ki, vagyis téves logikából következik, hogy a gyakorlott szájról olvasó nem rendelkezik a *szóegész*, a *szóalak* élményével. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a két csatornán futó jelelemek — számuknál fogva — másképp kombinálódnak, megváltozik a valószínűségükből származó információs tartalmuk.

Ragadjunk ki néhány sajátosságot a szájról olvasás műveleti sorrendjéből és az előfordulható jelelemek entrópiacsökkentő folyamatából. Mutassunk a szájról olvasónak egy olyan szájállást, amely a *t* kinémájára emlékezteti őt, s megkérdezzük, vajon melyik hangnak az ajakállása fogja követni. Ha kellő számú vizsgálati személy vesz részt a kísérletben (legalább 100), a „várt" hangok száma sokkal nagyobb lesz, ugyanis a *t* leolvasási képe azonos a *d*, az *n*, esetleg az *é* képével, így a várt variációk megsokszorozódnak, nő a bizonytalanság a percepcióban, amit bit értékben is meg lehet adni. Ha a fentebbi szókapcsolatra gondolunk *(természeti csapások)*, szinte minden mássalhangzó esetében nagyobb lesz a bizonytalanság, ennek következtében a megértés entrópiájának csökkenése kisebb mértékű, mint a hangzó beszéd folyamatában.

Az ún. optikai homonimák (pl. *mama - papa - baba, fő - vő* stb.) minden esetben megnehezítik a szóalak percepciós feldolgozását.

Mivel csökkenthetjük az információs bizonytalanságot az artikulációs-vizuális közlés folyamatában?

Akár az akusztikai, akár az optikai hírközlő láncot tekintjük, az érzékszervi felfogás jóformán csak adatgyűjtés. Az adatok feldolgozása agyi elemzési és kiértékelési folyamat, amelyhez föltétlenül hozzátartoznak az összeállítási és ellenőrzési lépések. Ebben a központi idegrendszer legmagasabb rendű mezői kihasználják a tanulással szerzett képességeket és az emlékképek mintáival való összehasonlítás lehetőségeit is. Az emberi hírközlő láncnak mind a beszélő, mind a hallgató oldalán három láncszeme van. Az efferens oldalon a három szint a következő: *agyi irányító szint, jelkoordináló* és a *jelformáló* szint. Az afferens, a jelvevő oldalon az időben első a *jelérzékelés szintje*, amelyen a jel analízise megy végbe, s ebben az érzékszervi tevékenység dominál. A második szint a *jel felbontásáé*, itt történik a jel magasabb rendű analízise, amely már az adott nyelv normái szerint folyik le. Végül a harmadik szinten dől el az *agyi értékelés*, a közlés tartalmának végleges felfogása, amelyet a szavak környezetéből, a tanult ismeretanyagból következő tartalmi ellenőrzés, a logikai megértés irányít.

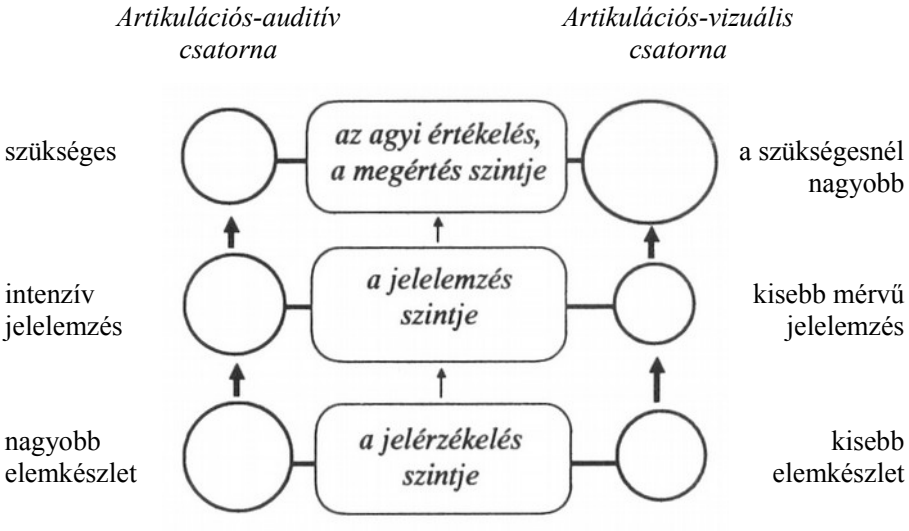

2. ábra
A percepciós műveletek eltéréseinek vázlatos rajza

Ha összehasonlítjuk a kétfajta közlési csatornához tartozó percepciós stratégiákat, a különbséget — a lényeget tekintve — abban fogalmazhatjuk meg, hogy a szájról olvasás esetén az információ „kivonásához" a jelvevőben az agyi értékelésnek nagyobb foka szükséges, jobban kell támaszkodnia a kontextuális és a szituatív tényezőkre. Mindez tartalmi jellegű kombinációs készséget tételez fel. Hogy példával világítsuk meg az elmondottakat, annak eldöntése, hogy az *asztal fut* vagy *Antal fut*, az artikulációs-auditív csatornát tekintve, a percepció jelérzékelési és -felbontási szakaszában már megtörténik. Viszont az artikulációs-vizuális csatornán áramló üzenet csak az agyi értékelő szint nagyon hatékony tevékenysége következtében válik végleges értelművé. Példánknál maradva: az *asztal* és az *Antal*, mint morfológiai egység különbsége az artikulációs-auditív csatornát tekintve, már a jelérzékelés szintjén nyilvánvalóvá válik, a szájról olvasóban viszont az agyi értékelő szint határozza meg a különbséget.

Az emberi üzenetváltásban — folyjék az bármely csatornán — egy-egy jel értékét információelméleti szempontból az szabja meg, hogy milyen mértékben vagyunk képesek a jel differenciációjára. Ennek hiányában fokozott mértékben van szükség az agyi értékelő szint munkájára, amely elsősorban a nyelvi fejlettség függvénye (10).

Jegyzetek

1. Fülöp Géza: Ember és információ. Kriterion, 1973. 13-20., 33., 68. *2. Sebeok, Th. A.:* Szignál, szimptóma, ikon, index, szimbólum, név. In: Jelentéstan és stilisztika. NyÉrt. 83. sz.,1974. 518. — Uő.: Kódolás a jelező viselkedés fejlődésében. NyK. 1964. LXVI. 2. sz. 285-302. *3. Tarján Rezső:* Kibernetika. Gondolat, 1964. 60-68. *4. Banczerowsky, J.:* A nyelvi kommunikáció és az információ néhány kérdése. NyÉrt. 8-52. *5. Petrovics, N.:* Az információról mindenkinek. Műszaki Kiadó, 1977. 117-147. *6. Bárczi Gusztáv:* A magyar beszédhangok képzése, 1928. 67-74. Uő.: Általános gyógypedagógia. Tankönyvkiadó, 1959. 22-24., 78. *7. Göllesz Viktor - Flasch Dezső: S*zájról-olvasás, 1988., — *Göllesz Viktor - Kelédi Ferenc:* Szájról olvasás felnőtt nagyothallóknál, 1952. Tankönyvkiadó. *8. Tarnóczy Tamás:* Az emberi üzenetváltásról. MTA Nyelvtud. Int. kiadványa, 1992. 11-45. *9. Cullmann, G., Denis-Papin, M., Kaufmann, A.:* A hír tudománya. Az információelmélet alapjai. Gondolat, 1973. 147-165., 213-218. *10.* A szájról olvasás kérdésével részletesebben foglalkoznak az alábbi munkák: *Bárczi Gusztáv:* A nagyothallók iskolájának leolvasási anyaga, 1926., *Csányi Yvonne:* Hallásbeszéd nevelés, 1990., *Farkas Miklós:* Hallássérültek kiejtéstanítása, 1983., *Győrffy Pál:* Siketnémák beszédtanításának módszertana, 1952., *Hanyvári Pál:* Szájról-olvasás tanítása felnőtt korban megsiketülteknél, 1944., *Z. Séra Lajos:* Gondolatok a nagyothallásról és a leolvasásról, 1942., *Szakály Ernő:* Szájrólolvasási és társalgási tanácsadó, 1992., *Uhri Imre:* Beszédmegértés fejlesztésének kérdései felnőtt nagyothallóknál, 1973.

Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola (Budapest)
Oligofrénpedagógiai Tanszék

Az értelmileg akadályozottak nyugaton és nálunk az összehasonlító kutatások tükrében*

HATOS GYULA

A század második felében hazánkban az értelmi fogyatékos gyermekek és felnőttek ellátásában, iskoláztatásában és a felnőttkori szociális gondoskodásban jelentős változások történtek: bővült és tartalmilag erősödött az intézményhálózat, e népesség leírásával, helyzetének kutatásával foglalkozó pedagógiai, pszichológiai, sőt orvosi témájú elméleti munkák láttak napvilágot.

Mindez az ország olyan történelmi időszakában történt, amikor bizonyos területeken a nyugati országokkal történő tudományos és gyakorlati kapcsolattartás szűkös és nehezített volt, aminek következményei ma már világosabban felismerhetők.

Az összehasonlító vizsgálódások — akár elméleti, akár gyakorlati-intézményi síkon — szemléletbeli közös és eltérő vonások, eredmények és további lépések megfogalmazásához vezetnek. Segítségül szolgálhatnak a szakmai szintkülönbségek kiegyenlítéséhez. Fontos tényezők lehetnek abban, hogy a közös szaktudományos megértés és egyetértés erősödjön.

> Mi jobban megismerhetjük és gondolkodásunkba beépíthetjük a német, angol, francia és más nyelvterületek gyógypedagógiai eredményeit, ők pedig vizsgálati adataink fényében (ha nincs módjuk közvetlenül tapasztalatot szerezni) megláthatják az eltérő különbségek mögött a szakmai azonosságokat.

E célok vezettek bennünket a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán, amikor az 1980-as években rendszeresen indítottunk — azonos

* A MAGYE XXI. Országos Szakmai Konferenciáján (Kecskeméten), 1993. június 25-én elhangzott előadás

kutatási feltételeken, módszereken alapuló — összehasonlító kutatásokat az értelmileg akadályozottak (mindmáig nálunk gyakori megnevezéssel: a középsúlyos értelmi fogyatékosok; imbecillisek) népességével kapcsolatban.

A kutatási sorból jelen alkalommal hármat tudunk példaszerűen bemutatni. Előzetesen azonban utalnunk kell mára kutatások megkezdése előtt jelentkező és tisztázandó feltételekre, így a fogalmak, terminológiák, a vizsgálati kör (népességjellemzők), intézményi struktúrák azonosításának követelményére.

Az értelmi akadályozottság terminológiájáról

Már évtizednél is régebben a szakirodalmi tanulmányok során felismerhető volt, hogy a nálunk használt „értelmi fogyatékosság" fogalom a nyelvi megfogalmazásban és a tartalmi elemzésben sem azonosítható megnyugtatóan például a német nyelvterületeken használt fogalmakkal.

Nyelvileg a fogyatékos szó „egyoldalúan negatívumra utaló, és ezért igazságtalan kifejezés" *(Illyésné)*. Tartalmilag talán fontosabb, hogy nem jelenik meg vele dominánsan az a felismerés, amely a sérült emberek állapotában a károsodásból eredő funkcionális korlátozottságokon és/vagy hiányokon túlmenően a társadalmi szerepbetöltési akadályozottságot, és az így létrejövő hátrányos helyzetet fogalmazza meg.

Az akadályozottság elméletét a hetvenes években *U. Bleidick* fejtette ki részlegesen (1972), a német nyelvterület a nyelvhasználatot is elfogadta. *Stephan Prandl* úr tegnap utalt arra, hogy a fogalom-változások mögött szemléleti változások élnek ma Európában! Az elméleti kutatások ezt a felfogást bővítették, értelmezték, pl. legutóbbi időkben *Haeberlin* (1985), aki az akadályozott-lét relativitását elemzi meggyőzően. Azt írja: „egy objektíve azonos károsodás különféle segítségadások esetén az akadályozottság különböző nehézségi fokaihoz vezethet..." (illetve ...„különböző jelentőségű lehet különböző személyek számára"), az egyének másképpen értékelik, mint ahogy a környezet feltételezi, különböző élethelyzetekben különböző jelentőséggel bír, és végül függ az adott társadalomban érvényes norma- és értékelvárásoktól.

A sokoldalúan érvényesíthető szociális relativitás jellemző elfogadása sokkal több bíztatást ad, mint régebbi fogalmainkban használatos — elsődlegesen biológiai gyökerű — „maradandó, irreverzibilis" jellemző, amely bénítólag hatott pedagógiai törekvéseinkre.

Az értelmileg középsúlyosán és súlyosan sérült gyermekek esetében jellemző módon Németországban a szülők tették meg a kezdő lépést „...az új fogalommal: értelmi akadályozottság" sikeresen hoztak létre előítéletektől mentes vitaalapot és teremtettek távolságot olyan stigmáktól, mint „értéktelen életű" „képezhetetlen", „gyengeelméjű", miközben megszabadultak az ellentétes előjelű eufemizmusoktól is, mint pl. „mongolocska", „Down-angyalka". (*Thalhammer*, 1977.) *Thalhammer* magyar fordítója (1983) megjegyzi: a *geistige Behinderung* szokásos fordítása hazánkban értelmi fogyatékosság. Miután azonban a szerző ezen belül speciális csoport vonatkozásában használja a megjelölést (kb. a súlyos debilitástól az idióta-képezhetetlenségig), továbbá mert kerülni igyekeztünk a pejoratív csengésű „fogyatékos" elnevezést, az értelmi akadályozottság mellett döntöttünk.

Népességi kör, intézményi struktúrák

A fordító szakember megjegyzéséből egyúttal választ kapunk a népességi kör német körülhatárolására is. Felfelé a határ kissé eltolódik, lefelé kibővül a legsúlyosabban sérültekig.

Az értelmileg akadályozottak intézményi struktúrái az iskoláskorban nagyon hasonlóak, annak köszönhetően, hogy a két iskola tervezésében („értelmileg akadályozottak iskolája" — foglalkoztató iskola) hasonló szakmai megfontolások érvényesültek, sőt, mi abban az időben már ismertünk néhány alapirodalmat, pl. *H. Bach* munkáit.

Összehasonlító vizsgálatok az értelmileg akadályozottak iskolája keretében

Két olyan ponton kezdtünk kutatásokat, amelyek a hazai iskolafejlesztés számára tájékozódási pontnak kívánkoznak:

a) az iskolai népesség összehasonlításának kérdésében,
b) a befejező szint értelmezésében, problematikájában.

Az értelmileg akadályozottak iskoláinak népessége

A fentebb idézett német fogalomhasználat az értelmi akadályozottságot a miénknél szélesebb értelemben használja, különösen abban a tekintetben, hogy a súlyos és legsúlyosabban sérült népességtől nem határolódik el.

1990-ben *Máténé Ádám Ildikó* diplomamunkájában a foglalkoztató iskolákban tanuló súlyosabban sérült gyermekekről végzett irányításunkkal felmérést. 25 magyar foglalkoztató iskola adatait hasonlította össze 91 baden-württenbergi iskola adataival *(Dittman, W.-Klöpfer, S., Ruolff, E. 1979.)*

1. táblázat

Magyarország		Baden-Württenberg	
életkor	szám	életkor	szám
3-4	27	8	21
5	41	9	19
6	117	10	21
7	143	11	16
8	75	12	10
9	45	13	8
10	22	14	7
11	13	15	2
12	9	16	-
13	7	17	-
14 felett	2	18 felett	2

A mintegy tíz évvel azelőtti állapotot a következő adatok jellemzik:

1. Hány éves korban vették fel? (Ld. 1. táblázat)

Ebben az időben a német helyzet még kedvezőtlenebb volt, mint az 1990-es hazai, mert ahogy *Dittman* írja: „ha az idősebb súlyosabban sérültek egy része időben beiskolázott és fejlesztett lett volna, akkor nem kerülnek ebbe a csoportba".

Például egy másik kérdés: *Melyek a súlyosabban sérült tanulók beiskolázásánál jelentkező problémák?*

2. táblázat

		szakember-ellátás problémái	intézmény felszerelts. épít. probl.	intézmény megközelít. problémái	problémák a pedagógiai gyakorlatban	egyéb problémák
Mo.	iskolák száma	22	23	13	21	15
	százalék (%)	81,4	85,1	48,1	77,7	55,5
B-W.	százalék (%)	44	27	16	8	5

A táblázat adataiból kiderül:

a *német iskolák* leginkább a szakemberellátás kérdését látják nagy problémának (44 %), valamint a felszerelést, építési problémákat (27 %).

a *magyar iskolákban* ehhez járul a pedagógiai gyakorlatlanság, de magas a közlekedési gondok aránya is.

Az egyéb témákban közös volt az orvosi ellátás hiányossága és a szülőkkel való nem elég harmonikus kapcsolat, de Magyarországon a szakértői bizottságok rugalmatlanságára is panaszkodtak.

Hozzá kell vennünk, hogy ma még nincs jól kialakult nézőpont a súlyos szintről sem. Van iskola, amelyik a P-A-C SCI értékek 80-90 % alatti, mások 30-40 % alatt jellemezhető tanulóit minősítik súlyosabban sérülteknek. Mindkét helyen tárgyi feltételek is nehezítik a halmozottan sérültek felvételét, nálunk kétszer annyira, mint a gazdagabb német iskolákban. A pedagógiai problémák nálunk abban jelentkeznek, hogy kevés ismeretünk van a fejlesztés módjáról, illetve félünk a súlyosabban sérült gyermekek magatartási rendellenességeitől.

Mindkét probléma összefügg iskoláink környezeti gondjaival, azzal, hogy több gyermeken tudnánk segíteni, ha a személyi és tárgyi környezetben változás lenne.

A munkára felkészítő tagozatról

A másik kutatási téma az értelmileg akadályozottak iskolái serdülőkorú tanulóinak szervezett munkára-felkészítő tagozataihoz kapcsolódott, és 1992-ben *Engelhardt Zsuzsa* végezte a vizsgálatokat *R. Krenzer*, és *W. Weber* 1980-as közleménye alapján.

A szerteágazó kérdéskörből: *a tagozat tanulóinak életkori megoszlása*

3. táblázat

	Magyarország		NSZK	
	gyakoriság	%	gyakoriság	%
18 év alatti	72	44,8		
18-19 éves	80	49,7	122	69,3
20-21 éves	8	4,9	45	25,6
21 éven felül	1	0,6	9	5,1

A német kutatók a 18-19 éves fiatalok 69,3 %-át azzal magyarázták, hogy késett az iskolábalépés és 18 éves korig elhúzódott az iskolai tagozat látogatása.

A munkalehetőségek táblázata jól jellemzi azt a különbséget, amely ma a két ország gazdaságában és szociális ellátása szintjében jelentkezik.

4. táblázat

	Magyarország		NSZK	
	gyako-riság	%	gyako-riság	%
védőmunkahely	25	15,5	152	86,3
kézműipari, ipari, szolgáltató jellegű	2	1,2	10	5,7
egyéb m. lehetőség	45	27,9	7	4,0
nincs m. lehetőség	89	55,4	7	4,0
Összesen	161	100	176	100

Kérdés: *Milyen tényleges munkalehetőségekkel számolhatnak az értelmileg középsúlyosan sérült fiatalok (elérhető földrajzi távolságon belül)?*

1980-ban 176 foglalkoztatót végzett fiatalból 152 kapott munkát védőmunkahelyen, nálunk tavaly 161-ből összesen 25, és minden másodiknak kilátástalan volt munkalehetőséghez jutni.

Az MFT-ben alkalmazott munkák területei és jellege nagyon tanulságos: míg nálunk a kézműves és háztartási munkák csak 18 %-ot tesznek ki, addig a németeknél ez teszi ki majdnem felét, míg mind a három terület hasonló arányú.

5. táblázat

Kérdés: *Az önök iskolájának MF-tagozata mely területeken nyújt felkészítést?* (Több válasz is bejelölhető)

a) kézműves jellegű munkák
b) háztartási munkák
c) kertészeti, mezőgazdasági munkák

	Magyarország			NSZK	
	gyakori-ság	%		gyakori-ság	%
a + c terület	3	13,6	b terület	1	2,3
a + b terület	4	18,2	a + b terület	20	46,6
b + c terület	8	36,4	b + c terület	1	2.3
a + b + c terület	7	31,8	a + b + c terület	19	44,1
nem válaszolt			nem válaszolt	2	4,7
Összesen	22	100	Összesen	43	100

A munkák jellege: a németeknél az elemi jellegű munkatevékenység a döntő (anyagok hajtogatása, vágása, csiszolása, ragasztása), míg nálunk az egyszerű termékek üzemszerű körülmények közötti összeállítása áll az első helyen.

6. táblázat

	Magyarország		NSZK	
	gyakoriság	%	gyakoriság	%
a	4	18,2	23	53,5
b			2	4,7
c	10	45,5	16	37,2
d	7	31,8	1	2,3
nem válaszolt	1	4,5	1	2,3
Összesen	22	100	43	100

Kérdés: *Milyen bonyolultságú munkákat végeznek a fiatalok az önök intézményében az MF-tagozaton?*

a.) elemi jellegű munkatevékenységek
b.) feldolgozó jellegű munkák géppel, túlnyomórészt egyéni segítséggel
c.) egyszerű termékek előállítása üzemszerű körülmények között
d.) más technikák, munka

A magyar iskolák kezdeményezőkészségére utal, hogy vállalkoznak az új, megszokottól eltérő munkafajták és technikák bevezetésére, mint pl. korongozás, kosárfonás, tűzzománc (31,8 %), sőt vályogvetés.

Az MFT személyzetének képzettségét tekintve a bonyolult, sokféle kapcsolatból — ami összefügg a német közép- és felsőfokú oktatással —, azt emeljük ki: *Németországban* a leggyakoribb a gyógypedagógiai nevelői képzettség, ez is csak 41,9 %-os, a többi szakoktató, nálunk ez az arány 82 %, négy iskola (18 %-a az összesnek) MFT-tagozata nélkülözi azonban a gyógypedagógusokat.

A tagozat feltételeivel szemben támasztott elvárások:

7. táblázat

	Magyarország				NSZK			
	személyi feltétel		tárgyi feltétel		személyi feltétel		tárgyi feltétel	
elégedett-e	gyakoriság	%	gyakoriság	%	gyakoriság	%	gyakoriság	%
a.) teljes mértékben	18	81,8	5	22,8	9	20,9	7	16,2
b.) kevéssé	2	9,2	15	68,2	22	51,1	19	44,3
c.) egyáltalán nem	1	4,5	1	4,5	11	25,7	17	39,5
d.) nincs válasz	1	4,5	1	4,5	1	2,3		
Összesen	22	100	22	100	43	100	43	100

Elgondolkodtató, hogy a külföldi, jobb ellátottságú intézmények a személyi feltételekkel kevésbé vannak megelégedve, sőt, a tárgyi feltételek megítélésében is kritikusabbak. Feltehetően itt más, az elvárások, elképzelések minőségére utaló folyamatok is hatnak.

Javaslatok

Végül ismerkedjünk meg, milyen javaslatokkal éltek az egyes országokban a fiataloknak a munka világába való belépése megkönnyítésére.

8. táblázat

	Magyarország		NSZK	
	gyakoriság	%	gyakoriság	%
a.	9	40,9	25	58,1
b.	11	50	23	53,5
c.	15	68,2	22	51,1
d.	12	54,5	19	44,3
e.	4	18,2	27	62,8
f.	3	13,6	12	27,9
g.	11	50	1	2,3

Kérdés: *Mit javasolna a fiatalok KÁI-ból a munka világába való bekerülésének megkönnyítésére?*
(Több válasz is lehetséges.)

a.) szorosabb személyes kapcsolat a védőmunkahely elvárásainak megismerése céljából
b.) a védőmunkahelyeken való gyakorlás lehetőségét nyújtani az MF-tagozat tanulói számára
c.) az MF-tagozat tárgyi feltételeinek javítása (pl. munkatermek)
d.) az MF-tagozat megfelelő munkaeszközökkel, gépekkel való felszerelése
e.) további szakképzett személyek, illetve a személyi összetétel megváltoztatása az MF-tagozat nevelőgárdájában
f.) az oktatási tervek megváltoztatása a munkalehetőségek intenzívebb kihasználása céljából
g.) egyéb

A táblázat jól bizonyítja a gondok hasonlóságát, ami csak két pontban tér el: a *németek* a szakképzett személyek számának növelésétől várnak jobb eredményt, míg minket az iskolán kívüli körülmények bénító hatása foglalkoztat az „egyéb" rovat 50 %-ában.

Az ugyanis, hogy nincs elég és megfelelő munkahely, a termelő üzemek elzárkóznak a fiatalok fogadásától, de ugyanakkor javítani kellene a pénzbeli támogatás rendszerét pl. a nyugdíjlehetőségek bővülésével.

A helyzet a serdülő fiatal értelmileg akadályozottak körében ma nem megnyugtató, az iskolák mintegy negyede mellett még nem működik MFT, és nagyon sok (22-ből 16) panaszkodott arról, hogy nincs megfelelő munkaterme.

Távolról sincs kapcsolat a későbbi munkahelyekkel — ha ilyenek egyáltalán vannak —, az iskolák leginkább a szociális foglalkoztatókkal működnek együtt.

Ez a vizsgálat részben az értelmileg akadályozottak társadalmi- és munkalehetőségeinek előnytelenségére utal, de elgondolkodtató néhány, az önismeretünkre utaló megállapítása is.

Vizsgálatok a felnőttek köréből

A. Thannhauser 1976-ban érdekes adatokat publikált „A felnőtt értelmileg akadályozottak helyzete, ahogy az édesanyák látják" címmel. E munka vizsgálati hátteréből közölt *Tóth Zsuzsa* a főiskolánk által irányított kutatásában adatokat, amely megjelent a *Szociálpolitikai Értesítő* 1985/2. számában.

Húsz-harminc év közötti fiatal nők és férfiak helyzetét vethetjük össze: hogyan élnek, milyen a kapcsolatuk környezetükkel, hogyan látják az anyák gyermekeik jövőjét.

Nálunk már ekkor (1984) a felmért fiatalok 22,6 %-a nem tudott munkához jutni.

Kapcsolataik szűkösek, bár a németek (ebben az adatközlésben) még magányosabbnak tűnnek, mint a magyarok, a barátság, amelyet leírnak, szinte laza, inkább az intézeti egymásrautaltságot fejezi ki.

Szabadidejük eltöltéséről érdekes összevetéshez juthatunk: a hazai, viszonylag kedvező adatokat lerontja, hogy a fiatalok hobby-gyakorisága nálunk sokkal rendszertelenebb, mint külföldön.

9/a. táblázat

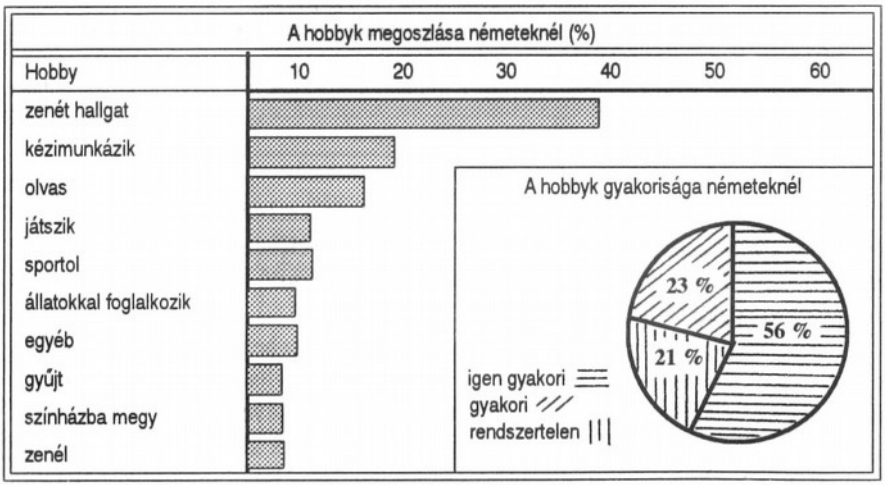

9/b. táblázat

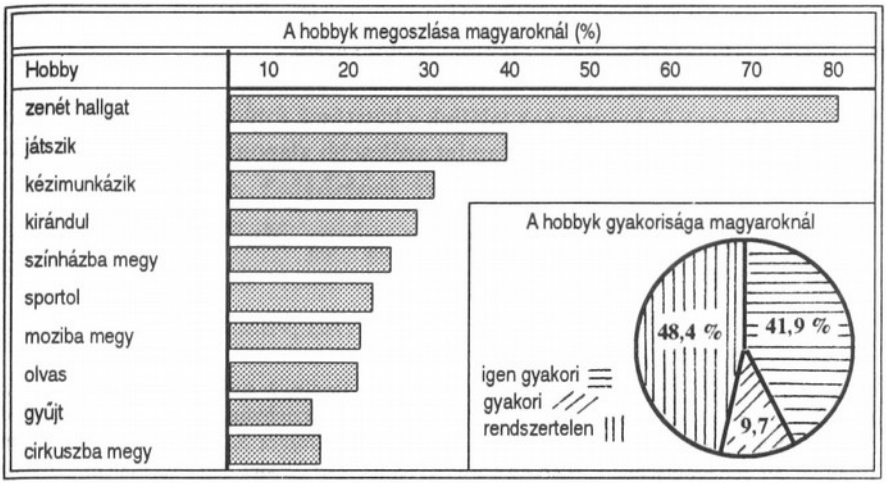

A bevezetőben említettük, hogy az akadályozottság fogalmi elfogadása egyúttal azt is jelenti, hogy tudatosan foglalkozunk a sérült emberek társadalmi szerepbetöltési nehézségeivel, a sérült ember és környezete kölcsönhatásaival, sőt ahogy *P. Moor* igényelte: „sohasem a fejlődésben gátolt gyermeket, mint olyant kell csak nevelnünk, hanem mindig a környezetét is". *(Moor, 1965)*

Az elfogadó társadalmi környezet — éppen az akadályozottság viszonylagosságából következően — egyben az akadályozottságok csökkentésének feltétele is. Az anyák véleménye jól tükrözi ezt. Amikor azt vizsgáltuk, kiknek volt a gyermekük állapota miatt konfliktusa környezetével, a német vizsgálatban a szülők 29 %-ának, nálunk pedig 63,3 %-nak.

Összefoglalás

Az előadásban három kutatási területen német közlemények adatait, következtetéseit hasonlítottuk össze néhány pontban a magyar megismételt vizsgálatokkal. Az időbeli eltérés a két vizsgálat időpontja között maximum tíz év volt.

Bár a magyar terminológia — és felfogásmód az értelmileg sérült népességről — több pontban eltér, intézményeinkben jól összehasonlítható álláspontok, törekvések voltak rögzíthetők. Örvendetes a közeledés pl. a súlyosabban sérül-

tek megjelenésével, a munkára felkészítő tagozatok szakmai munkatársainak terveivel kapcsolatban. Ugyanakkor jól kitapinthatók a különbségek, amelyek főként gazdasági szintkülönbségekből, a társadalmi beállítódás eltéréseiből és bizonyos szakmai felfogásbeli elkülönülésből adódtak.

Szükségesnek és hasznosnak találjuk e kutatások folytatását és publikálását is önismeretünk erősítéséhez, valamint szélesebb alapon készülő szakmai elképzelések, tervek kidolgozásához.

Irodalom:

1. Bach, H.: Geistigbehindertenpädagogik, C. Marhold, Berlin, 2. Aufl. 1969. *2. Bleidick, U.:* Pädagogik der Behinderten, Grundzüge einer Theorie der Erziehung behinderter Kinder und Jugendlicher, C. Marhold, Berlin 1972. *3. Dittmann, W., Klöpfer, S., Ruolff, E.* (Hrsg): Zum Problem der pädagogischen Förderung schwerstbehinderter Kinder und Jugendlicher, Schindele, Rheinstetten. 1979. *4. Engelhardt Zsuzsa:* Az értelmileg akadályozott fiatalok munkára nevelésének és munkába állásának reális lehetőségei (szakdolgozat) 1993. *5. Haeberlin, U.:* Allgemenne Heilpädagogik, Haupt, Bern-Basel-Stuttgart 1985. *6. Illyés Gyuláné* in. *Hegyi B.:* Alkotó időszakok, esszék és beszélgetések, Magvető, Budapest, 1982. 87.o. *7. Máténé Ádám Ildikó:* Súlyosabban sérült gyermekek a foglalkoztató iskolában (szakdolgozat) 1990. *8. Moor, P:* Heilpädagogik, Ein pädagogisches Lehrbuch Bern 1965. *9. Thalhammer, M.:* Geistige Behinderung, in: *Heese, G.* (Hrsg): Die Rehabilitation der Entwicklungsgehemmten. Ein Beitrag zur sozialen Integration. E. Reinhardt, München-Basel, 1977. *10. Thannhäuser, A.:* Zur Situation geistigbehinderter Erwachsener aus der Sicht ihrer Mütter, Huber, Bern-Stuttgart-Wien 1979. *11. Tóth Zsuzsa: A*nyák véleménye felnőtt középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekeik helyzetéről. In: Szociálpolitikai Értesítő 1985/2. *12. Weber, W.-Krenzer, R.:* Und was kommt nach der Schule? Zur Situation des geistigbehinderten Schülers beim Verlassen der Sonderschule. Wünsche-Forderungen-Realität *Reha V.* Bonn 1980.

TOVÁBBKÉPZÉS

Egyetem (Würzburg)
Pedagógiai Intézet

Újabb fejlődési irányzatok az NSzK gyógypedagógiájában*

HUSSLEIN, ERICH DR.

Bevezetés

(A szerző bevezetőjében első magyarországi tartózkodását, egy 1911-ben volt nyaralását idézi. 1993. évi tanulmányútját *Erdélyi Andrea*, egyik doktoránsa készítette elő *dr. Illyés Sándor* egyetemi tanár, főigazgató meghívása alapján.

Nemcsak, mint az egyik egyetem tanára szólt a hallgatósághoz. Előadása mögött — mint mondta — nagyon sok gyakorlati tapasztalat is áll, amit 20 éves iskolai, tanári és igazgatói munkája során nevelési- és magatartási-zavarokkal küzdő gyermekek és fiatalkorúak intézményeiben gyűjtött.

Előadásában elsősorban az ún. „régi" NSzK-gyógypedagógiával foglalkozik, a volt NDK-ról nem rendelkezik elég információval és — idő hiányában — csak néhány alaptendenciát, néhány jelentősebb témát érint. — *A Főszerkesztő megjegyzése.*)

A második világháború utáni korszak

Előadásomat 1945-tel kezdem. A második világháború befejeződött, a nácizmus rémuralma véget ért. Ez a terror-rezsim többek között a fogyatékosok számára is nagy szenvedést okozott. Életüket értéktelennek deklarálták. Törvények születtek, melyeknek értelmében a fogyatékosokat szabad volt sterilizálni, izolálni, megölni. A két keresztény egyháznak köszönhető, hogy a vakok, a siketek és a testi fogyatékosok számos intézménye ezt a nehéz időt túlélte.

* A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán (1993. április 23-án) elhangzott előadás

Nagyon sok fogyatékos élt otthon bezárva, elrejtve az üldözéstől való félelem miatt, saját családjában.

A közoktatási rendszerben, kb. a 20-as évek közepétől létezett egy különleges iskolai fonna, ahol a különböző enyhe és középsúlyos fokban fogyatékos gyerekek oktatása történt. Ez az ún. „kisegítő iskola" viszonylag nagyobb károk nélkül túlélte a nemzeti szocializmust és ebben a formában csak 1967-ben szűnt meg. A művelődési és oktatási rendszer átszervezése során az NSzK-ban különböző gyógypedagógiai iskolákból álló, differenciált rendszer alakult ki, amit ma a világ legjobbjai közé számíthatunk.

Megbízható empirikus vizsgálatok alapján az iskolaköteles fogyatékos gyerekekről a következő statisztikai ábra állítható össze, amely a tagolt német gyógypedagógiai iskolai-rendszer alapjaként tekinthető:

tanulási akadályozottak	2,0 – 4,5 %
értelmi akadályozottak	0,6 %
magatartászavarral küzdők	0,9 %
vakok	0,012 %
gyengénlátók	0,3 %
siketek	0,05 %
nagyothallók	0,3 %
beszédhibások	0,7 %
testi- és mozgáskorlátozottak	0,3 %
tartósan betegek	0,2 %
részesedés az össznépességben	7,0 – 8,0 %

Statisztika iskolaköteles korú fogyatékos gyermekekről

Ez idő szerint minden fent említett fogyatékos csoportnak saját gyógypedagógiai iskolái vannak. A tanulási zavarral küzdők iskolájának kivételével minden iskola napközionhonnal és/vagy kollégiummal működik. Ezen kívül ambulancia- és tanácsadószolgálat is kapcsolódik hozzá. A hosszabb ideig betegségben szenvedők iskolája mindig egy gyermekklinikához vagy egy gyermek- és ifjúságpszichiátriai klinikához van kapcsolva.

A gyógypedagógiai iskolák száma mind a mai napig nő. Mindenekelőtt tanulási-, beszéd- és magatartászavarral küzdő gyerekek számára hoznak létre újabb és újabb iskolákat. Újabb tervek szerint szeretnék az éppen említett területeken folyó munkát koordinálni és gyógypedagógiai központokban összevonni.

Mindez természetesen nem maradt hosszantartó hatás nélkül a gyógypedagógia tudományos alapjaira sem. Időközben a legtöbb német egyetemen lehet gyógypedagógiát hallgatni. A súlypont a 4-5 évig tartó tudományos tanárképzésen nyugszik az összes, fent említett gyógypedagógiai szakterületen.

Ez a fejlődés egy lényeges szociálpolitikai elven nyugszik. Ezáltal hangsúlyozódik a fogyatékosok joga arra a segítségre, amelyre szükségünk van, hogy

— a fogyatékosságot elkerülni, feloldani, javítani, a súlyosbodást megelőzni, illetve következményeiket enyhíteni lehessen;
— a fogyatékosok számára egy — a lehetőségeiknek megfelelő — helyet biztosíthassunk a társadalomban(1).

A családban barátok és szomszédok között tulajdonképpen magától értetődő a fogyatékosokra tekintettel lenni, velük együtt élni, ápolni, és minden tekintetben személyesen segíteni őket. De időközben az a különösen fontos feladat is felismerésre került, hogy tegyük lehetővé a fogyatékosoknak olyan mértékben, amennyire csak lehetséges, a társadalmi és közéletben való részvételt.

Normalizáció és integráció

A fogyatékosok életének normalizálási elve a közelmúltban természetesen nem maradt messzemenő hatás nélkül — mindenekelőtt az Európában oly nagyra értékelt német gyógypedagógiai rendszerben. A nyilvánosság hozzáállása kezd változni. Az emberek tudatában egy egészen nyilvánvaló, teljes változás lép életbe. Nagyon sokan egész egyszerűen nem hisznek többé abban, hogy a kirekesztés, amit éppen a gyógypedagógiai iskolák jelentenek, mindenki számára a legjobb lehetőségek lennének egy későbbi beilleszkedés érdekében. Egyre inkább nő az a belátás, hogy a fogyatékos ember számára egy gyógypedagógiai iskola látogatása nagyobb szociális hátrányt jelent. Ezért erősödik az a követelés, hogy új alternatívaként értelmes lehetőségeket biztosítsunk a közös tanulásra és munkára a fogyatékos és nem fogyatékos gyermekeknek az általános iskolai kereteken belül. Az integrációt támogató mozgalomnak mind több és több támogatója van a német nyilvánosságban.

Mindenekelőtt két olyan kritérium van, ami a jelenlegi áttörést elősegíti.

A szülők jogai

Egyre több szülő harcol azért, hogy saját felelősségére joga legyen az iskolaválasztás ügyében dönteni. Igen sok szülő kifejezetten akarja a fogyatékosok és nem fogyatékosok közös nevelését. Jelenleg a szülők akarata ellenére nem erőltetik fogyatékos gyermek felvételét egy gyógypedagógiai iskolába.

Pedagógiai megújulás

Iskolai integrációs kísérletek igazolják, hogy adott körülmények között igenis lehetséges fogyatékos és nem fogyatékos gyerekeket közösen is oktatni. Csak néhányat említek a fontosabb feltételek közül:

— alkalmas tanulók;
— alkalmas és vállalkozó szellemű, kiegészítő képesítéssel rendelkező tanárok;
— a nem fogyatékos gyermekek szüleinek beleegyezése;
— megfelelő számú gyógypedagógiai tanár, illetve támogató tanárok;
— elegendő tananyag és oktatási segédeszköz;
— kisebb létszámú osztályok, stb(2).

Ha sok éves iskolai tapasztalataimat végiggondolom, a közös oktatás ügyében a legnagyobb fokú meggondolásra kell, hogy intsek. Ezeknek a fontos feltételeknek valóban minden elemét meg kell valósítanunk, ha az integrációt felelősséggel képviselni akarjuk. Számomra a szegregáció mellett az integráció csak egy további hathatós lehetőséget jelent a fogyatékosok életben való boldogulásának biztosítása ügyében.

A fogyatékosoknak általános iskolába történő integrálódásáért folytatott — legtöbbször igen heves — vita következményeként mindenekelőtt az általános iskola területén mutatkozik hatásos megújulás: megjelennek az ambuláns pedagógiai szolgáltatások. Itt gyógypedagógiai tanárok keresik fel rendszeresen a fogyatékos vagy fogyatékossággal veszélyeztetett gyermekeket, külön segítséget nyújtva számukra, hogy tanulási nehézségeiket vagy szociális problémáikat hathatósabban megoldhassák. Emellett az individuális tanulási segítség mellett ezek a tanárok tanácsadói feladatokat is ellátnak.

— Így pl. az általános iskolai tanárok részére nyújtanak segítséget a fennálló nevelési problémákat vagy az oktatást jobban megoldani.
— Nehezen kezelhető tanulók szüleinek tanácsadással szolgálnak gyermekeik iskolai problémájának jobb megértéséhez, és a szülők és az iskola közötti együttműködés megteremtéséhez.

Új gyógypedagógiai feladatkörök

Ma Németországban a gyógypedagógiai iskolák számára a következők érvényesek: *semmi sem olyan már, mint volt valamikor és biztos, hogy többé már nem is lesz*. Az idáig inkább zárt német gyógypedagógiai rendszer fokoza-

tosan nyitottabbá válik. Új, fontos gyógypedagógiai feladatok állnak elő. Ezekről szeretnék a következőkben szólni.

Megelőzés, korai felismerés, korai fejlesztés

Az orvosi kutatások fontos eredményei alapján ma már a gyógypedagógusok mind többen és fokozottan törődnek a hatásos prevencióval. Az ilyen kezdeményezések sikere mindenesetre attól függ, hogy a szülőket meggyőzzük ennek szükségességéről, és hogy a felkínált segítséget ténylegesen igénybe is vegyék. Legújabban a sajtó, rádió és TV célzatos felvilágosító kampányba kezdett, különösen a különböző szenvedélybetegségek és a fogyatékosság korai felismerése területén. Ezáltal az egyetemeken szenvedélyes viták indultak nehéz etikai kérdésekről, különösen a praenatális diagnosztika és a géntechnológia egyre nagyobb lehetőségeitől. Ebben a kérdésben szeretnék röviden és tisztán állást foglalni. Akkor is, *ha egy életet a fogyatékosság veszélyeztet, meg kell őrizni az emberi méltóság, az emberi élet szabad kibontakoztatásának elvét*.

Időközben egy országos megelőző hálózat jött létre.
Ennek négy súlypontja:

1. Genetikai tanácsadás, különösen az olyan nők és férfiak számára, akik örökölt rizikófaktorokkal terheltek. E tanácsadó szolgálatot önként kereshetik fel.

2. Megelőző vizsgálatok a terhesség alatti további rizikófaktorok felismerése és elkerülése érdekében. Itt elsősorban azokra a veszélyekre figyelnek, amelyeket az anya és a gyermek számára a nikotin, alkohol, gyógyszerek vagy kábítószerek fogyasztása jelent.

3. Megelőző vizsgálatok csecsemőknek és kisgyermekeknek. Hat éves korig összesen nyolc vizsgálatot végeznek, hogy a lehető legkorábban felfedezhessék az esetleges egészségügyi elváltozásokat. Ezáltal mindig van esély egy fenyegető fogyatékosságot elhárítani, elkerülni vagy legalább enyhíteni(3).

4. Az iskolaorvosi szolgálatok legfontosabb feladata a korai felismerés és a megelőzés. Ebben az összefüggésben a védőoltások, mint a fogyatékosság megelőzésének eszközei vitathatatlan szerepet játszanak.

Országunkban megállíthatatlanul halad előre az egymással, a fogyatékos gyermekek korai felismerése és korai fejlesztése érdekében együttműködő intézetek kiépítése. Ezeket a feladatokat elsősorban gyermekorvosok, *ambuláns*

korai fejlesztő állomások és országos szociálpediátriai központok vállalják magukra. Itt nyílhatnak interdiszciplináris lehetőségek családhoz, lakóhelyhez közeli orvosi, pszichológiai, pedagógiai és szociális segítségre. Jelenleg az NSzK-ban mintegy 400 korai fejlesztő és szociálpediátriai állomás működik. Az itt nyújtott terápiás segítség mára korai életkortól kezdve az összes olyan fejlesztési területre kiterjesztve próbál praktizálni, mint például a motorika, a beszéd és gondolkodás fejlődése, szociális és érzelmi fejlődés. A cél itt az, hogy a funkciókorlátozottság és az ebből fakadó fejlődésvisszamaradás más területeken elkerülhető, vagy amennyire csak lehetséges, alacsony fokon tartható lehessen. Ezzel összefüggően támogatják a jövőben az ambuláns otthoni korai fejlesztő, vagy az ún. *„szülő-gyermek csoportok”* kiépítését.

Szakképzés és beilleszkedés a munkába

A munkában való részvétel elsősorban a fogyatékosok számára nagyon jelentős. Általánosságában abból indulok ki, hogy a munka több mint a kenyérkereset vagy az életfenntartás biztosításának egyszerű eszköze. A munka egyúttal társadalmi elismerést is jelent. Önigazolást és mindenekelőtt integrációs lehetőséget. Itt egy olyan központi szociálpolitikai kérdésről van szó, amely *messze az iskolai munka határain túl vezet*, és amelynek megvalósítása ezidáig a gyógypedagógusoknak nagyon sok nehézséget jelentett.

Társadalmunkban állandóan magasabb szintű és jobb teljesítményeket kell nyújtani. Itt a fogyatékosok többnyire akadályt jelentenek. A munkában való használhatóság alapján ítélik meg őket, és ez nagyon csekély, túl kevés ahhoz, hogy megfelelő súllyal essenek a latba. Így pillanatnyilag alig látok lehetőséget a fogyatékosok részére tehetségüknek és képességüknek megfelelő helyet biztosítani a szakmai életben. Ezen a ponton válik egyértelművé a fogyatékosok periférikus helyzete. Ezen a tényen sajnos az sem segít, hogy — mint ahogy az Önök intézményeiben is — ahol vannak védőmunkahelyek, ők is munkát találnak. Mert hiszen már a méltányos fizetésnél elkezdődnek a problémák(4).

A fogyatékosok családjai

Mint ahogy mindnyájan tudjuk, életének legnagyobb részét a fogyatékos ember családjának körében tölti. Itt kapja meg a szükséges ápolást és nevelést. Legújabb adatok szerint nálunk Németországban a családi segítség 95 %-ot, a külső professzionális segítség mindössze 5 %-ot tesz ki. Ez az arány világosan rámutat a fogyatékosok hozzátartozói túlterheltségének veszélyére. Ezek a családok így gyakran extrém pszichikai, fizikai és anyagi megterhelésnek

vannak kitéve, hogy a szükséges támogatást, illetve ápolást fogyatékos hozzátartozójuk számára biztosíthassák. A családi egyensúly veszélybe kerül, családi viszonyok változnak meg, testvérek érzik magukat elhanyagolva, maga a szülők házassága fenyeget felbomlással. Ezekre a problémákra fejlődnek ki pillanatnyilag gyors és flexibilis segélykínálatok, az úgynevezett *ambuláns családtehermentesítő segélyszolgálatok*. Ezek vállalják át az ápolást, háztartási munkát, támogatják a családokat a szociális problémák megoldásában, biztosítják az anyagi fedezetet. Itt a jövőre nézve új, érdekes feladatok állnak elő a felnőtt fogyatékos emberek gyógypedagógiája számára.

Ezzel kapcsolatban egy új, aktuális problémára szeretném felhívni a figyelmet. A felnőtt fogyatékosoknak joga kellene, hogy legyen a családjuktól elszakadni és más, önálló életformát megpróbálni. Ennek elérésére tanácsadó szolgálat szükséges, amely mindenekelőtt azt tartja szem előtt, hogy a mobilis szolgáltatások kiépítése — mint amilyen a családtehermentesítő szolgálat is — ne írja elő a fogyatékosok családban maradását. A fogyatékos ember számára meg kell adni a saját választás lehetőségét.

Ugyanez érvényes azokra a pedagógiai koncepciókra és tanácsadásokra is, amik a szexualitás és partnerkapcsolatok kérdését illetik. Ezek a fogyatékosok felnőtté válásához és saját identitásuk kialakulásához különösen jelentősek. Társadalmunkban nagyon sok az előítélet, még ha egy óvatos nyitás regisztrálható is. Igen sok a félelem, a tisztázatlan kérdés. Így például nálunk ismét vita folyik a fogyatékosok sterilizációja kérdésének jogi megoldásáról, amely időnként igen kontroverz módon történik, és amely az ápolási törvény előttünk álló reformjára egyértelműen hatással lesz.

A pedagógusra marad a tanácsadás és az emberhez méltó szexuálpedagógiai koncepciók kialakításának egyáltalán nem könnyű feladata. Itt elsősorban felvilágosító munkát kell végezni, amely közvetít és akadályokat hárít el. A kétségtelenül előttünk álló problémák óvatos és türelmes megoldását tanácsolom. Tudom, hogy minden embernek alapvető joga van a személyiség kibontakoztatására, a szexualitásra és a partnerkapcsolatokra, tekintet nélkül a fogyatékosság típusára vagy súlyosságára. A fogyatékos emberek életperspektívájának kifejlődése érdekében nem szabad esetünkben sem minderről lemondanunk.

A fogyatékosságnak megfelelő környezet

Az NSzK-ban nő a felnőtt fogyatékosok aránya. Életkörülményeik javítására, mindenekelőtt idős fogyatékosok számára, egy lehetőleg *akadálymentes, veszélytelen környezetet* kell teremteni. Ez nemcsak fogyatékosságuknak meg-

felelő lakáslehetőségre vonatkozik, hanem a társadalmi nyilvánosságra, az utcákra, terekre és a középületekre is. Itt a cél a külső segítségtől való lehető legmesszebbmenő függetlenség biztosításának elérése.

Nagyobb fogyatékos intézeteink az előtt a dilemma előtt állnak, hogy milyen feltételek között, és egyáltalán miként tudnának fogyatékos felnőtteink számára ideiglenes vagy állandó önállóságot biztosítani. Ismerek kísérleteket, ahol nagy fogyatékos intézetek lakóotthonok építését vállalják át a várostól, vagy lakásokat bérelnek, hogy ezúton tegyék lehetővé a fogyatékos emberek önálló életvezetését. Ezekben az esetekben fontos építészeti követelményeknek kell eleget tenni. Fogyatékosoknak szánt lakások esetében lépcső nélküli feljárókat, csúszásbiztos burkolatokat kell alkalmaznunk. Külön előírás az extra széles ajtók, felvonók és mellékhelyiségek biztosítása. Minden esetben biztosítani kell a tolószékkel való akadálytalan közlekedés lehetőségét. Beszélgetések alapján tudom, hogy ezt a lakóformát igen nagyra értékelik a fogyatékosok. Mindenesetre lényeges javulást jelent az életszínvonalukban. Nagyon sok nem fogyatékos szomszéd is pozitívan viszonyul ehhez a fejlődéshez.

Mindezen intézkedések célja a fogyatékosok mozgáskörének kiszélesítése. Ennek következtében egy mindenki számára megfelelően kialakított környezetre van szükségünk. Ez azt jelenti, hogy a városok, utcák és terek kialakításánál például kielégítően széles járdákat kell építeni. Gyalogátkelőhelyeknél a járda magasságát le kell süllyeszteni, a lámpákat akusztikai jelzéssel kell ellátni, fogyatékos parkolóhelyeket kielégítő számban kell építeni, közérdekű épületeket fogyatékosok számára is hozzáférhetővé kell tenni (pl. szélesebb ajtók, pihenőpadok, speciális WC, stb.)(5) Lehetővé kell tenni a fogyatékosok számára is a tömegközlekedési eszközök, mint pl. villamos, vasút, taxi, hajók és repülőgép használatát. Würzburgban, a lakóhelyemen, ez idő szerint pl. a villamosokat és buszokat építik át erre a célra. Ezenkívül városunkban külön ingyenes taxiszolgáltatás is létezik fogyatékosoknak. Környezetünk megváltoztatása azonban komoly problémákba ütközik. Többnyire magas technikai igényekről és az ezzel összefüggő költségekről esik szó. De időközben a fogyatékosok maguk létrehozta önsegélyző csoportok útján, saját kézbe veszik az ügyeiket, és harcolnak jogaikért.

A fogyatékosok és a szabadidő

Örömre ad okot, hogy a fogyatékosok szabadidejére vonatkozó rendelkezések gyorsan fejlődnek. Számukra a szabadidő, a nyaralás az egyéb területeken elvesztett szociális kapcsolatok jó kiegyenlítését jelenti. Egy tartalmas szabadidőprogram elősegíti az izoláció kialakulásának megelőzését, erősíti a fogyaté-

kosok *önsegélyző erejét* és előmozdítja a fogyatékosok és nem fogyatékosok közötti kapcsolatot. Pillanatnyilag 3 súlypontot látok kívánatosnak:

— szünidei szabadidő, nyaralás;
— sport;
— önsegélyző csoportok és szabadidő klubok.

1. Éppen az integráció fejlesztésének érdekében tölti sok szellemi fogyatékos szabadidejét, nyaralását különböző szabadidős és üdülő intézményekben, így például az ún. *„nyitott házakban”* vagy *családi üdülőkben* és *gyógyszanatóriumokban*. Ezek nemcsak a fogyatékosok egészségét, önmegvalósítását, hanem a családok érdekeit is szolgálják.

2. A szabadidő eltöltésében, mint integratív intézmény, különleges súlyt kap a *sport*. Egyrészről mint rehabilitációs sport, orvosi rehabilitációs keretek között, ahol a sportnak ténylegesen hatásos életsegítő szerepe van. Másrészt a fogyatékosok saját egyesületeikben sportolnak, melyekbe nem fogyatékosokat is felvesznek. Az ilyen tevékenységek önbizalmat ébresztenek, erősítik a magabiztosságot és az élet igenléséhez vezetnek. A sport minden területen fejleszti a kapcsolatokat, és ezáltal nagyon fontos szolgálatot tesz a társadalomba való integrálódás folyamatában.

3. Időközben sok városban alapítanak *önsegélyző csoportokat* és hívnak életre *szabadidő*-klubokat, mint pl. *„Tolókocsiklub”*, *„Névtelen Alkoholisták Klubja”*, vagy *„Pszichés Betegek Egyesülete”*. A kezdeményezés minden esetben maguktól a fogyatékosoktól indul ki. Ezek a csoportok nemcsak a szabadidejük egy részét akarják közösen eltölteni. Egyre több önsegélyző csoport próbálja meg az érdekeit nyilvánosan érvényesíteni, különleges problémáikkal a nyilvánosságra hatni, politikailag, társadalmilag aktívvá válni. Én ebben a társaságban nagyon jól érzem magam, és meglepődöm, hogy milyen lelkesedéssel harcolnak jogaikért és nyilvánítanak véleményt tolókocsiban ülők és más testi fogyatékosok. Nagyon kívánatosnak tartom, hogy az önsegélyző csoportok támogatása kiépüljön. Ezen túlmenően a szabadidő területén még több utazási lehetőséget kell nyújtani a szellemi fogyatékosok, családjaik és barátaik számára.

A gyógypedagógia, mint tudományág

A fogyatékos emberek társadalomba való integrálódása, a belátás, hogy részvételüket a közös életben olyan „normálisan”, amennyire csak lehetséges, biztosítani kell, természetesen nemcsak a gyógypedagógiai oktatás gyakorlatá-

ban vezetett változásokhoz. Ezek az újabb irányzatok tudományos kutatások tárgyává is lettek. Így például a fogyatékosok integrációjáról vezetett vita az egyetemeken egész sor érdekes kutatáshoz vezetett. Németország különböző területein iskolai kísérletek kezdődtek testi, érzékszervi és szellemi fogyatékos gyermekeknek és fiatalkorúaknak az általános- és középiskolában történő, nem fogyatékosokkal közös oktatására. Ez idő szerint én magam is azzal a kérdéssel foglalkozom többek között, hogy bizonyos *mobilis nevelési segélyszolgálatok* alkalmazásával milyen módon lehet biztosítani tanulási akadályozott, magatartászavaros és beszédhibás gyerekek részleges — vagy teljes — általános iskolai fejlesztését. Egy másik kutatási területem súlypontja az a kérdés, hogy menynyiben lehet magatartászavaros gyermekek oktatását bizonyos terápiás formák által — mint viselkedés- és beszédterápia — hatásosabbá tenni[6, 7] A gyakorlatból eredő kérdések állandó kiindulópontjai lehetnek a tudományos kutatásnak. Éppen az ilyen kutatásokat a német egyetemeken nagy lendülettel és ezáltal a siker reményében végzik.

Jelenleg az ezekből fakadó *nevelésfilozófiai, antropológiai* és *etikai* kérdések állnak a tudományos viták középpontjában. Végül, az idő hiányából fakadóan, röviden két problémát említenék. A következő problémákról van szó:

— A fogyatékos ember életének értéke.
— A humángenetikai kutatások etikai implikációi.

A fogyatékos emberek életének értéke

Olyan időkben, amikor a munkalehetőség egyre csökken, a fogyatékosoknak csak kevés esélyük marad. Éppen a gazdasági-anyagi normák nyomása alatt kérdőjeleződik meg újra a fogyatékos ember életének értéke. Így kerülhet szóba például a súlyos fogyatékos gyermekek fejlesztésének vonatkozásában a pontos költség-haszon alapú tervezés. Így alakul ki az a vélemény, hogy nem lehet anyagilag és etikailag a nevelési segítséget indokolni, ha nem várható el látható és mérhető előrelépés vagy siker. Látom a *legitimált euthanázia* kísérletét újra feléledni. Úgy gondolom, hogy összes erőnket össze kell gyűjtenünk, hogy sikeresen védhessük a fogyatékos emberek élethez való jogát és méltóságát. De ehhez egy *új emberképre van szükség*, amely elkötelezett az önmegvalósítás etikájával szemben; szükségünk van a társadalom részére egy új vezérgondolatra, amely ellenáll az anyagias gondolkodásmódnak, és rámutat az extrém technológiai fejlődés korlátaira. Meggyőződésem, hogy az együttélés új formának megvalósítása az egyes társadalmakban — és azok határain is túl — az

egyetlen humánus út a jövőbe. A társadalmi viszonyok alakítása lényegesen függ attól, hogy ebben fogyatékosok és nem fogyatékosok személyes kötődést éljenek meg, és ebből kiindulva cselekedjenek. *Kapcsolatok kiépítése és megtartása* lesz a szociális cselekvések alapja, melyekben emberek találkoznak, értik egymást, bíznak egymásban. A párbeszédben nő a másik méltósága iránti tisztelet, az emberek elismerést találnak és megélik a személy szabadságát. Így nem degradálódnak a fogyatékosok sem tárgyakká, melyekkel mások cselekszenek, hanem szeretetre méltó szubjektumok maradnak és lesznek, akikkel közösen lehetséges cselekedni.

A humángenetikai kutatás etikai implikációi

Még egy más szempontból is fel kell hívni a tudósok figyelmét a fokozott éberségre. A humángenetikai kutatások legújabb kori eredményei arra a félelemre adnak okot, hogy egy anyagias, csupán a gyarapodásra irányuló értékrend a fogyatékos életet következésszerűen egyre inkább leértékeli. Így hallok újabb vezérfogalmakról, mint „szociális higiénia", „gazdaságos terápia" vagy „korai euthanázia". Már vannak javaslatok a károsodott élet megszületésének genetikai tanácsadás útján történő megakadályozására, vagy tudomásul veszik, hogy újszülötteket hagynak meghalni, ha súlyos károsodás esete áll fenn. Attól félek, hogy egyfajta neodarwinizmus van kialakulóban, amely a prae- és perinatális szelekciót és a posztnatális ökonómiai szelekciót részesíti előnyben. A szakirodalomból tudom, hogy a róla elnevezett természetes kiválasztódás törvényét maga *Darwin* sem alkalmazta az emberi társadalomra. Sokkal inkább azokra a veszélyekre utalt, amelyek akkor fenyegetnek, ha nem vagyunk készek a gyengék segítésére. *„Lényünk legnemesebb részének lerombolásáról"* beszél. És ebből így következtet tovább: *„A gyengék szaporodásának és túlélésének kétségkívül rossz következményeit panasz nélkül magunkra kell, hogy vállaljuk"*. Ez nagyon nagy kihívás az emberiség szántára, amellyel szembe kell néznie.

Itt most csak két, számomra fontosnak tűnő területről tudtam beszélni. Pedig lennének még más érdekes problémák is, mint például a gyógypedagógia viszonya a rokon területekhez, mint többek között az orvostudomány, a jog, a teológia, a filozófia stb.

Fordította: Erdélyi László

Irodalom

Deutscher Bundestag: Zweiter Bericht der Bundesregierung über die Lage der Behinderten und die Entwicklung der Rehabilitation. Bonn. 1989. 2. *2. Speck, Otto:* Wohin entwickelt

sich das heilpädagogische Schulwesen. In: Behindertenpädagogik in Bayern. 1990. (33) 2, 145-156. *3.* Deutscher Bundestag: Zweiter Bericht der Bundesregierung über die Lage der Behinderten und die Entwicklung der Rehabilitation. Bonn, 1989. 6. *4. Speck, Otto:* System Heilpädagogik. München, 1988. 397-412. *5.* Deutscher Bundestag: Zweiter Bericht der Bundesregierung über die Lage der Behinderten und die Entwicklung der Rehabilitation. Bonn. 1989. 29. *6. Husslein, Erich:* Schule und Unterricht bei Kindern und Jugendlichen mit Verhaltensstörungen, Würzburg, 1983. *7. Husslein, Erich:* Unterrichtsgestaltung in der Schule für Verhaltensgestörte. In: *Goetze, H.*/Neukäter, II. (Hg.): Handbuch der Sonderpädagogik. Band 6. Berlin, 1989. 473-491.

Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola (Budapest)
Oligofrénpedagógiai Tanszék

A „Tanulási-Klinika"-program a tanulási problémák megelőzéséért, enyhítéséért — gyerekeknek és pedagógusoknak*

MESTERHÁZI ZSUZSA

Az elmúlt 20-30 évben a *gyógypedagógia* (más országokban: speciális pedagógia, külön-pedagógia, rehabilitációs pedagógia, korrektív pedagógia stb.) *hagyományos kompetenciaköre* (amelybe a biológiai, érzékszervi, mozgásszervi, központi idegrendszeri, mentális sérülések folytán speciális nevelést igénylő mintegy 3 %-nyi népesség tartozott) *jelentősen kibővült*. Számos országban a gyermeknépesség további mintegy 10-15 %-át érintő, a mikroorganikus, diszfunkcionális zavarokból, a bio-pszicho-szociális, szociokulturális eredetű személyiségfejlődési rendellenességekből származó *speciális nevelési szükségletek* kielégítése is bekerült a gyógypedagógia segítségnyújtás körébe. Így például a tanulási zavarok, viselkedési-beilleszkedési nehézségek, részképesség-kiesések, általános képességfejlődési eltérések stb. enyhítését, korrigálását, a konfliktusos iskolai pályafutás helyrehozását, a további problémák megelőzését a *fejlesztő technikákban* ekkor már gazdag tapasztalattal rendelkező gyógypedagógia evidenciaként tekintette saját szakmaterülete szerves részének(1).

* A MAGYE XXI. Országos Szakmai Konferenciáján (Kecskeméten), 1993. június 25-én elhangzott előadás

A különböző európai országokban — hogy csak szűkebb környezetünkben maradjunk —, keleten és nyugaton egyaránt (bár más-más tempóban és eltérő feltételek mellett) kezdtek kialakulni azok az intézményes pedagógiai szolgáltatások, amelyek a nehezen tanuló gyermekek (valamint szüleik és tanítóik) megsegítését tűzték ki célul. A változást meggyőzően juttatta kifejezésre pl. a deficit-diagnózisról a fejlesztő-diagnózisra való áttérés, a pszichikus funkciók működését javító fejlesztő technikák elterjedése, a szegregált intézményhálózat mellett az integráló oktatás különböző típusainak a kialakulása, a fogyatékosság újraértelmezésének elméleti problémái.

Statisztikai adatok, pszichológiai vizsgálatok, valamint a tapasztalati tények egybehangzóan megállapítják, hogy *tanulási problémák* akkor is kialakulhatnak, ha egyébként a klasszikus értelemben vett fogyatékossági kritérium — biológiai/organikus sérülés — nem állapítható meg. (Megjegyzendő, hogy a legfejlettebb technikát alkalmazó műszeres vizsgálatok lényegesen finomabb eltéréseket is képesek már kimutatni, mint a rutinvizsgálatok.) A kórokok és tünetek alapján történő tipologizálás mellett (amely mindig az érintett szaktudományok szemszögéből vizsgálja a problémát), előtérbe kerül az egyéni élettörténetben és a szociális környezetben megjelenő individuális probléma-együttes leírása, megoldása (amely mindig az érintett személy/ek szemszögéből közelíti/k meg a kérdést). A *tudományos és az individuális megközelítés* egyaránt jogosult, bár céljuk nem feltétlenül esik egybe. Előző esetben a megismerés, utóbbiban a közvetlen segítő akció dominál. Az elfogulatlanul gondolkodó és cselekvő ember nem választani kíván egyik vagy másik megközelítési mód közül, hanem egyensúlyba kívánja a kettőt hozni.

A fenti megfontolások is hozzájárultak a „Tanulási-Klinika” koncepciójának kialakításakor. Amikor a főiskola (BGGYTF) lehetőséget kapott a világbanki támogatással finanszírozott „Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz Alap” (FEFA) projektbe való bekapcsolódáshoz, elsőként néhány korszerű, új típusú gyakorlóterep kialakítására vállalkozott(2). Ezek közül az egyik a Tanulási-Klinika (TK)-program. A létrehozásban egy pedagógiai és egy pszichológiai munkacsoport működik együtt. A továbbiakban a *pedagógiai munkacsoport* 1993-95. évi programjáról lesz szó.

A TK-program célja

Az általános iskolás tanulók 10-15 %-ának, illetve az eltérő tantervű általános iskolába áthelyezett valamennyi tanuló életesélyei a különböző szintű és típusú tanulási problémák következtében jelentősen korlátozódnak. Ezeknek a gyerekeknek nyújt preventív és aktív (egyéni) tanulás-terápiás segítséget a

TK-program, különböző szakemberek, valamint a szülők bevonásával. Célja továbbá:

— a tanulási problémák típusainak és szintjeinek megfelelő tanulási technikák kifejlesztése, leírása, a pedagógusok felkészítése ezek alkalmazására,
— a gyógypedagógus (tanár/terapeuta) korszerű képzéséhez új gyakorló terep kialakítása,
— a tanulási képesség-rendszer fejlődési zavaraira és a fejleszthetőségre vonatkozó elméleti és gyakorlati tudás gyarapítása.

A TK szolgáltatásait igénybe vevő gyermekcsoport

A TK azoknak az 5-12 éves (szükség esetén szélesebb korhatárú) gyermekeknek nyújt nevelési, fejlesztési, oktatási, terápiás segítséget, akik az iskolai beváláshoz szükséges képességeik (dominánsan a kognitív és kommunikatív képességek) fejlődésében különböző szintű elmaradást, zavart, akadályozottságot mutatnak és ezzel összefüggésben tanulási problémák jelentkeznek. Pedagógiai szempontból a TK a tanulási problémák alábbi típusaira és szintjeire terjeszti ki szolgáltatásait:

Tanulási nehézségek: átmeneti jellegű problémák, pl. a pszichikus folyamatok egyéni fejlődési tempójából eredő időleges lemaradások. Időben történő beavatkozás esetén a személyiségfejlődést jelentősen nem hátráltatják.

Tanulási zavarok: egyes speciális területeken jelentkező, rövidebb-hosszabb idejű, esetenként tartós fejlődési zavarok, részképesség-csökkenések vagy kiesések, pl. a kultúrtechnikák fokozottan nehezített elsajátítása.

Tanulási akadályozottságok: hosszantartóak, a kognitív és kommunikatív képességek fejlődésének jelentős lelassulásával járnak együtt, az egyéb képességek általános fejlődési ütemét és minőségét kedvezőtlenül befolyásolják.

A megjelölt életkori övezetben három jellegzetes területen jelentkeznek — a pedagógusok számára közvetlenül tapasztalhatóan — a különböző szintű tanulási problémák:

— iskolaérettség kialakulása (a jelző tünetek már az óvodás korban megjelenhetnek, pl. lassúbb fejlődési tempó),

— kultúrtechnikák megtanulása (pl. nehezített kapcsolat a közvetlen tapasztalat és az egyezményes jelrendszerek között),
— a kognitív és kommunikatív képességek alkalmazása az iskolai tanulási folyamatokban, (pl. a fogalmi gondolkodás kialakulásában különféle problémák).

A TK a létrehozók szándéka szerint nem kíván önálló intézménnyé válni. Működési terepe az iskola. Természetesen csak az az iskola, amely meg tudja teremteni a tanulást segítő szolgáltatások feltételeit.

A TK pedagógiai szolgáltatásai, működési területei

Pedagógiai terápia

— pedagógiai (tanulás-) diagnosztikai vizsgálatok csoportos és egyéni tanulási folyamatokban, tanulási eredmények mérése,
— a tanulási képességet fejlesztő és a tanulási technikák megtanítását szolgáló terápiás programok kidolgozása, foglalkozások vezetése,
— tanulási tanácsadás szülőknek és pedagógusoknak

Képzés, továbbképzés, kutatás

— a gyógypedagógusok (tanárok/terapeuták) képzése számára tanegységek, tematikák, képzési anyagok, gyakorlati feladatok kidolgozása,
— a tanulási képesség fejlődésének problémáival és fejleszthetőségének lehetőségével foglalkozó kutatás folytatása(3).

A TK működési feltételei között a gyógypedagógus felkészültsége a legfontosabb. A főiskola (BGGYTF) mind az alapkézésben, mind a posztgraduális képzésben megkezdi a tanulási terápiában kompetens szakemberek felkészítését(4).

Irodalom

1. Mesterházi Zsuzsa: A gyógypedagógus-képzés átalakulásáról. In: *S. Faragó Magdolna* (szerk.): Tanárképzésünk megújítása. Felsőoktatási Koordinációs Iroda. Bp 1993. 83-88 *2. Mesterházi Zsuzsa* (szerk.): A gyógypedagógus-képzés integrálása a budapesti egyetemi szövetségbe és az európai egyetemi standardokhoz igazított egyetemi képzési szint kiépítése (FEFA-pályázat, BGGYTF és ELTE, 1992. Felelős vezetők: *Dr. Illyés Sándor* főigazgató és *Dr. Vékás Lajos* rektor) *3. Mesterházi Zsuzsa:* Pedagógiai szempontú közreműködési javaslat a FEFA-programban tervezett „Tanulási-Klinika" létrehozásához. (BGGYTF, belső munkaanyag, 1993. 5) *4. Mesterházi Zsuzsa* (szerk.): A gyógypedagógus-képzés képesítési feltételei. (BGGYTF, belső munkaanyag, 1992. 12)

Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola (Budapest)
Fonetikai és Logopédiai Tanszék

A magyar logopédusképzés múltja, jelene és jövője*

VASSNÉ DR. KOVÁCS EMŐKE —
FEHÉRNÉ KOVÁCS ZSUZSA

A magyar logopédusképzés egyidős a magyar általános gyógypedagógus-képzéssel, amely Magyarországon 1900-ban indult meg 2 éves tanfolyami képzési idővel, „Gyógypedagógiai tanítóképző-tanfolyam" elnevezéssel. 1928-tól 4 éves tanárképző főiskolává minősítették. Mit jelentett az általános gyógypedagógus-képzés?

Minden hallgató valamennyi fogyatékossági csoporttal megismerkedett (oligofrének, siketek, vakok) és megtanulta a fogyatékos beszédűek *(Sarbó)* speciális nevelési és tanítási elméletét, és ismeretekre tett szert valamennyi gyógypedagógiai intézménytípus gyakorlatában.

1. ábra

A logopédusképzés kialakulásának háttere

* A MAGYE XXI. Országos Szakmai Konferenciáján (Kecskeméten), 1993. június 25-én elhangzott előadás

Ez a szemlélet vezetett el az egységes gyógypedagógus-képzéshez Magyarországon. Ennek a képzésnek az előnye a komplex gyógypedagógiai szemlélet kialakulása, ami az elsődleges (beszédzavarok), valamint a másodlagos (fogyatékosságokhoz társuló beszédzavarok) sérülések terápiájában is meghatározó jelentőségű.

A logopédusképzés létrejöttében jelentős szerepet játszott a magyar logopédia századfordulóig elért fejlődése és eredményei.

A Népiskolai törvény hatására a *magyar* anyanyelvi oktatás előtérbe került. Ennek következtében a népiskolai tanítók egyre inkább felfigyeltek az átlagtól eltérő, „fogyatékos beszédű" gyermekekre. Így merült fel a korrekció, a javítás igénye. Szerencsés módon a kor széleslátókörű orvosai és pedagógusai a „prevenció" korszerű szemléletének köszönhetően a logopédusképzéssel egyidőben szervezték meg a tanítók, tanárok és az érintett szülők logopédiai ismereteinek bővítését, a mai értelemben vett tanácsadást, amely az iskolaorvosok képzésében is helyet kapott.

Tehát a beszédhibák gyakoriságának adatai, a zavarok jelentőségének felismerése egyidőben vezetett el a terápia szervezeti formáinak, ill. a szakemberek képzésének gondolatához. Az egységes gyógypedagógus-képzés szemléletének megfelelően a kötelező szakok száma egyre bővült a hatszakos formáig (logopédia, oligofrénpedagógia, szurdopedagógia, tiflopedagógia, pszichopedagógia, szomatopedagógia).

A képzés színvonal-emelésének igénye a hatvanas évektől elindított egy ellenkező tendenciát: előbb három-, (1964-74), majd a jelenleg is érvényes kétszakos képzés alakult ki (1974-). A logopédia elismertségét és jelentőségét mutatja, hogy a háromszakos képzésben kötelező szak volt.

> A *jelenlegi* logopédusképzés is megőrizte szerkezetében a széles bázisú gyógypedagógiai szemléletű alapozást.

A korszerű képzésnek a változásra mindig fogékonynak kell lennie. Eddig is ezt az elvet vallottuk, ennek megfelelően a 60-as évektől először a dyslexia, dyscalculia, nyelvlökéses nyelés, majd az augmentatív kommunikáció, ill. a grafo- és pszichomotoros fejlesztés témája került be a tananyagba. Ennek a koncepciónak megfelelően a szakterületet alapozó tárgyak is új témakörökkel bővültek, tükrözve a társadalomtudományok fejlődését és differenciálódását: pl. a nyelvészeti tantárgyakon belül a pszicholingvisztikai ismeretek, vagy a pszichológiai gyakorlaton belül autogén training, önismereti csoport (időszakosan). Az egyes logopédiai kórformák oktatása különböző, jellegzetes esetismertetésekre épült, de ezek nem alkottak külön tárgyat.

Az elmélet ilyen mértékű és tartalmi bővülése (a beszéd- és nyelvi zavarok átrendeződése, a súlyosabb és halmozott formák előtérbe kerülése stb.) és a magasabb gyakorlati óraszám igénye szétfeszítette az eddigi képzési keretet és struktúrát.

Így merült fel az új, kétféle típusú képzés kialakulásának szükségessége.

2. ábra
A jövő logopédusképzésének szempontjai

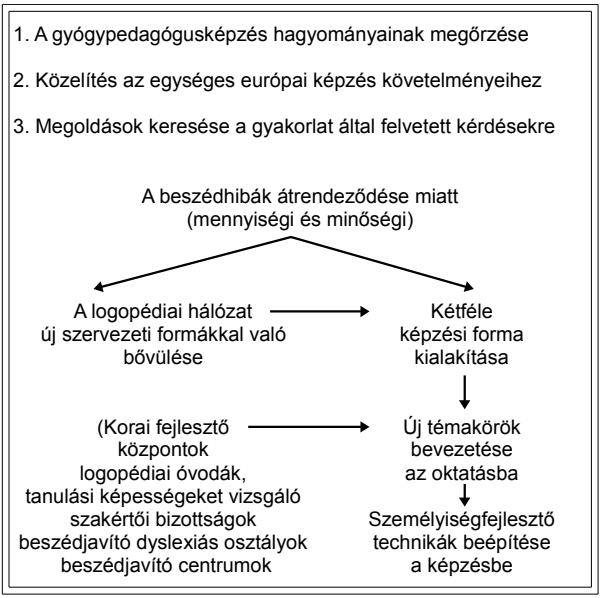

Ez az elképzelés 3 egymásra épülő fázist foglal magában. Az alapozóban megtartottuk az orvosi, pszichológiai, nyelvészeti, általános pedagógiai, gyógypedagógiai, társadalomtudományi ismereteket, megőrizve ezzel a hagyományos gyógypedagógiai szemléletet. Ez a képzési idő 30 %-át jelenti. Ezt követően minden hallgató elképzelésének megfelelően 2 szakterületet választ pl.: logopédia-szurdopedagógia vagy logopédia-szomatopedagógia. Az erre épülő fázis mindig az adott, két választott szakterületet alapozza a képzési idő 20 %-ában. Ebben a szakaszban az ábrán látható tantárgyakat oktatjuk. *(Ld. 3. ábra)*

A képzés harmadik szakaszában a hallgató eldöntheti, hogy a tanári vagy a tanár-terapeutai szakirányra specializálódik. Ez kétféle típusú szakember képzését jelenti. *(Ld. 4. ábra)*

A *logopédus tanárét*, akit kétszakos gyógypedagógus tanárként elméleti és terápiás tudása alkalmassá teszi a 0-18 éves korú beszéd- és nyelvi zavarban szenvedő gyermekek logopédiai vizsgálatára és kezelésére, beszédjavító osztályokban pedagógiai tevékenységre, valamint prevenciós eljárások elvégzésére. Tevékenységének színterei az óvodák, általános iskolák és az ezek mellett működő logopédiai ambulanciák, logopédiai óvodák, beszédjavító általános iskolák, és a kialakulóban lévő szervezeti formák.

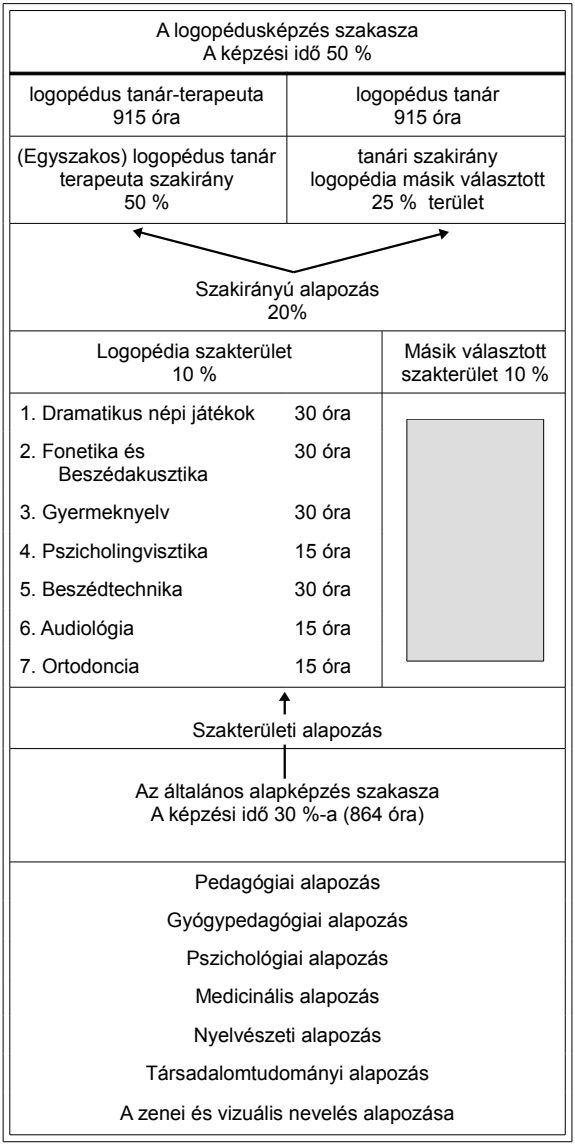

3. ábra
A logopédusképzés szerkezete

A *logopédus tanár-terapeutáét*, aki tanárként az előzőekben felsoroltak végzésére jogosult, terapeutaként pedig a gyógypedagógia-logopédia szaktudomány, valamint a logopédia határterületein magasszintű elméleti tudásával felkészült a hazai közoktatás intézményeiben (alsó-, közép-, felsőfokú), valamint egészségügyi intézményekben a logopédia minden területén vizsgáló, terápiás és szupervíziós tevékenységre. Továbbá képesítettek beszédtechnikai tevékenység végzésére is. A következő ábrán mindkét képzési forma elméleti és gyakorlati tanegységei szerepelnek.

Először a mindkét szakon közösen oktatott elméleti tárgyak, majd a két képzési formára speciálisan lebontottak.

Mi az új ebben a képzésben?

Új tanegységeket vezettünk be, illetve az eddigi fakultatív tárgyakat kötelező rangra emeltük (pl. augmentatív kommunikáció, diszfónia).

Logopédus tanár-terapeuta 915 óra		Logopédus tanár 915 óra
Elmélet	KÖZÖS ELMÉLETI TANEGYSÉGEK	**Elmélet**
5. félév	Megkésett és akadályozott beszédfejlődés Pöszeség Orrhangzós beszéd Személyiségfejlesztő csoportmunka gyp. pszichodiagnosztika	↓
6. félév	Grafomotoros és pszichomotoros fejlesztés Dadogás Enyhe fokban hallássérültek fejlesztése gyp. pszichológia	
7 félév	Dyslexia Dyscalculia	
8. félév	Értelmi fogyatékosok beszédhibái Augmentatív kommunikáció	
Önálló elméleti tanegységek		**Önálló elméleti tanegységek**
5. félév	Diszfónia Beszédtechnika módszertan Hadarás Pszichotikusok beszédhibái	**4. ábra** **A kétféle típusképzés tartalma**
6. félév	Centrális pöszeség Nyelvlökéses nyelés Dadogás	
7. félév	Terápia A Terápia B	
8. félév	Szakkórtan Afázia Agnózia Terápia C	Ismeretek logopédiai kórképekből Esetismertető szeminárium
GYAKORLATI TANEGYSÉGEK		
Pszichodiagnosztikai gyakorlat Terápiás gyakorlat (225 óra) Összefüggő gyakorlat (120 óra)		Pszichodiagnosztikai gyakorlat Pedagógiai gyakorlat (225 óra) Összefüggő gyakorlat (120 óra)

5. ábra

Új tanegységek
a logopédusképzésben

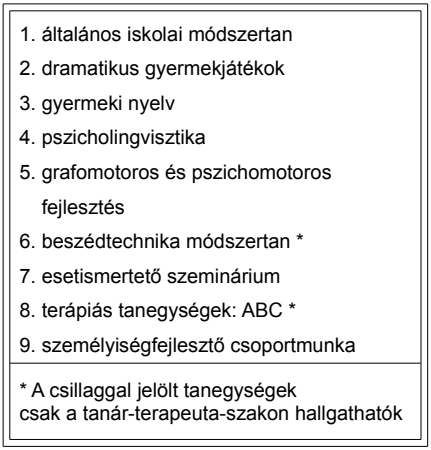

Nagy jelentőségűnek tartjuk, hogy a gyakorlati tanegységek óraszáma közel kétszeresére emelkedett.

A logopédia-szak képesítési követelményei mindkét szakirányon a következőképpen alakultak:

— szigorlatok
— logopédiai záróvizsga
— logopédiai tanegységek gyakorlata, összefüggő gyakorlat
— zárófoglalkozás
— szakdolgozat előkészítése és megvédése
— egy élő idegen nyelvből „C” alapfokú nyelvvizsga
— államvizsga:
  — elméleti, szóbeli vizsga
  — tanári képesítő vizsga.

Az eddig elhangzottak alapján kiemelhetjük, hogy olyan kétféle képzési formát alakítottunk ki, amely a terület új igényeit is kielégítheti, az általános iskolai módszertani alapozással az újonnan szerveződő logopédiai hálózatot láthatjuk el szakemberekkel.

Az elmélet és a gyakorlat óraszáma jelentősen megnövekedett (mindkét szakon 915 óra, az eddigi 680 órával szemben).

Sikerként könyvelhetjük el azt is, hogy új elméleti tanegységekkel bővült az oktatás: medicinális, pszichológiai, nyelvészeti és logopédiai szakterületen. Ez utóbbinál külön hangsúlyozzuk a terápiás blokkot, amely a sokoldalú fejlesztő-művészeti-kommunikatív kapcsolatot kiépítő tartalmával a logopédus tanár-terapeuták terápiás szemléletének formálását segíti elő.

6. ábra

A terápiás tanegységek tartalma

Összesített óraszám 120 óra	Óra-szám
Terápia A Frostig-féle fejlesztő program I- II- III Ayres-féle fejlesztő program I- II- III Affolter-féle fejlesztő program I-II- III	45
Terápia B Zeneterápia I- II Vizuális művészeti pedagógiai terápia I- II	45
Terápia C A terápiás kapcsolat pszichológiai kérdései A terápiás munka módszertani kérései Tanulási zavarok korai felismerése és terápiája	30

A beszédtechnika-tanárok képzésével a színházak és a különböző szintű oktatási intézmények igényeinek is eleget teszünk.

Reméljük, hogy e képzési koncepció eredményeként gyógypedagógiai szemléletű, elmélyült elméleti és gyakorlati tudású, harmonikus személyiségű logopédus tanárok és tanárterapeuták kerülnek ki a gyakorlatba.

Irodalom

1. Kovács E. - G. Szabó A. - Szépe Gy.: Logopédia, kommunikáció és nyelvészet. Nyelvtudományi Értekezések 75.sz. Akadémia Kiadó. Budapest, 1971. 41-53. *2. Margrieta Mentink-Laetis Kuipers:* Speech Pathology And Therapy. Faculty of Health, Institute for Higher Professional Education Groningen. Rijkshogeschool Groningen. Afdeling Logopedie. (Angol nyelvű kézirat.) *3.* Studievejledning. Overbygningsuddannelsen. Center for Audiologopædi Kobenhavns Universitet. (Dán nyelvű kézirat.) *4.* Eksamensording. Center for Audiologopædi Kobenhavns Universitet. (Dán nyelvű kézirat.) *5. Lesser, R.:* The making of logopedists: An international survey. A XXII. IALP Konferenciára készült előadás. Hannover. (Angol nyelvű kézirat).

A GYAKORLAT MŰHELYÉBŐL

Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola (Budapest)
Tiflopedagógiai Tanszék

A vakok és aliglátók integrált nevelésének-oktatásának helyzete hazánkban*

DR. FÖLDINÉ ANGYALOSSY ZSUZSA

Az integráció fogalmáról — úgy gondolom — nem szükséges jelen esetben bővebben szólnom, hiszen az utóbbi években számos szakmai fórumon került sor e kérdés megvitatására. Bevezetőként — néhány gondolat erejéig — mégis felelevenítem az integrációval kapcsolatos ismereteinket.

Nézzük meg, milyen formái, típusai, feltételei ismeretesek az épekkel együtt-nevelésnek!

Formája szerint lehet *lokális* (épek iskolájában speciális iskola, osztály), *szociális* (tanítási órákon kívüli közös tevékenység), *funkcionális* (együttesen vesznek részt az oktatás-nevelés folyamatában).

Típusa szerint megkülönböztetünk *részleges* integrációt (osztály vagy kisebb csoport az épek intézményeiben — lokális, szociális, funkcionális); *teljes* integrációt (speciális megsegítéssel!); *spontán* integrációt (nem tudatos).

Az integráció *feltételei* megfogalmazásakor figyelembe kell venni az oktatási rendszer rugalmasságán túl azokat a körülményeket, melyek a gyermek személyiségéből erednek (a sérülés ideje, a fogyatékosság mértéke, jó intellek-

* A MAGYE XXI. Országos Szakmai Konferenciáján (Kecskeméten), 1993. június 25-én elhangzott előadás

tuális képességek, érzelmi, akarati tulajdonságok). Célszerű alacsony létszámú osztályban elhelyezni az integrálható gyermeket. Fontos lenne, hogy a pedagógus rendelkezzen alapvető gyógypedagógiai ismeretekkel, s nem nélkülözhető a gyógypedagógus segítő munkája sem. Lényeges a család pozitív, támogató hozzáállása, melyet a gyógypedagógussal tartott állandó kapcsolat, tanácsadás segíthet. Az iskolában elfogadó légkörnek kell uralkodnia ahhoz, hogy a fogyatékost egyenrangú társként ítéljék meg a pedagógusok, a gyermekek egyaránt.

Hazánkban az integráció felé az első lépéseket talán a szegregált iskolák nyitottabbá válása jelentette — fokozatosan növekedett a bejáró tanulók száma. Napjainkban a szabad iskolaválasztás gondolata a látássérült gyermekek szüleit is foglalkoztatja.

1981-ben pályázatos kutatás keretében a spontán módon integrálódott hallássérültek felkutatásával vette kezdetét a főiskola ezirányú tevékenysége. A pályázatos kutatás témavezetője *dr. Csányi Yvonne*, a Szurdopedagógiai Tanszék vezetője, aki az érzékszervi és testi fogyatékosok integrált oktatása feltételeinek, hatásának kidolgozását tűzte ki célul, s kollégáival közösen adatgyűjtést, integrációs modell kidolgozását is vállalta. A Fejér megyei tapasztalatokról a gyengénlátók integrált oktatása témában már több előadást hallhattunk, illetve olvashattunk a tapasztaltakról a Gyógypedagógiai Szemlében.

Az 1991/1992-es tanévtől a már említett kutatást kiterjesztettük a súlyosan látássérült gyermekek körére is. Célunk az épekkel együtt-nevelt aliglátó és vak gyermekek felkutatása, lehetőségeinkhez mért megsegítése, fejlődésük nyomonkövetése.

Mit és milyen eredménnyel tettünk célunk elérése érdekében?

— Folytatódott a korábbi kutatási periódusban elindított téma: a súlyosan gyengénlátók, illetve aliglátók egyéni megsegítése — rendszeres látogatása;

— 1991. novemberében szülő-találkozót szerveztünk, melyen szó esett az integrációs kérdések mellett a szülők szervezetbe tömörülésének lehetőségéről, fontosságáról is — talán ennek is köszönhetően jött létre a Látássérült Gyermekek Szüleinek Egyesülete, melyet 1992-ben jegyeztek be. Működésükről *Farkas Márta* előadásában már hallhattunk az imént.

— 1992. augusztusában a vakok iskolájával és az MVGYOSZ-szel közösen, integrált oktatásra felkészítő tanfolyamot szerveztünk szülőknek és pedagógusoknak. Tapasztalataink sajnos nem a legkedvezőbbek, hiszen a kiértesítettek közül sokan válaszra sem méltatták kezdeményezésünket. A jelenlévők azonban

tapasztalataik kicserélésén túl ismereteket szerezhettek a legfontosabb speciális eszközökről, számolhatlak abakusszal, sor került a mozgás- és tájékozódásra nevelés fontos momentumainak felvázolására, a környezetismeret és földrajz tanításának módszertani megközelítésére, eszközeinek bemutatására.

E program folytatása céljából 1992. novemberében nyílt napot hirdettünk meg az érdeklődők számára az iskolával egyeztetett időpontban, felkérve a kollégákat bemutató órák tartására — tapasztalataink ez esetben sem voltak jobbak az előzőeknél, bár több pedagógus (általános iskolai, óvodai) lelkiismeretes munkáját dicséri a lehetőségek kihasználása.

— *Bábel László*, főiskolánk oktatója, számítástechnikai tanácsadással állt az érdeklődők rendelkezésére.

— A szentesi gimnázium tanárai is felkeresték tanszékünk vezetőjét, akitől módszertani és eszközhasználati segítséget kértek 2 vak tanulójuk eredményesebb oktatása érdekében.

— A múlt év végén személyesen kerestem fel egy hangonyi általános iskolát, ahol tudomásunk szerint egy vak kislány tanult — sajnos a körülmények nem a legmegfelelőbbek voltak —, elsősorban a családi háttér nehezítette a gyermek beilleszkedését, valamint a nagy létszámú osztályban hiányzott a gyógypedagógusi segítő kéz. Azóta, az akkor adott segédanyagon, tanácsokon túl sikerült megszervezni a tiflopedagógiai segítségadást, s talán a következő tanévben eredményesen elvégezheti ez a kislány is az első osztályt, amire idén sok hiányzása, megfelelő eszközök és az általános iskolában tanító pedagógus gyógypedagógiai ismereteinek hiányában nem kerülhetett sor.

— A kutatás kezdetével szakdolgozatok is kiírásra kerültek — örömünkre érdeklődnek is e téma iránt hallgatóink. 2 mű elkészült már — elsősorban a külföldi és hazai szakirodalom felhasználásával, s eset-ismertetésekkel (7 fő). A következő tanévben készül el további 2, melyek közül egy svédországi tapasztalatokat dolgoz fel, 1 eset-ismertetéssel foglalkozik.

— A főiskolai reformhoz kapcsolódóan tanszékünk munkatársai is részt vesznek a FEFA (Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz Alap)-programban, melynek keretén belül lehetőségünk nyílik gyakorlóterület, ill. hospitálási lehetőség felkutatására, az adott iskola pedagógusainak, az integráltan tanuló gyermeknek a megsegítésére, néhány alapvetően fontos eszköz beszerzésére.

— A Hilton/Perkins Alapítvány segítségével betekintést nyerhettünk ez év tavaszán a Perkins Iskola tevékenységébe, az ottani integrációs modellekbe, s az amerikai előadók segítségével megfogalmazódtak — ismételten — a hazai

problémáink is. E látogatás tette lehetővé, hogy két gödöllői gyermek oktatásába is bepillanthassunk.

A felkutatásról:

Ez évben minden megye önkormányzati hivatalának illetékes előadójához levélben fordultunk azzal a kéréssel, hogy jelezzék számunkra vissza azoknak a gyerekeknek a nevét, iskoláját, óvodáját, akikről úgy tudják, hogy épekkel együtt nevelkednek és súlyos fokban látássérültek. E kérésünket az indokolta, hogy bár adatok állnak rendelkezésünkre az iskola és a Látásvizsgáló Országos Szakértői Bizottság jóvoltából, mégis szerettük volna tudni, hogy az ismerteken kívül rendelkeznek-e más gyermekek nyilvántartásával is az adott megyék. A visszaérkezett levelek, kérdőívek alapján szomorúan állapíthatjuk meg, hogy a legtöbb helyről — bár erre részben számítottunk is — negatív jelzések érkeztek: a bizottsághoz irányítottak minket, ill. csak közölték, hogy nem tartják nyilván az integrált körülmények között nevelt gyermekeket. Néhány megye azonban kérésünk alapján kutatómunkát indított e kérdés megválaszolása érdekében, hiszen ők is szerettek volna ilyen jellegű adatok birtokába jutni.

Nézzük meg tételesen a beérkezett adatokat!

20 levelet küldtünk ki, melyből 7 megye válaszra sem méltatott bennünket. 13 helyről kaptunk választ, ebből Borsod, Hajdú-Bihar, a Fővárosi Önkormányzat, Szabolcs-Szatmár, Székesfehérvár és Pest megye illetékese tájékoztatott arról, hogy nem rendelkeznek ilyen jellegű adatokkal, s javasolták a szakértői bizottság felkeresését. Csongrád megyében a helyi szövetséghez fordultak, akik az általuk nyilvántartott összes látássérült gyermek nevét megküldték — további egyeztetésre van szükség a kutatómunka folytatása érdekében a csongrádi általános iskola adatait illetően is (14 fő). Heves és Tolna megye képviselője levelünk kézhezvétele után azonnal felkeresett bennünket telefonon, s türelmünket kérte — körlevélben, ill. szakmai folyóiratban fordultak a megye iskoláihoz, óvodáihoz —, s munkájuk eredményeképpen Heves megye 18 főt, Tolna megye pedig a helyi szövetség és a megyei Pedagógiai Híradó segítségével küldte meg az adatokat: a gyógypedagógiai óvodában 5 fő, egy értelmi fogyatékosokat nevelő intézményből 3 fő, s a Híradóban közzétett felhívás alapján további 7 fő vizsgálata válik szükségessé. Zala megye 22 főt jelzett.

Természetesen további feladatként jelentkezik a beérkezett adatok felülvizsgálata, hiszen több olyan esetet említenek, ahol a gyengénlátás ténye valószínűsíthető. Nógrád megye a Tanulási Képességeket Vizsgáló Szakértői

Bizottsághoz továbbította kérésünkét, ahonnan 4 gyermek — esetlegesen óvodás korban integrált nevelésben fognak részesülni — adataihoz jutottunk, melyeket a látásvizsgáló is ismer. Somogy megye is a Tanulási Képességeket Vizsgáló Megyei Szakértői Bizottság által összeállított listát bocsátotta rendelkezésünkre — 8 főt jeleztek, kikről a budapesti bizottság is tud, elsősorban a gyengénlátó gyermekek, vagy a vakok iskolájában tanulók. Jász-Nagykun-Szolnok megyéből 4 gyermeket jeleztek — egy kivételével biztosan gyengénlátók.

Eddigi kutatómunkánk alapján elmondhatjuk, hogy tudomásunk szerint jelenleg 3 óvodáskorú, 4 alsótagozatos és 5 felsőtagozatos gyermek nevelkedik épek intézményeiben. A megyéktől visszaérkezett adatok alapján további 10-15 gyermek vizsgálata vált szükségessé ahhoz, hogy megközelítően pontos adatokkal rendelkezzünk a súlyosan látássérültek hazai integrálódását illetően.

Tapasztalataink a következők:

Az általános iskola elvégzése után, főleg ha kis településen tanult a gyermek, nehezített a további elhelyezkedési, tanulási lehetőség. Két leányról tudunk, akik otthon maradtak, s számukra a nyelvtanulás, zenetanulás, házimunka jelenti a jövőt jelenleg. Mindketten alsótagozatos korukban kerültek a helyi, ill. környékbeli általános iskolába, s vizsgáztatásukat a speciális iskola végezte. Az egyik kislány 7. osztályos korától már otthon kapta meg érvényes bizonyítványát.

1991-től 2 gyermeket írattak át a helyi iskolába, a múlt tanévben pedig 5 főt vittek haza szüleik a speciális iskolából — 1 kisfiú Waldorf-módszerrel tanul egy visegrádi iskolában, 4 fő felsőtagozatos (hárman vidéken tanulnak: 8 oszt., gimnázium 1. osztálya, 7., ill. 4. osztály), 1 fő pedig a vakok iskolája kezdeményezésére a közeli iskolába jár ki intézeti háttérrel.

> Elmondhatjuk, hogy az iskolák nagy része csak úgy vállalja a látássérült (vak, aliglátó) gyermekek oktatását, ha a speciális iskola tanárai előtt számol be a tanuló tudásáról.

A segítő családi háttér messzemenőkig pozitív irányban befolyásolja a gyermekek előmenetelét, mely várható is volt, hiszen 1 fő kivételével a szülők kezdeményezése játszott döntő szerepet. Együtt tanulnak gyermekükkel, megismerték a Braille-t, az abakusz használatát, segítettek a pedagógusnak a pontírás fordításában, egyéni eszközöket találtak ki a különféle tárgyak anyagának megértése érdekében, stb.

Az országban elszórtan fordul elő a súlyosan látássérült gyermekek integrálódása, így az utazótanári hálózat kiépítése nehézkes, s mellette nincs is státusz, pénz erre. Talán megoldást jelenthetne — a korai gondozáshoz hasonló forma — az integrált gyermekek közelében lévő tiflopedagógusok bevonása a megsegítésbe, számukra továbbképzések szervezése, munkájuk összehangolása, tapasztalatcserék. Természetesen itt is jelentkeznek a megoldhatatlannak tűnő anyagi gondok.

A befogadó iskola pedagógusait — ha tudnánk minden esetben róluk, s igényelnék is ezt —, előre fel kellene készíteni a rájuk váró feladatokra. Nehezen tudják elképzelni azt, hogy mire képes, mit várhatnak el egy látássérülttől.

Az általános iskolákban sokféle program szerint folyik az oktatás — többféle tantervhez más és más tankönyv adaptációja lenne szükséges, melyre jelenleg semelyik intézménynek nincs kapacitása, sem a személyi, sem az anyagi feltételek nem biztosítottak.

Nincs hazánkban olyan módszertani, ill. eszközellátó központ, ahonnan segítséget, eszközöket kapnának az integráltan nevelkedő óvodás- és iskoláskorú gyermekek, szüleik és pedagógusaik. (Részben megoldás a már említett FEFA-program, mely lehet, hogy csak átmeneti jellegű, s a tankönyvek átírását nem is vállalhatja fel.)

A minisztérium illetékes előadója által is ismeretesek gondjaink. Javaslataink többször is megfogalmazódtak már.

Az integráció spontán elinduló folyamat, melyet nem tudunk és nem is kell megállítanunk, csak a megfelelő feltételeket kellene figyelembe vennie az illetékeseknek.

Körültekintően kell eljárni a tekintetben is, hogy ki az, akinek javasolhatjuk ezt az oktatási formát, s milyen életkorban a jelenlegi körülmények között.

Amennyiben állami garanciát biztosítanak a megfelelő nyilvántartáshoz, a költségvetés oktatásra szánt pénzösszegéből jut olyan módszertani központ felállítására, mely helyet adna továbbképzéseknek, tanfolyamok tartásának, családi hétvégék szervezésének, tapasztalatcseréknek, utazó tanároknak, számítógépes szakembereknek, utógondozóknak, pályaválasztási lehetőséget felkutatóknak, trénereknek stb., és biztosítaná a speciális eszközök bemutatását, használatuk gyakorlását, megfelelő tankönyvek előállítási és kölcsönzési lehetőségét, egyéb speciális eszközök kölcsönzését a gyengénlátókat segítő eszközökkel egyetemben — akkor talán minden szakember nyugodtan kiállhatna az integráció elterjedése mellett, a speciális iskolák további üzemeltetésének szükségességét is hangsúlyozva.

„Éltes Mátyás" Általános Iskola, Diákotthon
és Speciális Szakiskola (Nyírbátor)

Kelet-magyarországi helyzetkép az integráció előtt*

SUM FERENC

A fogyatékosok integrációja az elmúlt évek legnagyobb szakmai vitákat kiváltó kérdése. A leginkább vitatott, szakmai körökben is élesen ellentétes nézetekkel terhes probléma az enyhe fokban értelmi fogyatékosok általános iskolai integrációja, az „együtt-nevelés" és/vagy „együtt-oktatás" kérdése.

Ezzel szinte egyidőben vetődött fel — a társadalmi viszonyrendszerek, az iskolastruktúra átalakulása, a demokrácia kiszélesedése kapcsán — a gyógypedagógus szakma megújításának, a gyógypedagógiai képzés erősödésének, specializációjának kérdése is.

Mindezekről ki-ki érdeke, pozíciója, meggyőződése alapján úgy vitatkozik, hogy a „kisegítő" tagozatok, osztályok helyzetét, szakellátottságát vizsgáló tényszerű, összesített országos adatoknak nem vagyunk birtokában.

Ezek a problémák sarkalltak arra, hogy — tényszerű adatok birtokába jutva — legalább az ország keleti régiójának helyzetét elemezzem.

A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola docensének, *Madarász Mártának* a segítségével összeállítottam két kérdőívet, melyek egyike az anyaiskola személyi, tárgyi feltételeiről, a tagozat (osztály) ellátásáról kér információt. A másik kérdőív a tagozaton/osztályban tanító kollégák véleményét kéri.

Szerencsémre a Kelet-magyarországi Regionális Oktatási Központ munkatársa, *Lenkovics Antalné* gyógypedagógus is időszerűnek és rendkívül izgalmasnak találta a témát, így a ROK segítségével megkezdhettük az adatgyűjtést.

A ROK-hoz tartozó két megye: Szabolcs-Szatmár-Bereg (Sz-Sz-B m.) és Hajdú-Bihar (H-B m.) minden olyan általános iskolájába kiküldtük a kérdőíveket, ahol a statisztika szerint enyhe fokban értelmi fogyatékos gyermekek oktatása is folyik. Szám szerint ez 86 helyet jelent. (Sz-Sz-B m.: 54, H-B m.:

* A MAGYE XXI. Országos Szakmai Konferenciáján (Kecskeméten). 1993. június 25-én elhangzott előadás

32.) Az 1993. június eleji határidőig 63-an jeleztek vissza (73,25 %): Sz-Sz-B m.: 36 (66,66 %), H-B m.: 27 (84,37 %). Számszerűen is értékelhető adatot 60 iskola közölt (ez a kiküldött kérdőívek 69,76 %-a), tehát *adataim erre a 60 iskolára vonatkoznak, az 1992/93-as tanév végén*.

Természetesen egy rövid hozzászólásban csak felvillantani tudom az anyag számomra érdekes — olykor megdöbbentő — adatait. (Az egész anyag feldolgozása — a Kelet-magyarországi ROK kiadásában — feltehetően a közeljövőben meg fog jelenni.)

A 60 iskolában összesen 24.745 gyermek tanul, közülük 1517-en a „kisegítő" tagozaton/osztályban. Ez az össztanulólétszám 6,13 %-a. (Sz-Sz-B m. 12.335 főből 854 fő — 6,92 %. H-B m. 12.410 főből 665 fő — 5,35 %).

A „kisegítős" gyerekek — 1 iskola kivételével — valamennyien összevont osztályban tanulnak, míg a „normál" tagozaton mindössze 1 iskola jelezte, hogy van összevonás.

Az 1.517 „kisegítős" gyermek közül 583 fő úgy tanul, hogy nincs gyógypedagógus az iskolában. (Sz-Sz-B m. 452 fő, a szabolcsiak 52,92 %-a, H-B m. 131 fő, a megyei fogyatékos létszám 19,69 %-a.)

Ehhez az adathoz párosul, hogy összesen 16-an képesítés, pedagógiai végzettség nélkül foglalkoznak a debilis gyermekek oktatásával. (Sz-Sz-B m. 12 fő, H-B m. 4 fő.) Előfordul olyan kistelepülés is, ahol 1 fő pedagógiai végzettség nélkül foglalkozik 22, különböző osztályfokú debilis tanulóval. Az iskoláról pedig megtudjuk, hogy: „Csak a legszükségesebb eszközök állnak rendelkezésünkre. A meglévő eszközök többnyire elavultak, hiányosak. Tornaterem nincs." Van olyan iskola is, ahol 2 képesítés nélküli foglalkozik a 25 debilis tanulóval, szintén összevont tanulócsoportban.

Előfordul olyan eset is, hogy van ugyan az iskolában gyógypedagógus, a tagozaton mégis egy általános iskolai tanár és egy képesítés nélküli dolgozik.

Számomra ezek a megdöbbentő adatok azt jelzik, hogy a települések többségében a fogyatékosok oktatásának kérdése perifériára került, az önkormányzatok és az iskolák szükséges rosszként, esetleg — a magasabb fejkvóta miatt — pénzszerzési forrásként tartják nyilván a debilis gyerekeket.

Érdeklődtem arról is, hogy a tagozaton tanító kolléga szerint „mi lenne a szülők véleménye, ha együtt tanítanák az általános iskolás normál és enyhe értelmi fogyatékos tanulókat?" A többség úgy gondolja, hogy a fogyatékosok szülei elfogadnák, a normál gyerekek szülei viszont elutasítanák ezt az oktatási formát.

A válaszadók nagy része csak a fogyatékosok osztályaiba járó gyermekek szüleinek véleményét írta le.

Íme néhány válasz, kommentár nélkül:

„A legtöbb szülő ellenzi." „Sajnos a szülők többségének véleményére nem számíthatunk." „Szülője válogatja." „Egyetértésre, értetlenségre, közömbösségre egyaránt lehet számítani." „Sok szülő nem örülne, ha gyermeke fogyatékos gyerekekkel járna együtt." „ Szerintünk a szülők nagy többségét nem érdekli, milyen tanulók járnak egy osztályba." „...A szülőket ismerve, biztos, hogy nem örülnének neki." „Nem örülnének neki, mert az oktatás színvonalát ez nagyon visszafogja (magatartás-zavarosak is)." „A szülőknek nincs véleménye." „A szülők tiltakoznának." „A szülők többségének véleményére nem számíthatunk."

És végül még két válasz erre a kérdésre, ami — úgy gondolom — jelzésértékűen fejezi ki a tagozatok problémáit:

„Területünkön nem az értelmi fogyatékosság, sokkal inkább a származás miatt jelentkeznek gondok."

„Az anyaiskolában tanuló gyerekek szülei részéről lenne ellenállás, mert a zömében cigány származású, túlkoros és nehezen nevelhető, magatartási problémákkal bíró tanulók fellazítanák a szokásrendet. Ezzel a tanulmányi munkát is hátráltatnák."

A visszaérkezett kérdőívek közül mindössze kettő nyilatkozik teljesen pozitívan:

„Elfogadnák." „A fogyatékos gyermek szülője egyértelmű, hogy örül. Az általános iskolás szülője elfogadja, egyetért vele."

A kollégák véleményét is megkérdeztem az integrációról. A válaszokból az derült ki, hogy egyértelműen csak a testnevelés tantárgyból tudják elképzelni az együtt-oktatást. Részben együtt oktatható az ének, a rajz, a technika. Vannak elképzelések az irodalom, a környezetismeret, a történelem bizonyos részeinek együtt-oktatására is. Számomra meglepő volt, hogy legalább annyi kolléga gondolja 9-10 éves korban az együttoktatást, mint ahányan ezt már első osztálytól javasolnák.

A magam részéről az integráció kérdésében azzal a kollégával értek egyet, aki úgy fogalmazott: *„Az integrálásra csak alapos előkészítés után, a feltételek megteremtésével lehet gondolni. Ekkor is minden gyermeknél alapos mérlegelés után kerülhet sor rá, egyénenkénti diagnosztizálás szerint... Jelenleg nincsenek meg ehhez sem az anyagi, sem a személyi feltételek."*

Végezetül néhány adat régiónk e tagozatokon dolgozó pedagógusairól, gyógypedagógusairól:

Összesen 74 fő tanító (Sz-Sz-B m.: 34 fő, H-B m.: 40 fő), 52 fő általános iskolai tanár (Sz-Sz-B m.: 30 fő, H-B m.: 22 fő), 5 fő egyéb pedagógiai végzettségű (Sz-Sz-B m.: 4 fő, H-B m.: 1 fő) kolléga tanít debilis gyerekeket, és — mint azt az elején elmondtam — 16-an képesítés nélkül próbálkoznak ezzel.

A gyógypedagógusok száma 53 fő. (Sz-Sz-B m.: 23 fő, H-B m.: 30 fő). Közülük mindössze 3 fő végzett nappali tagozaton (mindhárom Sz-Sz-B m.). A négyéves képzésben 17-en szereztek diplomát (Sz-Sz-B m.: 9 fő, H-B m.: 8 fő), a nagy többség, 33 fő, a kétéves, kihelyezett tagozaton végzett (Sz-Sz-B m.: 11 fő, H-B m.: 22 fő).

Nem tudom, hogy a fentebb vázolt gondok más régiókban mennyire feszítőek, de az új oktatási törvény tervezetének fogyatékosokkal foglalkozó részét ismerve — úgy gondolom — nem volt felesleges ezeknek az adatoknak a közreadása. Talán egy országos helyzetelemzésre is szükség lehetne, hogy a tények ismeretében tervezhesse meg a minisztérium az enyhe fokban értelmi fogyatékosok megvalósítható oktatás-struktúráját, a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola pedig felhasználhatná az adatokat jövőbeni terveihez.

Dr. Kettesy Aladár Általános Iskola és Diákotthon (Debrecen)

Az érzelmek szerepe a korai fejlesztésben*

SZAKÁCS ZSUZSANNA

Az elmúlt tanévben abban a helyzetben voltam, hogy gyengénlátó, vak, értelmileg és többszörösen sérült kisgyermek korai fejlesztését is végeztem. Más-más gondokkal találkoztam, más-más módszert kellett alkalmaznom, de minden egyes esetben lényeges szerep jutott az érzelmeknek. Tudom, hogy a jelenlevők közül senki sem vitatja milyen fontos az érzelem az ember, különö-

* A MAGYE XXI. Országos Szakmai Konferenciáján (Kecskeméten), 1993. június 25-én elhangzott előadás

sen a kicsi gyermek életében, de úgy érzem erről kevés szót ejtünk. Módszereink, programjaink vannak az értelem, a mozgás, a beszéd fejlesztésére, de nem építünk igazán tudatosan az érzelmek személyiségformáló erejére.

Éppen ezért most nem számszerű eredményeket, kidolgozott programot, elvégzett vizsgálatok eredményét fogom bemutatni, hanem azokat az élményeimet, gondolataimat szeretném megosztani a hallgatósággal, amit a kicsi sérült gyermekekkel és szüleikkel való foglalkozás során szereztem.

Mit jelenthet a szülőnek, az anyának a sérült kisgyermek?

Minden leendő édesanya születendő gyermekében egészséges, új életet vár. A sérült gyermek édesanyját ezen várakozásában csalódás éri. A feldolgozás módja különböző. Van aki elfogadja, van aki beletörődik a helyzetbe, van ki mindent elkövet, hogy a lehetőségek határain belül a maximumot kihozza gyermekéből, van aki nem akar tudomást venni a nyilvánvaló tényről, és van aki iszonyú harcot vív önmagával, hogy környezete ne vegye észre gyötrődését, és vív önmagával, mert nem tudja elfogadni saját ambivalens vagy esetleges ellenérzését gyermekével.

Egyik vak kisgyermek édesanyjánál megfigyeltem, hogy arckifejezése mindig szomorú, gyermekéről szinte semmit nem tud mesélni, az anamnesztikus adatok felvételénél is szűkszavúan, csak a lényegre törően válaszol. A gyermeket nem ő, hanem az apa hozza, vetkőzteti, öltözteti, a foglalkozásokon nem nagy érdeklődést mutat. Néhány alkalom után négyszemközti beszélgetést kért. Drámai módon adta elő mindazt, amit a gyermek születése óta gondolt, érzett. Azt, hogy jó lenne intézetbe adni, de azt is, hogy erre nem képes. Azt, hogy az utcán az emberek „megbámulják" őket, de azt is, hogy feltűnően nem néznek rájuk. Egyszóval minden valós és vélt sérelmet, átélt keserűséget. Hosszas beszélgetéseink után — melynek lényege az volt, hogy megértette, negatív érzelmeihez is joga van, hogy a külvilág viszonyulását gyakran az ő magatartása idézi elő — gyermekével való kapcsolatában lényeges változás történt. Figyel rá, foglalkozik vele, minden apró változást észrevesz. Most már azt is látja gyermekében, amit senki más nem, és mindent meg is tesz, hogy azt elővarázsolja belőle. A kisfiú fejlődésében is lemérhető a változás. Nagyobb érdeklődést mutat új tárgyak iránt; intenzívebben gagyog; énekes, ritmikus együttmozgásban „vidámabban" vesz részt, „kéri" a folytatást.

Jó lenne, ha azoknál a szülőknél, akikben sérült gyermekük szorongást, feszültséget kelt, nagyon korán sikerülne azt feloldani, hiszen az érzelmi feszültség rengeteg energiát von el, amit rögtön a kisgyermekre lehetne fordítani. Segíteni kellene, hogy ezek a szülők minél előbb jussanak el a gyermek állapotának elfogadásához és ne csodára és olyan orvosi beavatkozásra várja-

nak, aminek nincs realitása, hanem az adott lehetőségeket felhasználva azonnal kezdjék el a megfelelő fejlesztést. Ahogy ezt egy másik vak kisgyermek esetében tapasztaltam, aki az első perctől kezdve csodálatos anyai magatartás mellett fejlődhet. Szeretetet, védelmet nyújt gyermekének, de mindent el is vár tőle, ami elvárható. Nem szégyellem bevallani, hogy velük való kapcsolatomban nagyon sokat tanulok ettől az édesanyától, aki értékeli gyermeke minden megnyilvánulását, nemcsak a tanult, hanem az érzelmi megnyilatkozásait is.

Ez a másik dolog, amit jó lenne elsajátíttatni a szülőkkel, hogy teljesítménycentrikus világunkban értékelni tudja azt is, hogy pl. gyermeke örömmel veszi át a mozgás ritmusát; beszélni ugyan még nem tud (4 éves értelmileg sérült kisfiúról van szó) de együttérzően simogatja meg síró társát.

Több szülő is beszámolt arról, hogy „furcsán" néznek gyermekére. Rosszul esik, ha megnézik, de az is, ha nem néznek rá. Próbáltam megértetni velük, hogy ez az általuk közönynek vagy sajnálatnak vélt reagálás többnyire egyfajta zavar. Zavar a megszokottól eltérő láttán. A sajnálat pedig lehet együttérzés, ami magában hordhatja a segítés szándékát. (A sérült emberek nem megfelelő elfogadása köztudottan társadalmi problémánk. Ezen a téren sok tennivalónk van. Nekünk szakembereknek is.)

Sokszor a szülő maga váltja ki a zavart viselkedést, mert ő sem természetesen viselkedik. Szorong, hogy mit szólnak gyermeke láttán. Főleg így van ez akkor, ha még ő sem fogadta el igazán a helyzetet.

Jó példa erre az az édesanya, aki ismerősökkel való kellemetlen találkozását mesélve, szinte önmagát is meggyőzni akarva hajtogatta: „pedig nem szégyen, hogy ilyen".

Ezeket a feszültségeket is nagyon fontos feloldani a szülőkben.

A korai fejlesztésben, a gyermekkel való kapcsolatban nagyon lényeges az érzelmi megközelítés.

Csak ha stabillá vált a bizalom, kötődés, akkor lehet együttműködést, teljesítményt elvárni.

Egy értelmileg sérült kisfiú esetén tudnám leginkább érzékeltetni az érzelmi kötődés fontosságát. (Másfél éve foglalkozom vele; jelenleg 4 éves.)

1. Kezdetben a foglalkozáson tombolt. A játékokat rúgta, dobálta, széttépett, összegyűrt stb.
   A tiltásra sírással, dühvel, később sértődöttséggel reagált. Sarokba vonult, ahonnan csak nagy nehezen lehetett kicsalogatni.
2. Következett a „megszelídítés". Dúdolással, énekléssel, később ölben való ringatással sikerült az érzelmi kötődést kialakítani.

3. Jelenleg instrukciót elfogad, ha felmászik a heverőre, már felszólítás nélkül veti le cipőjét, mielőtt játékhoz nyúl várja a beleegyezést.
   Az édesanya elmondása szerint, ha az épület előtt elmennek, félreérthetetlenül jelzi, hogy szeretne bejönni.

Gyengénlátó, foglalkozásra járó kisgyerekek, sikeres produkció esetén gyakran megkérdezik: „Ugye mos nagyon örülsz?" Nem egy szülő számol be arról, hogy az otthonra kapott feladatot a kisgyerek azért oldja meg a tőle telhető legszebben, hogy a szülő és én örüljünk, hogy ne legyünk szomorúak.

Ebből következik majd aztán, hogy saját teljesítményének vagy magának a munkának tudjon már örülni. De kezdetben nagyon fontos a felnőtt elismerésének, szeretetének megszerzése.

A korai fejlesztést végző pedagógusnak először meg kell nyerni a kisgyermek bizalmát és fenn is kell tartania. Ha a gyermek érzi a feléje áradó szeretetet, biztonságban érzi magát, akkor örömmel teljesíti kérésünket, ő is mindent megtesz, hogy megfeleljen az elvárásoknak. Képes lesz elviselni a tiltást is.

A szülőt és gyermeket is meg kell tanítani a különböző érzelmek kifejezésére, kezelésére.

A szülőnek a nemtetszését, tiltását, szomorúságát, esetleges haragját is ki kell nyilvánítania, ha egy helyzet ilyen érzelmet vált ki. Ugyancsak jogos lehet a gyermek félelme, ellenállása, dühe, szomorúsága egy adott szituációban. Ezek az érzelmek is kezelhetők, ha egyébként egy állandó, biztonságot adó szeretetkapcsolat van szülő és gyermeke közt. Ez az alapja annak a harmóniának, amelyben pozitív és negatív érzelmek egyaránt megmutatkozhatnak mindkét részről.

Szabó Lőrinc gyönyörű — „Ima a gyermekekért" című — versében, az emberben nem bízva a természeti erőkhöz fordul:

„Fák, csillagok, állatok és kövek
Szeressétek a gyermekeimet"

kéri.

Én szerencsésebb helyzetben vagyok. Környezetemben a gyermekeket értő, értük tevő felnőttek vannak. Ezért bízvást fordulok az emberhez:

szülők, nevelők, mindnyájan, ti emberek,
szeressétek a gyermekeket!

FÓRUM

A Magyarországi Bárka Közösség új kézműves műhelyének megnyitása

Dunaharaszti, 1993. december 11.

A Bárka Közösség új műhelye Dunaharasztiban, a Mindszenti József u. 3. alatt nyílt meg, egy erre a célra épített házban.

Draskóczy Ildikó, a közösség vezetője elmondotta, hogy új örömet élnek meg közösségükben a műhely megnyitásával. Köszönetet mondott mindazoknak, akik adományaikkal és munkájukkal az új épület megnyitását lehetővé tették. Köszöntötte a megjelenteket, mindenekelőtt *Göncz Árpádnét*, a köztársasági elnök feleségét, *Márkus Mihály* református püspököt és *Luttenberger Gusztávot*, Dunaharaszti nagyközség polgármesterét. Köszöntötte továbbá a Nemzetközi Bárka Szövetség minden jelenlévő tagját, elsősorban *Odile Ceyrac*-ot, a Nemzetközi Bárka Szövetség Dél-Európai Zónájának vezetőjét és *Robert Larouche*-t, a Nemzetközi Bárka Szövetség egyik vezetőjét.

Röviden összefoglalta a magyarországi Bárka történetét: 1991. szeptemberében nyílt meg közösségük otthona a dunaharaszti Arany János utca 45. alatt. Céljuk olyan állami gondozott fogyatékos fiatalok egy életre szóló befogadása volt, akik soha nem éltek családban. Közösségüknek két színtere van, az otthon és a műhely. Az otthonban olyan az élet, mint egy családban, ahol sok testvér él együtt. A család tagjai megosztják egymással gondjaikat és örömeiket, együtt imádkoznak, felelősek egymásért és a közösség életéért. A műhely kezdettől fogva létezett, de eleinte csak egy kis szobában működött. Az új műhelyben tíz falubeli fiatal dolgozik, és jó látni az örömüket, hogy itt nemcsak munkát, hanem közösséget is találtak.

Köszöntötte az ünneplőket *Odile Ceyrac,* aki kezdettől fogva figyelemmel kísérte a magyarországi Bárka születését és fejlődését. *Robert Larouche* elmondotta, hogy a Bárka alapítója, *Jean Vanier* 1964-ben találkozott először felnőtt értelmi fogyatékosokkal és *„megérintette őt igényük valaki iránt, akitől nem*

gondoskodást vagy irányítást várnak, egyszerűen csak együtt kívánnak élni vele". Ez az élmény vezetett az első Bárka közösség megalapításához. Párizstól északra több felnőtt értelmi fogyatékos személy élt együtt *Jean Vanier*-val. A közösséget sokan meglátogatták, akik azután a saját hazájukban hasonló közösségeket alapítottak. Így a Bárka eszméje lassanként elterjedt az egész világon. Összesen 23 országban 103 közösség van jelenleg a világon, nagyon különböző kulturális és vallási hagyományokkal rendelkező területeken. A meghívás azonban ugyanaz: együtt élni közös otthonban olyan személyekkel, akiknek szükségük van erre. A Bárka azonban nem kíván mozgalom lenni, intézmény még kevésbé. Különböző kultúrájú, intellektusú emberek barátságára épül, és a remény, az egység és a béke jele szeretne lenni ebben a megosztott világban.

Az ünnepség a nagyközség kultúrházában folytatódott, ahol *Draskóczy Ildikó* ismételten köszöntötte a megjelenteket. A fentieken kívül *dr. Surján László* népjóléti minisztert, *Balás Béla* katolikus püspököt, *Faragó Tibor* református lelkészt és *Lajtos Józsefet*, a falu plébánosát.

Robert Larouche ismételt felszólalásában átadta a világban működő Bárka Közösségek üdvözletét. Korábbi felszólalásának gondolatmenetét folytatva felhívta a figyelmet arra, hogy e közösségeket elsősorban a közös lelkiség jellemzi. Ezért ünnep ez a nap az egész Bárka-család számára. A Bárka titka az, hogy ezek az emberek, akiket legtöbbször kivetnek a társadalomból, amikor kapcsolatba lépünk velük csodálatos értékeket mutatnak fel, amelyekkel megajándékoznak bennünket. (A francia vendégek szavait *Kedl Márta* és *Zaykás Ágoston* fordították.)

Dr. Surján László elmondta, hogy nem a Bárka tartozik köszönettel, hanem a kívülállók, a társadalom. A fogyatékosokkal szembe kerülő ember először megméri saját magát azon a mércén, amely a keresztény ember számára egyedül létezik: *„legyetek tökéletesek, mint ahogy a ti mennyei Atyátok tökéletes"* (Mt 5,48). Ezt a mércét nem tudjuk teljesíteni, ezért valójában jelentéktelen különbség van ember és ember között. A tökéletességnek mindnyájan egyformán híjával vagyunk, és ez a hiány sokkal nagyobb, mint az a kicsi, amiben egymástól különbözünk. A Bárkától elsősorban azt kell megtanulnunk, hogy mindnyájunknak szüksége van egy bárkára. Ma Magyarországon úgy gondolhatjuk, lehet, hogy a bárkánk már megvan, de a bárkában, mint ott a tavon, úgy érezzük, hogy Jézus mintha most is aludna. Kicsinyhitűek vagyunk, rángatjuk a ruháját, hogy felkeltsük, holott megtanulhattuk volna, hogy valójában soha nem alszik. Nagyobb bizalommal kellene lennünk, mert csak rajtunk múlik, hogy az egész országnak megadjuk azt a hangulatot, amely a bárkára jellemző, hogy az emberek számíthatnak egymásra. Ne mérjük össze magunkat a másik

emberrel, sem kicsi, sem nagy dolgokban, és így meg tudjuk teremteni a másik emberrel való szeretetet úgy, ahogy arra szükség van.

Göncz Árpádné, a közelgő karácsonyi ünnepekkel is összekapcsolva, sokak érzésének adott hangot, amikor megállapította, hogy a Bárkába belépve az embert a szeretet hullámai veszik körül. Ha szeretetből segítjük a nálunk gyengébbeket, mindent megteszünk, hogy kibontakozzon bennünk az a képesség és az az erő, amely azután visszahat ránk és szeretetet kapunk vissza. Ebben a munkában az ember próbára teszi saját magát is, hogy képes-e a körülötte élőknek ilyen szeretetet nyújtani. Azért a csodálatos munkáért, amit a Bárkában végeznek, az egész társadalom nevében kell köszönetet mondani. Reméljük, hogy egyre több ilyen közösség lesz az országban, mely a felebaráti szeretetből az egész társadalomnak példát mutat.

Draskóczy Ildikó megköszönte a polgármester úr személyes hozzáállását a Bárka ügyéhez és azt a sok segítséget, amelyet tőle kaptak. *Luttenberger Gusztáv*, a nagyközség polgármestere köszöntötte a Bárka lakóit és a jelenlévőket. A Bárka beilleszkedését a község életébe legjobban az mutatja, hogy a jelenlévők között nagy számban voltak a község polgárai is.

A közösség régebbi életét néhány diaképpel illusztrálva, *Draskóczy Ildikó* elmondta: kezdettől fogva tudatosan választották azt az utat, hogy a bárka lakói több keresztény felekezetből jöjjenek. A közösség minden tagja saját egyházából táplálkozik, és együtt tanulja járni az egymás iránti szeretet útját. Ahogy Krisztus mondta: *„ahogyan én szeretlek titeket, úgy szeressétek ti is egymást”*. (Jn 13,34).

A Közösség tagjaiban közös vágyként született meg a mai hálaadó istentisztelet gondolata: hálát adni együtt azokért a különleges adományokért, amelyeket közösen kaptunk. Idézte *Jean Vanier* szavait: *„ha nem is ehetünk mindannyian ugyanannál az eucharisztikus asztalnál, ehetünk együtt a szegények asztalánál. »Amikor lakomát rendezel,« mondja Jézus, »a szegényeket, a bénákat, a sántákat és a vakokat hívd meg, ne a barátaidat rokonaidat vagy a gazdag szomszédaidat«. (Lk 14, 13-15). Ha nem ihatunk együtt ugyanabból az eucharisztikus kehelyből, hát ihatunk a keresztények közötti megoszlás, és a szegények, a gyengék megvetettsége által okozott szenvedések kelyhéből”*.

A hálaadó istentisztelet kezdetén a Bárka lakói a Lk 14, 12-24 evangéliumi verseket megjelenítő, nagysikerű színművet mutattak be.

A jelenlévő püspökök homíliájuk alapjául ezt a szentírási helyet választották. *Balás Béla* felhívta a figyelmet Isten túláradó szeretetére, amely szétrobbantja az emberi kategóriákat. Ez ellenkező mindazzal, amit jelentősnek tartunk: ez nem a piacra, a versenyre, a sikerre tájolt világ. *„Hívd meg a szegényeket, sántákat vakokat...”* Vajon jó-e ez nekik? Mi emberek ösztönösen a pénz és

a haszon oldaláról közelítünk meg mindent. A szeretet azonban életet tud menteni, építő, gyógyító és országmentő hatalom, amely soha nem semleges. Kinek jó meghívni azokat, akik nem tudják viszonozni? Az Isten üzenete az, hogy nekünk jó, mert a másokkal való törődés minket tesz alkalmassá az üdvözülésre. Arról semmi kétség nincsen, hogy ők üdvözülnek: soha nem volt és nem is lesz bűnük. A bárka gondolata olyan jelentős, hogy tömegeket megmozgató erővé kell válnia a világegyházban. Azért élünk, hogy azt a tengersok szegényt, akik körülöttünk vannak, állandóan meghívjuk és megosszuk velük ami többletünk van, mert az nem a miénk.

Márkus Mihály püspök szavai szerint mi gyűjteni, kapni akarunk, szemben az evangélium tanításával, amely azt mondja: fogadd be házadba az éhezőt és oszd meg vele kenyeredet. Soha nem kapunk annyit, amennyit elégnek tartanánk. Arra gondolunk, hogy ha majd olyan sok lesz, akkor adni fogunk mindenkinek. Most azonban még nem lehet adni a szegénynek, az idegennek, a menekültnek, mert nincsen. Soha nem lesz annyi, amennyiről álmodunk, a nálunk gazdagabb nemzeteknek sincs. Ha valaki az Isten legszentebb ajándékát, az életet anyagiakban akarja mérni, az elveszett. Sokan voltak a meghívottak, akik hallották Isten üzenetét a szolgákon keresztül, de csak néhányan voltak, akik meghallották. Belőlük lettek a választottak. Adja Isten, hogy mi is azok közé tartozzunk, akik meghallják szavát.

Az istentisztelet befejezéséül közös könyörgések és énekek hangzottak el, majd az egyik Dunaharasztiban lakó szülő köszönetet mondott azért, hogy a Bárka létezik. Az ünnepség a jelenlévők kötetlen beszélgetésével ért véget.

E sorok írója hálás azért, hogy a Család Nemzetközi Évének elején részt vehetett a magyarországi Bárka Család ünnepén. Feltűnt neki, hogy csaknem minden hozzászóló rövidebb-hosszabb történeteket mondott el, volt, aki többet is. E történetek *Robert Larouche* fenti gondolataival csengtek egybe. Ahogy fogalmazta: *„szeretnénk megtalálni azt a gyöngyszemet, amely el van rejtve ezekben az emberekben, és nekünk fontos az, hogy megtaláljuk”*.

A történetek arról a beszélő által már sokszor megélt, de mindig az újdonság erejével ható élményről szóltak, hogy ezekben az emberekben mennyi jóság és szeretet van, és milyen sokat lehet tőlük tanulni. A történetek természetesen nem bizonygatni kívánták ezt az élményt, amelynek voltaképpen bárki részese lehet, aki szeretettel fordul e személyek felé. A kívülállóknak, a társadalomnak azonban nagy szüksége van arra, hogy ezekről az élményekről hiteles személyek újra meg újra beszámoljanak.

Dr. Buday József

TANULMÁNYÚT, tapasztalatcsere

Beszámoló a L'Arche (Bárka)-közösségek nemzetközi találkozójáról (Kanada)

Az első magyar, értelmi fogyatékosokkal együttélő *Bárka*-közösségről — mely Dunaharasztiban, 1991. szeptemberében nyílt meg —, a Gyógypedagógiai Szemle 1991. januári számában adtunk hírt. Az akkori beszámolóban már érintettük, hogy a francia mintát nemcsak mi vettük át, hanem a világ mind az öt földrészén nyíltak hasonló szellemiséget magukénak valló L'Arche-otthonok. A közösségek az azonos eredet és spiritualitás ellenére sok különbözőséget hordoznak – így eltérnek anyagi feltételeik, kultúrájuk, sőt nem egy esetben vallásuk is. Ahhoz, hogy a közösségek a sokszínűség ellenére meg tudják őrizni az egységet, hatévenként találkozót rendeznek, melyet felváltva szerveznek Európában, illetve Amerikában.

A legutolsó kongresszust 1993. 05. 12-26. között tartották Kanadában, a Quebec tartománybeli Cap Rougeban *„A remény jelei”* címmel, melyen valamivel több mint 500 delegált tag jelent meg.

Maga a találkozó ugyanolyan jól szervezett és gördülékeny volt, mint amilyen jól organizáltak maguk a *Bárka*-otthonok. A közel 30 év óta működő L'Arche — úgy tűnik — egyre jobban fejlődik és gazdagodik, így érdeklődésre tarthat számot nemcsak a nemzetközi tanácskozás témái, hanem a *Bárka* szervezetének rendszere is. Szellemiségét, lelkiségét az előző cikkben ismertettük, így inkább csak emlékezésképpen felidézzük, hogy az első *Bárka*-otthont *Jean Vanier* hozta létre 1964-ben, Trosly-Breuilben, egy kis francia faluban. A karrier előtt álló, tehetséges, torontói egyetemen oktató filozófust megérintette az intézetben élő értelmi fogyatékos emberek helyzete, és kis házat vásárolva otthonába fogadott két sérült fiatalt. Életközösségükből nőtt ki a ma már közel százat számláló közösségek szervezete. *Vanier* alapvető tanítása az, hogy az értelmileg sérült ember is igazi érték, Isten rajtuk keresztül érinti meg szívünket. Együttélve az értelmi fogyatékos emberekkel nemcsak saját sebzettségünket,

gyengeségeinket ismerhetjük meg jobban, hanem felhívják figyelmünket az emberi élet igazi értékeire. Széttört, háborúkkal teli világunkban a sérültek, éppen gyengeségük miatt, egységre tudnak meghívni bennünket így személyiségünk változására.

Gondolatai mélyen a keresztény hitben gyökereznek, a sérült emberekkel vállalt szövetség Istenhez fűződő kapcsolatunk új dimenzióit tárja fel. Isten személyes szeretetéhez hasonlóan, a közösségek, minden értelmi fogyatékos tagjukat teljes személyiségében, minden szükségletével és minden ajándékával együtt tartják számon.

A Bárka-közösségek szervezete

A területileg egymáshoz közel élő értelmi fogyatékosok és nem értelmi fogyatékosok egy közösséget alkotnak. Van olyan közösség, mely mindössze egyetlen házban élő lakókból áll, de van olyan is, amelynek tagjai száznál is többet számlálnak. Az egy házban lakók száma körülbelül megfelel egy nagycsaládnak. Általában a sérültek és a velük együttlakó segítők száma azonos. A ház vezetőjének a feladata az ott lakók mindennapi ellátása, a közösség vezetője viszont a tagok lelki növekedéséért a felelős. A több házból álló közösség tagjainak sok érintkezési lehetősége van, pl. miséken, műhelyben, együtt-ünneplés során.

A közösséget a társadalom hivatalos szervei felé a *Bárka-tanács* képviseli, az ő feladatuk a pénzügyi, jogi és minden hivatalos ügyek intézése. A tanács tagjai olyan elkötelezett emberek, akik jól ismerik a L'Arche célkitűzéseit, az értelmi fogyatékos embereket, és így akarják szolgálni a sérültek ügyét. Állandó kapcsolatot tartanak a közösséggel. A világon a közösségek száma közel 100, és állandóan nyílnak újak. A földrajzilag egymáshoz közelesők régióba, azok pedig zónákba tömörülnek.

Megoszlásuk a következő:

	zóna	közösség
Észak-Amerika	9	27
Dél-Kelet Ázsia - Óceánia	1	9 *
Észak-Európa	4	19
Dél-Európa	5	27 **
Afrika	1	3
Dél-Amerika	2	7

* (Japán, India, Ausztrália)
** (legtöbb francia)

(Magyarország a Dél-európai zónához tartozik.)

A régióknak, illetve zónáknak számtalan közös megmozdulása van, a hasonló státusú segítők

(pl. cölibátusban élők, hosszú távon elkötelezettek, közösséghez csatlakozó családok) rendszeresen találkoznak, személyes, jó kapcsolat van közöttük.

A nemzetközi találkozó témái

A föderációnak kb. 500 résztvevője volt, többségükben hosszú távra elkötelezett emberek, olyanok, akik a *Bárka*-otthonokban együtt élnek a sérültekkel. Magyarországról hármunkat hívtak meg, *Draskóczy Ildikót*, a magyar közösség vezetőjét, *Kovács Máriát*, a műhely irányítóját, és engem a *Bárka-tanács* részéről. A találkozón jórészt olyan emberek jelentek meg, akik már személyesen vagy hallomásból ismerik és számontartják egymást. Így az előadások közötti szünetekben folytatódhatott az igen élénk eszmecsere a közös nehézségekről, gondokról, örömökről.

A plenáris előadások főbb témái a következők voltak:

— Megszületett a nemzetközi szövetség szervezetének pontos leírása, a felelősök tevékenységének körülhatárolásával.

— Igen sok szó esett a hosszútávon elkötelezett asszisztensekről. Nehézséget jelent, hogy nem elég a száma azoknak a segítőknek, akik több éven át szándékoznak a közösséget szolgálni, ugyanakkor az elkötelezettek felelősségét, a jövő megtervezésébe való beleszólási jogát növelni kívánják.

— Többször volt téma a L'Arche identitása, hivatása, küldetése; hogyan lehet a saját kultúrát megőrizve a közös gondolatot, hivatást élni.

— Mit jelent, hogyan dolgozható fel a közösség számára, ha egy értelmileg sérült tagja meghal.

— A legtöbb érzelmet a „szövetség” kérdése mozgatta meg, erről egy rövid füzetet is kiadtak. Azok a *Bárka*-tagok, akik elkötelezetten kívánják szolgálni a sérült embereket a közösség előtt, nyilvánosan és ünnepélyesen (liturgikus keretek közt) kijelentik ezt, és így megpecsételik a „szövetséget a gyengékkel”. Ezen jelen van egyházának képviselője, valamint zónájának prominens tagja is. A szövetség vállalását lelkigyakorlat keretében készítették elő.

— Természetesen szó volt anyagiakról is. Megszokott, hogy a gazdag országok közösségei vagy a *Nemzetközi Bárka Szövetség* rendszeresen segítik a szegényeket (pl. Indiában, Hondurasban, Afrikában, Lengyelországban lévőket). Úgy tűnik, az általános válság miatt a szervezet életében első alkalommal halmozódott fel adósság.

A sérült ember a közösség magja

Érdekes volt megfigyelni, hogy milyen elnevezéssel illették az értelmi fogyatékos embereket. Elfogadott a *„people with mental-handicap”*, Kanadában inkább a *cornmember*-t használják, Amerikában a *„házban lakók”*, míg Franciaországban a *„barát”* kifejezés a leggyakoribb. Gyakori, hogy a bibliai *„szegény”*-t alkalmazzák, mely nem az anyagi helyzetükre, hanem a kivetettségükre utal. Soha nem mondják csak azt, hogy értelmi fogyatékos, ezt csak *jelzőként* használják, tehát értelmi fogyatékos *emberről* beszélnek. Ezzel a finom megkülönböztetéssel is hirdetik, hogy a sérült személy is elsősorban ember.

A Nemzetközi L'Arche Szövetség jól ismer és számontart minden egyes közösséget, azok szükségleteit, örömeit, minden házat, és állandóan segítséget nyújt a lelki egység őrzéséhez. Amennyiben bármilyen nehézsége van egy közösségnek, mindent próbálnak megtenni ahhoz, hogy túljutva a mélyponton, újra növekedni tudjanak.

Lehet, hogy régi, tapasztalt segítőt küldenek az együttélés támogatására, vagy új lelkigyakorlatot szerveznek, végszükség esetén akár anyagi támogatást is nyújtanak. Igen sok erőfeszítést tesznek azért, hogy a már megnyílt házat ne kelljen bezárni. Erre a közel 30 év alatt alig akadt példa.

Ezen a nagy, nemzetközi találkozón kézzelfoghatóan lehetett megtapasztalni *Jean Vanier*-nak azt a gondolatát, hogy az értelmi fogyatékos ember éppen gyengesége révén tud bennünket megérinteni és egységre hívni. Az öt világrészről érkezők, egymás nyelvét nem beszélők is jól értették egymást, és a hidat épp a sérült emberek építették.

Dr. Sarkady Kamilla

IN MEMORIAM

Meghalt Ilus néni...

Még most is jól esik kimondani így a nevét, mert Ő volt Budapesten a gyógypedagógusok meg a kis fogyatékosok *Ilus nénije*. Jó emlékezni Rá, mert jelenléte sajátos biztonságot jelentett. Állhatatossága, kitartása, találékonysága, szívóssága, segítőkészsége mindig példamutató volt. Idősebb *Ongjerth Richardnétól* veszünk most búcsút, aki 1993. november 25-én, 91 éves korában, hosszú szenvedés után hagyott el bennünket.

Szerelmi házasságából — amelyre önhibáján kívül tíz évet várt (kaució miatt) — egy fiúgyermek származott. Őt is eltemette férje után. Három unokáján is erején felül segített. Mint méltóságos asszony vállalta m. kir. ezredes férje oldalán a kitelepítést, ahol hajnalban konyharuhát lobogtatva és fakanállal lábasokon lármázva madarakat zavart el, hogy a gyümölcstermés megmaradjon. Felügyelő volt a *Pető-féle* intézetben. Takarítónő volt a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán. Dajka volt a *Rákosi Mátyás* unokaöccse, *Bíró Szása* 5 éves kisfiú számára szervezett logopédiai óvodában, majd ápolónő a Csalogány utcai nevelőintézetben. Egy emberöltőn keresztül — csaknem 25 éven át — dolgoztunk ott együtt. Nyugodtan alhattam, ha Ő volt az éjszakás. Nyugodtan dolgozhattam, ha Ő volt a nappalos. Mikor megszólalt a telefon és Ő jelentkezett: „Lacikám jöjjön...", akkor már komoly dolgok bonyolódtak a betegszobában. Illetékességének határait pontosan ismerte.

Ha a fényképére nézek, mindig *Jókai* valamelyik romantikus nagyasszonya jut eszembe, aki összeszorított ajkakkal állja az élet viharait, de a szíve jó, tud szeretni és szeretetre vágyni.

Nehéz életét értékelve „fizetség"-képpen könnyű halált érdemelt volna, de az sem adatott meg Neki. Jóbként ebbe is beletörődött, mert nem tehetett mást.

Ilus néni... nagyon hiányzol...

Dr. Horváth László

FIGYELŐ

Kocsis Lászlóné —Rosta Katalin:

„EZ VOLNÉK ÉN?”

Testséma-fejlesztő feladatlap-gyűjtemény.

Összeállították a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Logopédiai Óvodája „Egyenlő Esélyt” Alapítványának munkatársai. Készült a Pedagógus Szakma Megújítása Projekt támogatásával, 1993-ban. 78. p. ára: 316 Ft.

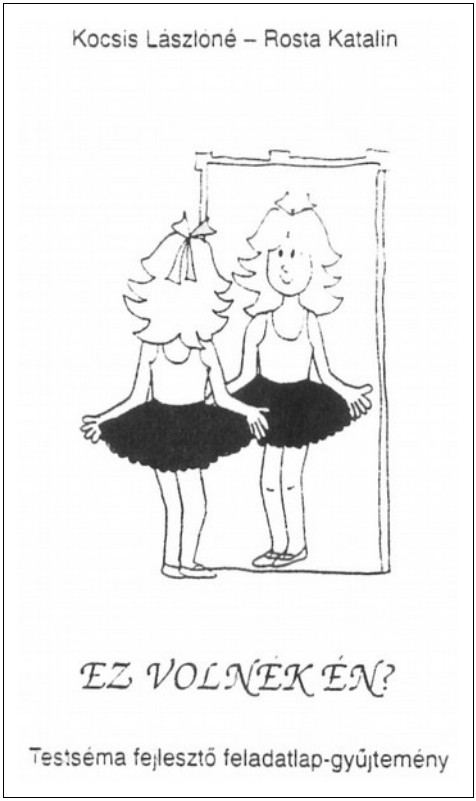

A mai változó világban sokféle feladatlap-gyűjtemény lát napvilágot különböző szerzők tollából.

A *Rosta Katalin* által szerkesztett, *Kocsis Lászlóné* rajzolta, „EZ VOLNÉK ÉN?” c. testséma-fejlesztő feladatlap-gyűjtemény a gyakorlatban kipróbált, elméleti ismeretekkel alátámasztott munka. Gazdag tapasztalati anyag birtokában készítették a szerzők egy feladatlap-sorozat részeként. A nagysikerű, több kiadást megért „SZÍNEZD KI ÉS RAJZOLJ TE IS” c. könyv az íráskészséget kívánta fejleszteni, dyslexia-prevenciós munka során is jól használható mű. A sorozat 3. része a dyscalculia-prevenciót fogja szolgálni; jelenleg nyomdában van.

A feladatlap-gyűjtemény esztétikus megjelenésű, szép rajzú, jól tagolt, áttekinthető, egyértelmű utasítással ellátott feladatokat tartalmaz.

A lapok bal felső sarkában lévő „szív" jelzés egyértelművé teszi a lapok kezelését.

A feladatok érdekesek, változatosak, fokozatosan nehezedők.

A feladatlap-gyűjteményhez szorosan illeszkedő, részletes útmutató ismerteti a szerzők szándékát, segítséget nyújt a lapokkal való munkához.

> Külön kiemelendő, hogy *Rosta Katalin* felhívja a szülők, illetve pedagógusok figyelmét arra: a síkban végzett, írásos munkát mindig meg kell előznie a készségfejlesztésnek, a saját testük megismerésének, a valóságban történő téri tájékozódásnak.

A testkép, testséma, testfogalom kialakítására számos játékos ötletet ad, melyeket a gyűjtemény használói tovább fejleszthetnek.

Így lehetőséget kínál — játékokon át — a gyermeknek önmaga megismerésére, megfigyelésére, hogy biztosan felismerje és megnevezze testrészeit különböző testhelyzetekben. Ötleteket ad az érzékszervek fejlesztésére, a szimmetria felfedezésére. Lehetőséget kínál mozgásminták utánzására, az egyensúlyérzék fejlesztésére.

A feladatlap-gyűjtemény jól szolgálja a testséma-fejlesztést, de ezen túl, észrevételenül fejleszti a figyelmet, a vizuális memóriát, az alak-háttérfelismerés, az alakállandóság, a téri arányok felismerésének képességét, gondolkodásra készteti a gyermeket.

Lehetőséget nyújt színezésre, rajzolásra, vágásra, ragasztásra, így a finommotorika fejlesztését is segíti. A képekről mód van „mesélni", így a beszédfejlesztést is szolgálja.

A gyógypedagógiai gyakorlatból régóta hiányzó feladatlap-gyűjteményt kaptunk kézhez, melyet szívesen használnak a gyermekek, s gyógypedagógusoknak, óvónőknek, szülőknek egyaránt ajánlani tudjuk.

> A könyv kapható a *Krasznár és Fiai Tankönyvboltban*
> (Budapest, V., Székely Mihály u. 8.).

Kiss Tiborné

„A terápiás légkört intézményi légkörré kell emelni”

Válogatás speciális intézetek módszertani írásaiból.

(Szerk.: *Volentics Anna*.)
Gyermekvédelmi tanulmányok 2. kötet. Budapest, 1993. FICE-Kiadványok.

A hazai gyermek- és ifjúságvédelemben dolgozók részére hirdetett pályázatot a FICE 1991-ben és 1992-ben. A beérkezett munkákból tematikus válogatást ad közre a *Gyermekvédelmi tanulmányok* második kötetében, „Válogatás speciális intézetek módszertani írásaiból” címmel. A megjelent írások két intézmény (a Bokréta utcai és a Debreceni Leánynevelő Intézet) szakmai műhelyeibe engednek betekintést.

A pszichológia és a reszociális gondozás témakörében két pszichológus tanulmányát válogatta a kötetbe a sorozat szerkesztője, *Volentics Anna*. Arra keresnek választ, hogy milyenek a speciális intézetben élő serdülőkorú fiatalok, mit tegyünk és tehetünk azért, hogy a deviáns fiatalok reszociális gondozása eredményes legyen.

A debreceni leányintézetben szervezett vizsgálat az agresszió-autóagresszió problémakörében mozog, kérdőívek segítségével a szocializációs folyamat jellemzőire, a kortárs- és családi kapcsolatokra kérdez rá. Célja az aszocialitás, agresszió, autoagresszió eredetének és indítékainak feltárása. A felhasznált kérdőívek és a *Szabóné Szilágyi Zsuzsa* által szerkesztett skála adatai szerint az agresszió-kiélés közvetlen, tettlegességig menő formájának előfordulása ellenére jellemzőbb az, hogy a feszültségek közvetetten, kerülőutas formában vezetődnek le.

A pszichológus-pedagógus munkaszövetségéről, a pszichológia eszközeit a pedagógia szolgálatában működtető team-munka tapasztalatairól számol be *Ács Jánosné*, a Bokréta utcai Ifjúsági Otthon pszichológusa. A kísérlet szervezésére az nyújtott alkalmat, hogy 1990-ben megszűnt az intézet zárt részlege. Ennek helyén szervezhették meg modell-csoportjukat, melyben terápiás célú egyéni és csoportfoglalkozások, pszichológiai és pedagógiai eszközök és hatások egymást kiegészítik és váltogatják.

A pedagógia lehetőségei az érzelmi nevelésben különösen hangsúlyosak az intézeti munkában. Mire taníthat a mimóza, a kövek szépsége, a bogláros

szellőrózsa. Állomásai ezek annak az útnak, melyen végighaladva a tanulók érzelmileg gazdagodnak, a pedagógus emberi értékeit felismerik, elfogadják, és követendő modellnek tekintik.

Hasonló indíttatású a vers- és prózamondást korrekciós eszközként alkalmazó fejlesztő pedagógiai munka is. A komplex nyelvi fejlesztés így lesz egyik tényezője a személyiség alakításának, melynek folyamata elvezet a művészet megértéséhez és igényléséhez.

A társadalmi gyakorlatok programja a realitás szükségleteit elégíti ki. Nem lehet elég korán és eleget beszélni az egészséges életmódról, a testet és lelket károsító szenvedélyekről, a párkapcsolatokról, a mindennapok gazdálkodásáról. Mindezeket felöleli a kísérletként 1991-től bevezetett új tantárgyi program.

A három tanulmány szerzői, *Faragó Attiláné, dr. Patkó Kornélia, Juhász Józsefné, Szentpétery Dénesné* a debreceni N. M. 7. sz. Gyermekotthon nevelői-oktatói.

A kötet írásai hasznos olvasmányok mindazoknak, akik munkájukban törekednek az újszerűségre, az eredményességre és hatékonyságra.

Dr. Torda Ágnes

„Hétköznapok — Ünnepnapok”

Az írott sajtó a fogyatékosságügyért

Néhány szó egy különös kiadványról

Különös kiadványt tartok a kezemben. Különös, mert nem nyomdai termék, különös, mert nem kézirat, újságcikkek kötetbe rendezett másolatai. Legkülönösebb a cikkek témaköre, a fogyatékosságügy és felnőttvédelmi szociális gondoskodás területei. Az írott és nem írott sajtó nem kényeztetett el minket e témakörök kapcsán. Sokszor előbb láttak napvilágot a félreérthető fogalmazások, mint a jószándékú, segítőkész munkák.

Az összeállítás 70 oldalas, rendhagyó módon A/4 formátumú lapokból áll.

A napi sajtóból és egyéb forrásokból kiemelt írások a sérült, fogyatékos, rokkant személyekkel való foglalatosságokat, történéseket írják le, életkortól függetlenül. Ezek a történetek jelentik a címben a hétköznapokat, hiszen ezek a tennivalók olyanok, hogy sajnos a kívülálló többség figyelemre sem méltatja őket.

Ünnepnap azért, mert egy-egy ilyen írás megjelenése a gondozott és gondozó számára egyaránt fontos és lélekemelő esemény.

A szakma művelői előtt nem ismeretlen az *Ábrahámhegyi Napok* néven jegyzett rendezvénysorozat. Több éve már, hogy a szakma neves képviselői elhatározták, hogy kötetlen beszélgetések formájában kicserélik gondolataikat a fogyatékosságügy és a szociális gondoskodás különböző területeinek kérdéseiben. Nem szabtak határt a gondolatnak, nem zárták el a lehetőséget senki elől, nem szerveződtek pénzes egyesületté — mindössze szerették a munkájukat és hittek abban amit csináltak. Az évek teltek és a rendezvénysorozat kiteljesedett. Az 1993. évi Ábrahámhegyi Napok előkészítésének keretében *dr. Göllesz Viktor* és *Demeter Miklós* kéréssel fordult a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete vezetőihez. Kérték, hogy a fogyatékosságügyet és a felnőttvédelmi szociális gondoskodást illetően átlagon felüli, reális, jó színvonalú, a szakterületek hasznára vált írásaikkal kitűnt újságírókat részesítse elismerésben.

A kezdeményezés eredményeként *S. Bonnyai Eszter* (Veszprémi Napló) és *Simon Cs. József* (JNSZ megyei Új Néplap) újságírók a „Szociális Munkáért" kitüntető érmet és a hozzátartozó díszes oklevelet kapták. *Simon Cs. József*nek az Ábrahámhegyi Napok '93 keretében, 1993. szeptember 10-én *dr. Méhes József*, az egyesület elnöke, *S. Bonnyai Eszter*nek a Darvastói Foglalkoztató Intézet decenniumi ünnepsége keretében *dr. Göllesz Viktor* adta át a kitüntetést.

E gondolatok jegyében idézem befejezésként a „Hétköznapok-Ünnepnapok" (Köszönet újságíróknak) c. kiadvány néhány sorát:

„Örömmel konstatáljuk, hogy a magyar sajtó, néhány szociális érzékenységű munkatársa révén, egyre fokozottabb érdeklődést tanúsítva, most már a részletekre is odafigyelve, reálisan, ugyanakkor emberközeli hangvétellel tájékoztatja olvasóit a fogyatékosságügy hétköznapjairól, a tervekről, az elért eredményekről.

Disszonáns fogalmazások ma is előfordulnak. Ebben az összeállításban is találkozunk ilyennel, de nem ezek a jellemzők!

Nincs ok titkolni, hogy a sajtó hangnemváltása elsősorban a fogyatékosságügy elért sikereinek az eredménye — nem titkolja ezt a sajtó sem. Az eredmények mögött — természetesen — emberek, pedagógiai és szociális szakemberek, vezetők és munkatársak rejtőznek, akik igen gyakran a szabadidejük, mi több, családi életük rovására teszik dolgaikat, alázattal szolgálva hivatásukat. Számukra az jelenti az igazi ünnepnapot, ha a neveltjeik, gondozottaik sikereiről olvashatnak az újságírók segítőkész jóvoltából. Nem köszönetet, elismerést várnak, de azt joggal, hogy a széles közvélemény reális tájékoztatást kapjon munkájuk mibenlétéről.

Örömmel konstatáljuk most már, hogy az utóbbi években ez a reális tájékoztatás kiteljesedni látszik. Azt is, hogy eredményes, mert — többek között — megfigyelhető az eddig tartózkodó kívülállók fokozódó érdeklődése is.

Az itt összekötött írások — az eredményességet illetően is — önmagukért beszélnek!

A fogyatékosságügy reméli és várja a sajtó további, segítőkész közreműködését. Így remélik az Ábrahámhegyi Napok '93 résztvevői is, akik az alább adott aláírásaikkal erősítik meg köszönetüket."

A különös kiadvány — a melyről szóltam — „Hétköznapok — Ünnepnapok" címmel néhány példányban készült; egy példánya megtalálható a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Könyvtárában.

Bódy Géza

HELIOS FLASH
(1994. 3. szám)

A kéthavonta megjelenő lap 3. számának első cikke emlékeztet az Európai Közösség Helios-programjának fő célkitűzésére, amely a fogyatékos emberek gazdasági, szociális és kulturális integrációjának segítése. A feladat, hogy az érintett országokban valamennyi fogyatékoshoz eljussanak az információk és azonos minőségű, jóllehet eltérő típusú szolgáltatásokban részesüljenek. Ebben a témában 4 szimpoziont tartottak 1993. novemberében és decemberében a program 4 akciós programjáról. Ezek a következők:

- a funkcionális rehabilitáció (fizikai rehabilitáció, foglalkozási rehabilitáció, az önálló életvezetésre való felkészítés képességfejlesztés révén stb.),
- az integráció az oktatásban,
- a gazdasági integráció (pályairányítás, a szabad munkapiac lehetőségei és gondjai, a védőmunkahelyről a szabad munkavállalásra való áttérés) és
- a szociális integráció és önálló életmód (az önállóságra való áttérés lehetőségei).

Megtudjuk a cikkből, hogy az oktatási integráció témájában az integráció minden szintjéről szó volt, s a témakörben három téma elsőbbségét szögezték le, ezek: a korai fejlesztés, a nevelés a fejlesztés minden szintjén és a pedagógusképzés.

A lap beszámol a Fogyatékosok Első Európai Napjának 1993. december 3-án, a különböző EK-tagországokban megtartott eseményeiről. Kiemelkedő

rendezvénynek számít az Európai Fogyatékos Személyek Parlamentjének rendkívüli ülése Brüsszelben, amelyet az Európa Parlament elnöke, *Egon Klepsch* nyitott meg. Határozatot hoztak a fogyatékosok emberi jogairól, és csatlakoztak az ENSZ-nek a fogyatékosok érdekében szervezett, világszerte elterjedt akciós programjához. A Fogyatékosok Európai Napját ezentúl évente megtartják.

1994. januárjában megválasztották a HELIOS szakember-teamjének új vezetőjét, a hazai szakemberek körében is ismert *Philippe Lamoral*t

Csányi Yvonne

HÍREK

FELHÍVÁS

**a magyarországi nevelőotthonokhoz,
gyermekvárosokhoz, GYIVI-khez, gyermekfalukhoz**

Tisztelt Intézményvezetők, Kollégák, Munkatársak!

Az ENSZ közgyűlése az 1994. évet a *Családok Nemzetközi Évének* nyilvánította. A Miskolci Gyermekváros munkatársai javasoljuk, hogy *legyen ez az esztendő a családon kívül élő, intézményekben nevelkedő gyermekek és fiatalok családéve is.*

Intézményünkben egész évet átfogó programsorozatot szervezünk, amellyel az a célunk, hogy:

— elősegítsük gyermekeink vérszerinti kapcsolatainak ápolását és erősítését;

— színes ismeretszerző tevékenységi formákkal felkészítsük őket saját, leendő családi életükre;

— a már családos, volt növendékeink még több törődési kapjanak intézményünktől, élettapasztalataikat fiataljainkkal megosztva közreműködjenek nevelésükben;

— szakmai felkészültségünk bővítésével is tegyük eredményesebbe a nevelőotthoni csoportjainkban folyó családias nevelést;

— több találkozási és ismerkedési lehetőséget biztosítsunk gyermekeink számára ép, jól működő családokkal, akik pozitív példát nyújthatnak számukra.

A fenti gondolatok jegyeben kérjük Önöket, hogy csatlakozzanak javaslatunkhoz: *saját intézményükben is legyen az 1994. év a családon kívül élő gyermekek családéve is*.

Tisztelettel fordulunk az egyházakhoz, karitatív és társadalmi szervezetekhez, szakmai kamarákhoz, alapítványokhoz, önkormányzati hivatalokhoz, amennyiben javaslatunkkal egyetértenek, erejükhöz, lehetőségeikhez mérten támogassák a megfogalmazott célok országos megvalósítását gyermekvédelmi intézményeinkben

Miskolc, 1994. január 17.

Dr. Dobos László
igazgató

CONTENTS

Subosits, István - Dr. Göllesz, Viktor: A humanist politician on the education of blind and deaf people 81

Subosits, István: On some information-theoretical connections of mouth-reading 86

Hatos, Gyula: Mentally handicapped people in Western countries and in Hungary - in the light of comparative research 98

Husslein, Erich dr.: New developmental trends of the special education in Germany 109

Mesterházi, Zsuzsa: The „Learning Clinic" programme for the prevention and ease of learning problems - for children and educators 120

Mrs. Vass, Dr. Kovács, Emőke - Mrs. Fehér, Kovács, Zsuzsa: The past, present and future of the training for speech therapists in Hungary 124

Mrs. Dr. Földi, Angyalossy, Zsuzsa: On the present situation of the integrated education for blind and visually impaired people in Hungary 131

Sum, Ferenc: Eastern Hungarian status before integration 137

Szakács, Zsuzsanna: The role of emotions in the early development 140

Forum *(Dr. Buday, József)* 144

Study-tour, exchange of information *(Dr. Sarkady, Kamilla)* 148

In memoriam *(Dr. Horváth, László)* 152

Observer *(Mrs. Kiss, Tibor; Dr. Torda, Ágnes; Bódy, Géza; Csányi, Yvonne)* 153

News *(Dr. Dobos, László)* 159

Szerzőink figyelmébe!

1. Folyóiratunk hasábjain közlési lehetőséget biztosítunk a fogyatékosságügy gyógypedagógiai, pszichológiai, orvosi, jogi, szociológiai, szociálpolitikai kérdéseit tárgyaló közleményeknek: elméleti és gyakorlati tárgyú cikkeknek, szakirodalmi referátumoknak, tudósításoknak.

2. Az eredeti közlemények kéziratában a fejléc tartalmazza annak az intézménynek a pontos nevét, amelyben a szerző dolgozik, mellé zárójelben tüntessük fel annak a városnak a nevét, amelyben az intézmény működik. A cikk címét középre helyezzük el, a szerző nevét, a cím alatt tüntessük fel a foglalkozás és beosztás elhagyásával. Egyéb közleményekben a szerző neve a cikk után szerepeljen.

3. A szöveget írógéppel, szabályos méretű papírlapokra és csak a papír egyik oldalára írjuk. A gépelési hibákat a cikkírók javítsák ki, mert a nyomda csak a saját hibáját korrigálja díjtalanul. Ha dőlt betűkkel akarunk valamit kiemelni, azt egyszer húzzuk alá. Csupa nagybetűvel semmit se gépeljünk.

4. Szabványgépelést alkalmazzunk: 1 sor 60 „n" betűhely, egy oldal 30 sor. (2 példány.)

5. Minden bekezdést kezdjünk beljebb. Ha a szöveg egy részét kisebb betűtípussal kívánjuk szedetni (pl. az eset leírását vagy a vizsgálati metodikát vagy hosszabb idézetet), ezt nem sűrűn gépelt sorokkal, hanem a szöveg bal oldala mentén húzott vonallal és „petit" szóval jelezzük.

6. A kézirat lapjait minden oldalon, középen felül, pontosan számozzuk meg arab számokkal. Betoldást ne alkalmazzunk.

7. Az ábrákat borítékban mellékeljük, hátlapjukra írjuk rá a szerző nevét és jelöljük meg nyíllal elhelyezésének irányát, és külön papíron adjuk meg az ábrák szövegét is. Az ábrák helyét jelöljük meg a kéziratban. A táblázatokat is külön lapon kérjük csatolni, helyüket jelöljük meg a kéziratban és hátlapjukra szintén írjuk fel a szerző nevét.

8. A kéziratok terjedelme: eredeti közleményeké maximum 1 ív (20 oldal), egyéb közlemények 1 ívnél kisebb terjedelműek, pl. magyar nyelvű könyv ismertetése maximum 1 oldal, idegen nyelvű könyv ismertetése maximum 3 oldal.

9. A közleményekhez csatolt irodalom azoknak a műveknek az adatait tartalmazhatja, melyeket a szerző felhasznált. A szakirodalom jelölése: a szövegben az idézett szerző vezetékneve szerepeljen csak, mellette zárójelben az irodalomban jelzett sorszámmal pl. Bárczi (15). A cikk végén az „Irodalom"-ban a sorrend a következő: sorszám, a szerző neve (ABC-sorrendben) elől a vezetéknév, majd a kereszt (lehetőleg annak kezdőbetűi), a könyv vagy folyóirat-cikk címe. További adatok könyvre hivatkozásánál: a kiadó, a kiadás helye és éve, az idézett lapszám. Régi vagy külföldi folyóiratokra hivatkozásnál az előbbi minta értelemszerűen módosulhat.

10. Az orvosi szakkifejezéseket egységesen (Brencsán J.: Új orvosi szótár. Akadémiai kiadó. Budapest 1983., szerint) jelöljük.

11. A szövegben gyakran előforduló terminus-technikusok rövidítése: a rövidítendő fogalmat első előfordulásakor kiírjuk és utána zárójelbe a rövidítés jelét. Rövidítést lehetőleg ne használjunk.

12. A szerzők tiszteletdíjat kapnak. A tiszteletdíj ívenként 3.500,- Ft összhatárig állapítható meg. A maximális tiszteletdíjjal csak az eredeti közleményeket és a továbbképzés rovat dolgozatait honorálják.

13. Különlenyomatot a Szerkesztőségnek nem áll módjában készíttetni.

TARTALOM

Subosits István - Dr. Göllesz Viktor: Egy emberbarát politikus a vakok és a siketnémák oktatásáról 81

Subosits István: A szájról olvasás néhány információelméleti összefüggése 86

Hatos Gyula: Az értelmileg akadályozottak nyugaton és nálunk az összehasonlító kutatások tükrében 98

Husslein, Erich dr.: Újabb fejlődési irányzatok az NSzK gyógypedagógiájában 109

Mesterházi Zsuzsa: A „Tanulási-Klinika"-program a tanulási problémák megelőzéséért, enyhítéséért — gyerekeknek és pedagógusoknak 120

Vassné dr. Kovács Emőke - Fehérné Kovács Zsuzsa: A magyar logopédusképzés múltja, jelene és jövője 124

Dr. Földiné Angyalossy Zsuzsa: A vakok és aliglátók integrált nevelésének-oktatásának helyzete hazánkban 131

Sum Ferenc: Kelet-magyarországi helyzetkép az integráció előtt 137

Szakács Zsuzsanna: Az érzelmek szerepe a korai fejlesztésben 140

Fórum *(Dr. Buday József)* 144

Tanulmányút, tapasztalatcsere *(Dr. Sarkady Kamilla)* 148

In memoriam *(Dr. Horváth László)* 152

Figyelő
(Kiss Tiborné, dr. Torda Ágnes, Bódy Géza, Csányi Yvonne) 153

Hírek *(Dr. Dobos László)* 159